

Бола – жоним, дейди ўзбек...

Муассислар:

**Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси,
“Kamolot” ёшлар ижтимоий ҳаракати**

1982 йилдан чиқа бошлаган.

Жамоатчилик кенгаши раиси:

Абдулла ОРИПОВ

Жамоатчилик кенгаши:

Қаҳрамон ҚУРОНБОЕВ

Азамат УМАРОВ

Аҳмад ОТАБОЕВ

Абдуваҳоб НУРМАТОВ

Феруза МУҲАММАДЖОНОВА

Шухрат СИРОЖИДДИНОВ

Бош муҳаррир:

Нодир ЖОНУЗОҚ

Бош муҳаррир ўринбосари:

Нурилла ЧОРИ

Масъул котиб:

Ориф ТОЛИБ

Масъул муҳаррир:

Элёр МУРОД

Муҳаррир:

Ғиёсиддин ЎНАРОВ

Таҳрир ҳайъати:

Муҳаммад АЛИ

Иқбол МИРЗО

Сирождин САЙИД

Ўрозбой АБДУРАҲМОНОВ

Фаррух ЖАББОРОВ

Бадий муҳаррирлар:

Акбарали МАМАСОЛИЕВ

Раҳматжон ЮНУСОВ

Фотограф:

Рустам НАЗАРМАТ

Манзилмиз:

Тошкент шаҳри,

Ўзбекистон шоҳжўчаси, 16-“а” уй.

E-mail: yoshlik-jurnali@umail.uz

Тел/факс: (0371) 227-0-227,

245-5-793, 245-0-552

Навбатчи муҳаррир: Ф. Ўнаров

Босишга 05.07.2016 йилда руҳсат берилди.

Қоғоз формати 60x84 1/8.

Наширёт ҳисоб тобоғи 8,7. Индекс 822.

ISSN 0207-9137. Журнал 2007 йил 4 майда

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги

томонидан № 0253 рақами билан рўйхатга олинган.

Журналдан кўчириб босилганда

“YOSHLIK”дан олинди” деб изоҳланиши шарт.

“SILVER STAR PRINT” МЧЖ босмаҳонасида чоп этилди.

Буюртма № 33. Адади 4100 дона.

Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, 22-мавзе, 17-уй.

Ўзбек халқига нисбат бериладиган фазилатлар кўп. Шулардан бири – болажонлигимиз. Бу ҳақда гап кетганида, баъзан халқимизнинг серфарзандлиги, юртимиз аҳолисининг катта қисмини ёшлар ташкил этишига урғу берилади. Хўш, болажонликнинг бош хусусияти шуми? Йўқ, албатта. Ҳамма нарсада бўлгани каби бунда ҳам сон эмас, сифат муҳим.

“Ўнта бўлса ўрни бошқа, қирқта бўлса – қилиғи” деган нақлни кўп айтамыз. Айтамыз-у, кўп ҳолларда ҳаёлимиз мақолдаги миқдор сўзларга кетади. Аслида эса ўша “ўнта”нинг ҳаётда ўрнини топишга ёрдам бериш, “қирқта”нинг қилиғини тўғрилаш донишманд халқимиз учун ҳамиша энг муҳим масала бўлган.

Баъзан катта-кичик давраларда ўртага савол ташланади: нима учун битта ота-онадан туғилган, бир хил муҳитда тарбияланган, бир дастурхондан овқатланган фарзандлар ҳар хил инсон бўлиб етишади? Бу саволга фалсафий, диний, психологик, генетик жиҳатдан ёндашиб, турлича жавоб бериш мумкин. Бу мураккаб ва кенг қамровли масала сабабларини ихчам саҳифамизда таҳлил қилиш имконсиз. Аммо, ҳаётини ҳақиқат шу экан, оиладаги, мактабдаги, маҳалладаги фарзандлар тарбияси билан шуғулланаётганимизда, умумий назардан ташқари, ҳар бир болага алоҳида эътибор, ёндашув ҳам талаб этилади.

Кўнгилга ёруғлик берадиган ҳолат шуки, сўнгги йилларда ҳамюртларимизнинг бу борадаги дунёқараш ижобий томонга ўзгарди. Фарзандларини қобилиятдан келиб чиқиб спорт, мусиқа тўғаракларига йўналтираётган, турли танловларда қатнашишга ундаётган, уларга репетитору устоз излаётган, бир сўз билан айтганда, дилбандини етук инсон қилиб тарбиялашга жидду жаҳд қилаётган ота-оналарнинг кўпчилигини кўриб хурсанд бўлиб кетасан киши. Болалигида ўнқир-чўнқир майдончаларда қирқямоқ тўп ортидан чопиб, ёши катталардан дакки эшитган ёш оталар бугун ўз фарзандларини етаклаб футбол мактаблари эшигини қоқиб туришибди. Хўш, бу ижобий жараённи юзага келтираётган, суръат бағишлаётган омиллар қайсилар? Биринчидан, мамлакатимизда ёш авлодни ҳар томонлама баркамол қилиб тарбиялаш учун зарур шарт-шароитлар яратилди ва бу борадаги ишлар изчил ривожлантириляпти. Иккинчидан, қобилиятли ёшлар нафақат юртимизда, балки дунё миқёсида ўзларини намоён этиб, Ватанимиз довуғини ёймоқда, бу эса, табиийки, биринчи галда ота-оналарга чексиз ғурур бағишлайди.

“Бу дунёда одам фақат қорин тўйдириш учун яшамайди. Одам аввало одам эканини амалда намоиш қилиши керак, – дейди муҳтарам Президентимиз. – Шундай экан, биз ўз тарихимиз билан, буюк аждодларимиз билан ғурурланишимиз лозим... Белни маҳкам боғлаб – “мана, мен борман”, деб майдонга чиқишга тайёр бўлиб туриш керак. Мана шундай ҳиссиёт билан яшайдиган болаларни мен ўзимнинг фарзандларим деб гапиришдан ҳеч қачон чарчамайман”.

Давлатимиз раҳбарининг бундай самимий, чуқур маънога эга сўзлари, шак-шубҳасиз, мамлакатимиздаги барча оилаларда бирдай акс садо бериб, навқирон кўнгилларга чексиз ғайрат-шижоат бағишлаётди. Қувонарлиси, бугун фарзандимизга бераётган эътиборимиз аслида ўз эртамыз, юртимиз келажаги учун қайғуриш эканини теран англаб етдик. Бу, ҳеч муболагасиз айтиш мумкинки, истиқлол йилларида онг-шуурумизда рўй берган улкан ўзгаришлар ҳосиласидир.

МУНДАРИЖА

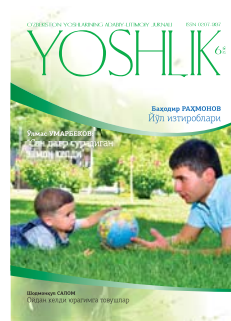
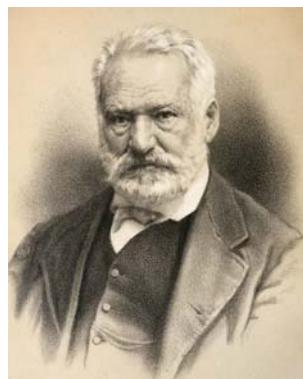
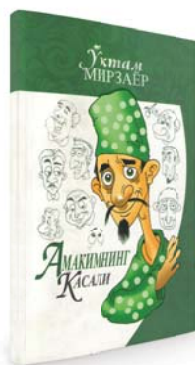
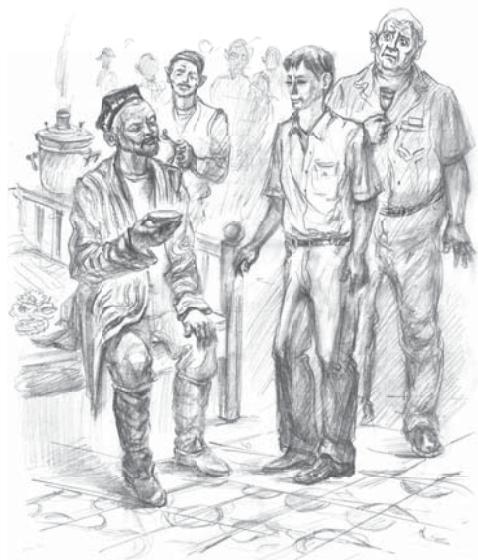

Фото: Аҳмад ТўРА

НАСР

- 6 **Нормурод НОРҚОБИЛОВ**
Дўнгкалла
- 22 **Қўчқор НОРҚОБИЛ**
Ер ёрилмади
- 44 **Биби Робиа САИДОВА**
Какку овози

ТАДҚИҚОТ

- 11 **Баҳодир РАҲМОНОВ**
Йўл изтироблари

НАЗМ

- 16 **Турсун АЛИ**
Сенга боқсам, қувнар кўзларим
- 28 **Фароғат ХУДОЙҚУЛОВА**
Қалбингизга кириб бораман
- 42 **Шодмонқул САЛОМ**
Ойдан келди юрагимга товушлар

САБОҚ

- 19 **Константин ПАУСТОВСКИЙ**
Ижод ҳақида гурунглар

ҚЎЛЁЗМА

- 30 **Равшан ФАЙЗ**
Юрак

НИГОҲ

- 31 **Ўлмас УМАРБЕКОВ:**
“Сен давр сурадиган замон келди”

НЕВАРАКУЛЧА

- 34 **Дилшод РАЖАБ**
Сўз ўйини – зўр ўйин

ХОТИРА

- 36 **Миразиз АЪЗАМ**
Ҳикмат қудрати

МУТОЛАА

- 39 **Элмурод НИШОНОВ**
Таниш қаҳрамонлар талқини

ТААССУРОТ

- 56 **Биби Робиа САИДОВА**нинг
“Какку овози” ҳикоясини ўқиб...

ЖАҲОН ҲИКОЯСИ

- 59 **Александр КУПРИН**
Миннатли нон

АНА ШУНАҚА

- 64 **Жаҳон адиблари** ҳаётидан

Бахти бутун болалар

Ширин ташвишлар...

Жим-м-м, қизим ухляпги!
Кунни бўйи зериккан қизим ишдан келишим билан: “Опане”, “Опане” деб менга талпинади. Бу унинг “мени кўтаринг”, дегани. Қанчалик ҳорғинлик сезмай, қизимни кўтариб, ўйнатишдан чарчамайман. Гоҳида ярим тунгача ҳам ўйнаймиз. Охири кўлимда кўзчаларини уйқу элитади. Бу пайтда эса ўзим ҳам кўзга гугуртчўп тираб, уйқунни аранг енгиб тураман.

Ошхонада идишларнинг тарақ-туруқи эшитилади. Қизим кўзларини очади. Онасининг эҳтиётсизлигидан жаҳлим қайнайди. Яхшилаб танбеҳ бергим келади...

Яна қизимни аллалашга тушаман. Тезроқ ухласа-ю, ёстиқни қучоқлаб, уйқу денгизига чўкиб кетсам...

Шу пайт ташқарида машинанинг сигнализацияси ишлаб кетади. Қизим яна безовталанади. Мен тишларимни гичирлатиб, машина эгасини ичимда бўралаб сўккан бўламан. Бориб, деразани зичлаб ёпман. Шовқин тингач, қизим яна уйқуга кетади...

“Тиқ” этган товуш эшитилмаслигига тиришаман...

Ниҳоят қизим жимитдек бурунчаларидан бир маромда нафас олиб, тинч уйқуга кетади...

Унинг ширингина ухлашига қараб, хаёлдан ҳар турфа фикрлар ўтади:

**Муслим
МИРЗАЖОНОВ,**

1984 йилда туғилган. Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг халқаро журналистика факультетини тамомлаган. Шеър, ҳикоя ва мақолалари матбуотда эълон қилинган.

Қизим! Сен билмайсан, менинг қанчалар бахтиёр ота эканимни...

Сен тушунмайсан мени ғазаблантирган ташвишлар оталикнинг ширин юмушлари эканини...

Қизим, ҳозир сен билмайсан қанчалар бахтиёр эканингни...

Қувончим, сен ҳали биздан олис юртларда қувончдан йироқ одамлар, шодликдан бегона миллионлаб тенгдошларинг яшаши ҳақида билмайсан...

Биласанми, бугун жаҳаннам ўчоғига айлантирилган ҳов узок юртларда бахтсиз оталар яшайди...

Бир пайтлар уларнинг ҳам худди меникидек ширин ташвишлари бўлганини, улар ҳам аёлининг арзимас шовқинлари ёхуд

машинанинг овози фарзандлари уйқусини ўчирганда ғазабланганини, сен билан тенгдош фарзандларини қўлларида кўтариб ухлатганини билмайсан-да...

Мунчоғим, улар энди отанг каби шунчаки деразани ёпиб қўйиш билан ташқаридаги шовқин-суронни тиндира олмайди... Бомбалар овозини ўчира олмайди...

Қизим, у ерлардаги тенгдошларинг бугун сен каби юмшоқ ўриндикда, ота-онаси қўйнида бежавотир, ширин аллалар тинглаб ухлай олмайди.

Сен каби қанчадан-қанча мунчоққўз, беғубор, масъум тенгдошларинг денгизда балиққа айланиб, ота-онасидан узок-узокларга сузиб кетганини билмайсан...

Сен билмайсан: олисдаги Сомали, Уганда, Чад, Мозамбик, Эфиопия каби мамлакатлар аҳолисининг 40 фоизидан кўпроғи тўйиб овқат емайди...

Жаҳон ҳар йили 11 миллионга яқин бола беш ёшга етмай ҳалок бўлмоқда. 10 миллионга яқин бола эса жисмоний ва руҳий бемор сифатида табиий ривожланишдан тўхтамоқда. Бунинг нима эканини англашга ҳали ақлинг етмайди, қўзим...

Мамлакатимизда сўнгги ўн йилда ривожланишида туғма нуқсонлари бўлган болалар сони 1,3 баробар камайди. Олти ёшдан ўн беш ёшгача бўлган болалар орасида ўтқир юқумли касалликлар билан оғриш 34,4 фоиз, пневмонияга чалиниш 49,7 фоиз, бронхит билан хасталаниш 32,8 ва сколиоз билан касалланиш 32,7 фоизга камайди.

Дунёнинг 22 мамлакатидида истиқомат қилувчи 24 миллион сенга ўхшаш бола ўқиш-ёзишни ўргана олмаяпти...

30 миллиондан ортиқ қорақўз тенгдошларинг турли сабаблар – уруш, очарчилик, ишсизлик туфайли ўз уйини ташлаб, узокларга кетган, болам...

Сен қанчалар гўзал, тинч-осуда ва осмони мусаффо юртда улғаётганингни, тарихи улуғ, бугуни фаровон, эртаси бундан-да порлоқ Ватан фарзанди эканингни вақти келиб англаб етасан...

Осмондаги гап эмас...

Икки йил аввал: иш кўп. Бош қашишга вақт йўқ. Ижодий меҳнат одами бўлганим боис унча-мунча зарурларини уйда ҳам битираверман. Айниқса, телевидениеда ишлаган кезларим дам олишга вақт топмасди. Фарзандли бўлишимиз ҳақидаги

Республикамизда “Соғлом она – соғлом бола” гоясини ўзида мужассам этган дастур асосида юртимизда кенг қўлланми чора-тадбирлар амалга оширилди. Хусусан, замонавий тиббий ускуналар билан жиҳозланган диагностика, перинатал ва скрининг марказлари, янги туғруқхоналар барпо этилди. Биргина ўтган йили жами 13 миллион 600 мингдан зиёд аёл ва бола тиббий қўриқдан ўтказилди. Бунинг натижасида 2 миллион 800 минг аёл ва 2 миллион 500 минг бола соғломлаштирилди. Юқумли касалликларнинг олдини олиш мақсадида миллий эмлаш календарига ротавирус вакцинаси киритилиб, қарийб 300 минг бола ушбу вакцина билан эмланди.

кувончли хабардан сўнг эса яна ҳам кўпроқ ишлашим кераклиги миямга ўрнашиб қолганди.

Бир куни аёлим поликлиникадаги шифокор махсус тиббий марказга бориб, қон топшириш ва таҳлил натижаларини олиб келиш зарурлигини айтди, деб қолди. Мен бирор кун вақт топиб, бирга бориб келаман, дедим. Орадан кунлар ўтди. Ҳар куни ёдимга соладиган бўлди. Мен эса вақтимни қизғанардим. Бир куни хафа бўлиб: “Нега пайсалга солаяпсиз, дадаси? Ярим кун вақт ажратинг фарзандингиз учун. Агар ўша қон таҳлили натижаларини вақтида олиб кирмасам, шифокор мени уришади. Гап эшитаман”, деди.

Шу гап менга қаттиқ таъсир қилди. Аёлим “гап эшитишидан” чўчиётган бир пайтда мен бундан хурсанд бўлдим. Нега? Сабаби оддий ва қувончли. Шифокорнинг ҳомиладор она ва унинг боласи учун қаттиқ тураётгани, доимий назоратни йўлга қўйгани... бу қувончли эмасми? Ҳа, бу осмондаги гап эмас. Бугун юртимиздаги ҳар бир она ва бола ана шундай эътиборда. “Соғлом она ва соғлом бола йили”

Истиқлол йилларида юртимизда балогат ёшидаги болаларнинг бўйи ўртача 5 сантиметрга, вазни 4-8 килограммга ортган, кўкрак қафаси 6-8 сантиметрга кенгайган. 92 фоиз ўғил-қизларимиз ривожланиш кўрсаткичлари бўйича Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти стандартларига тўла мос келади. “Save the Children” халқаро ташкилоти рейтингига кўра, Ўзбекистон дунёдаги болалар саломатлиги тўғрисида энг кўп гамхўрлик кўрсатадиган ўнта мамлакат қаторидан жой олди.

давлат дастури доирасида миллиардлаб маблағ ажратилиб, хайрли ишлар сарф қилинмоқда. Бир ота сифатида бу мени жуда ҳам хурсанд қилади...

Ҳозир ҳам аёлим ва фарзандим шифокорларнинг доимий назоратида. У гоҳ-гоҳида шифокордан “гап эшитиш”ни истамаслиги ҳақида гапириб туради...

Долгали дунё...

Интернетдаги хабарларга кўз ташларканман, бир мамлакатдаги портлаш тўғрисида ўқиб қолдим. Расмларини кўриб, кўнглим эзилди. Кўзида ёш билан турган оила, ота-оналар, кексалар, болалар...

Уларнинг айби нима эди? Табиий захираларга бой юртда туғилганими?! Ёхуд эътиқоди бузук, хоин ва нафси ҳакалак отган инсонлар билан бир юртда яшаётганими?!

Мудҳиш тасвирларни кўрар эканман, пешонаси боғланган, юз-кўзида қон доғлари қотган, бир қўлида ўнғиб, кир бўлиб кетган айиқчани кўтариб олган,

қулоғи бомба шовқинларига кўниккан, бутун дунёни ана шундай долғали, суронли деб тушунадиган 3-4 ёшлар атрофидаги маъсум қизалоққа кўзим тушди. Бўғзимга нимадир тикилди...

Шу пайт қизимнинг аллақандай қўшиқни ўзича хиргойи қилиб келаётгани эшитилди. Икки ёшдан энди ўтди. Гапларини тушуниб бўлмайди. Ўзича қайсидир қўшиқларни айтиб туради. Яхшилаб қулоқ солсам, телевизорда, “Болажон” тез-тез такрорланадиган қўшиқни куйлаётган экан.

“Бо-я-жон, бо-я-жон” деб мен ўтирган хонага кириб келди. Бир қўлида ўзи яхши кўрган юмшоқ, кичкина айиқчаси, иккинчи қўлида олма бор эди....

Дўнгкалла

ҲИКОЯ

**Нормурод
НОРҚОБИЛОВ**

1953 йили туғилган.
Тошкент давлат
университети (ҳозирги
ЎзМУ)нинг журналистика
факультетини тугатган.
“Зангори кўл”, “Унутилган
кўшиқ”, “Юзма-юз”,
“Пахмоқ”, “Бекатдаги оқ
уйча”, “Жўшқин дарё”,
“Овул оралаган бўри”,
“Бўрон кўпкан кун” каби
қисса ва ҳикоялардан
иборат тўпламлари, “Дашту
далаларда” романи нашр
этилган.

Расмларни Аслиддин КАЛОНОВ чизган.

Ковун-тарвуз пайкалининг ясси қирга туташ қисмида Нормат қоранинг чай-ласи қўнқаймагунга қадар жонсарак дала сичқон – Дўнгкалла ўзича қув, ўзича бахтиёр эди. Қувлиги шундаки, кўкдаги ва ердаги турли ғанимларни ўз вақтида пайқаб, ҳамиша яшин тезлигида бекина билар, сўнг эса гўё уларни боғлаб доғда қолдира олганидан қувонгандек, рақибининг қораси ўчиши билан оҳистагина чийиллаб қўярди. Бахтиёрлигига келсак, сертармоқ йўлак ва йўлакчалардан иборат мўъжазгина ҳудуди даштнинг овлоқ кунжагида, яъни податуюёқлардан холи ерда жойлашган: бир томони тик жарлик, бир тарафи баланд тепалик, қолган қисми эса ҳар йили қовун-тарвуз экиладиган кенг лалми даштга туташ бўлиб, маконини топтайдиган пода тугул, адашган-улоққан эчки-улоқ ҳам дорий олмасди бу ёққа.

Дўнгкалла, чивиндек жонига қарамай, фавқуллодда тиришқоқ, ҳайратли даражада меҳнаткаш. У ҳар тонг ёввойи ўсимликлар оралаб, чор-тарафга чўзилиб, тармоқланиб кетган катта-кичик йўлакларини бирин-сирин кўздан кечириб, ўта ҳафсала билан саришталаб чиқади. Албатта, унинг бу қадар жонбозлиги бежиз эмас, негаки, саришталик бу турдаги жониворлар учун ҳаёт-мамонт масаласи бўлиб, бирор ёт жисмнинг йўлакда туриб қолиши муқаррар ўлим демакдир, яъниким кўкдан ёхуд ердан кутилмаганда ҳамла қилган ғанимдан қочиш пайтида ушбу “тўсиқ” туфайли осонгина ўлжага айланиши мумкин. Шунинг учун Дўнгкалла нўхатдек тошу кесакни ҳам йўлакда қолдирмасликка уринади.

Бу серйўлак ҳудуд унга она сичқондан мерос бўлиб қолган. Дарвоқе, онасидан хийла эрта жудо бўлган Дўнгкалла тирик қолишнинг хилма-хил сир-синоатларини қисмангина онасидан ўрганган, қолганларини эса дашт сичқонларига хос бўлмаган дўнг манглайини минг бир тошга уриб-уриб, секин-асталик билан ўзи ўзлаштира борган. Шунинг учунми, ҳудудида пишиқ-пухта ҳимоя тизими – йўлакларни яратиш борасида онасидан кўра омилкорроқ чиқди. Онаси тириклик пайтида эҳтиёт инлар санокли бўлганидек, йўлаклар тармоғи ҳам у қадар сероб эмасди. Дўнгкалла, мустақил ҳаётга қадам қўйгач, захирадаги инлар сонини ошириб, уларни қўшимча йўлак ҳамда тўйнуқлар билан таъминлабгина қолмай, теваарақдаги қоятош уюмларини ҳам

ўз тасарруфига олди. Масалан, илгари жануб томонга чўзилган асосий йўлаклардан бири каврак остидаги эҳтиёт ин оғзида ниҳояларди. Аммо Дўнгкалла бунга қаноат этмай, ин тўридан қўшимча тўйнуқ очиб, мазкур йўлакни наридаги тошқаламага қадар чўзди. Боиси, қоятошлар орасидаги чалкаш тирқишлар ҳар қандай ҳолатда ҳам унинг жонига ора кира олади-да. Кейин у аввалига ковул остидан, сўнгра тошқалама пойидан икки ёнга янги йўлаклар, яъни туташтирувчи йўлакчалар тизимини бунёд этди. Хуллас, эндиликда унинг ҳудуди худди ўргамчик тўридек сертармоқ йўлаклардан иборат бўлиб, онаси ёхуд бошқа турдошлари икки дунёда ҳам бу хилдаги мураккаб тизимни ярата олмаслиги мумкин эди.

Дўнгкалла элбурутдан вояга етиб, аллақачон мустақил яшаш кўникмасига эга бўлган эса-да, ҳали-ҳануз онасини қумсайди. Боиси, она сичқон ҳаддан зиёд ғамхўр эди. Жигаргўшасини аксарият ҳолларда қўзиқулоқ тубидаги ийида тинмай парваришларди. У онасининг серҳадик хатти-ҳаракатларидан ер юзаси у қадар осойишта эмаслиги-ю, ғанимлари бисёр эканлигини ўша пайтдаёқ идрок этишга улгурганди. Табиатан худди онасидек ўта зийрак, ўта эҳтиёткор эди. Бироқ, шу хусусиятларга эга бўлишига қарамай, онаси кунлардан бирида барибир тулкига ем бўлди. Онаси ғаним чангалида қай тарзда ўлим топди, буни тасаввур этмоққа Дўнгкалла жуда ожиз. Негаки, мазкур фожеа ҳақида унинг бирдан-бир билгани шу – ўша куни онаси, дамингни чиқармай, тек ўтир, дея тулкини чалғитиш ниятида йўлак бўйлаб чопқилаб кетди-ю, шу билан бошқа қайтиб келмади.

У онасини икки кун кутди.

Охири очликка чидай олмай, ҳар сафаргидек, астагина тишга мўралади. Тумшукчасини олдинга чўзиб, бир майдон ҳид олди, яъни ўзича ташқи оламдан бохабар бўлган бўлди. Сўнг ўпка-гина ва соғинч қоришиқ оҳангда чийиллаб, онасини йўқлади. Ҳализамон онаси югуриб келиб қоладигандек, ўт-ўланлар оралаб кетган йўлакка умидвор тикилди. Аммо зор-интизор кутишлари бесамар кетди – ҳар қанча чорласа-да, онасидан дарак бўлмади. Бу орада кўзи қўзиқулоқ япроқларидан бирига қўниб турган яшил тусдаги ҳашоратга тушиб қолиб, ортиқ очликка тоқат қилолмай, жон ҳалтида унга ташланди.

Бу унинг биринчи ови, илк ўлжаси эди.

Биринчи ўлжа чап ичагига ҳам юк бўлмагач, емак илинжида, минг бир ҳадик ва қизиқишда она мерос мулкини секин-аста кўздан кечирмоққа тушди. Унинг учун ташқи дунё ҳам завқли, ҳам ғоятда хатарли эди. Ҳозирча бирор хавфни илғамаётган эса-да, аммо ҳар қадамда хавотир ҳис этган кўйи ғоятда сергаклик билан ҳаракатланар экан, турган гап, бу нарса йўлакка тўкилган ўсимлик уруғлари ва бошқа дон-дунларни паққос туширмоққа асло монелик қилмасди.

Кўкда қирғий кўланкаси пайдо бўлганда, у иккинчи йўлак муюлишига етиб қолганди. Қушнинг бежо қанот қоқишидан хавфланиб, ура қочаркан, азбаройи ҳовлиққанидан, йўлакка кўндаланг тушиб ётган сўлиган кўзиқулоқ япроғига тўкнашиб, умбалоқ ошиб кетди. Ҳолбуки, салгина бурун унинг устидан бемалол юриб ўтган, теварагида сочилиб ётган уч-тўрт донни тергилаб еганди. Ушбу қоқилиш асносида йўлакни тоза тутиш лозимлигини, акс ҳолда, оқибати жуда хунук бўлишини яшин тезлигида идрок этаркан, онаси йўлакда бу хил ёт нарсаларнинг ётмоғига сира изн бермаслиги ялт этиб ёдига тушди. Бу пайтда у онасидан ёдгорлик бўлиб қолган кўшимча инлардан бирига биқинишга улгурган, тумшуғини хиёл олдинга чўзганча, қулоқларини динг қилиб турарди.

У хавфнинг нари кетганига тўла ишонч ҳосил қилгач, тагин инидан бош чиқарди. Бу сафар йўлакдаги япроққа адоват-ла назар ташлади, уни зудлик билан йўлдан олиб ташлаш чорасини ўйлади. Бироқ ҳали банди узилмаган япроқ жуда қайишқоқ чиқиб қолди. Аввал тумшуқчаси билан турткилаб, сўнгра тортқилаб кўрди – бўлмади. Ана шунда унинг бирдан фаҳми ишлаб қолди ва япроқ бандига ўзгача бир жаҳд билан оғиз солди. “Қайсар” япроқ унинг ўткир тишчаларига бардош беролмай, чирт узилиб тушди. У бундан баттар руҳланиб, баргни йўлак четига суриб ташлади. Кейин тозаланган йўлак бўйлаб нари-бери юриб ва югургилаб кўраркан, ич-ичидан мамнунлик ҳисини туйди.

Шу-шу, йўлакларни саронжам-саришта тутиш унинг асосий юмушига, ўзи эса кенггина серйўлак ҳудуд эгасига айланди. Онаси ҳамда ўзининг саъй-ҳаракатлари туфайли юзага келган қатор инлар ҳамда чалкаш йўлаклар уни турли бало-қазолардан асрабгина қолмай, тинчлигини таъмин этиб келарди. Афсуски, пай-

кал бошига туси учган кажавали мотоциклини тариллатиб Нормат қора кўчиб келди-ю, унинг тинчига путур етди. Сирасини айтганда, унинг ҳаловатига Нормат қора эмас, унинг ўн бир яшар камгап, кўзлари ўйчан невараси миниб келган кулбет эшак раҳна солди.

Бу хил шалпангқулоқ жониворни умрида кўрмаган Дўнгкалла дастлаб уни даҳшатли ғаним фаҳмлаб, инларидан бирига биқиниб олди. Унинг тезроқ даф бўлишини тоқатла кутди. Боиси, онда-сонда тепалик ёқалаб келиб қоладиган малла тулкиям, қуйидаги дўнглик бағрини макон тутган типратиканлар оиласи ҳам, аҳён-аҳёнда бир кўриниш берадиган ёвуз эчкиэмар ҳам, гоҳида кимгадир нимадир демоқчидай орқа оёғи билан ер тепиниб қоладиган қўшни кулранг кўён ҳам, ҳаттоки сусткаш тошбақалар ҳам, одатда, бу манзилда ортиқ даражада ҳаяллаб қолмас, аксарияти қандай келган бўлса, шундай қорасини ўчирарди-да. Аммо, мана, кун яримляптики, манави ярамас шалпангқулоқ ҳеч кетай демасди.

Охири Дўнгкалланинг сабр-бардоши тугаб, инидан сирғалиб чиқди-да, ҳар лаҳзада қочмоққа шай ҳолда, эшакка яқинроқ келди. Кўп ўтмай шуни фаҳмлаб етдики, дам-бадам баланд овозда ҳанграб қўядиган бу баҳайбат жониворнинг ғанимлик сиёҳи йўқ, келганидан бери ердан бош кўтармай, хас-хашакни карт-куртлатиб чимдигани-чимдиган. Шунга қарамай, аниқлик киритмасдан туриб, бирор хулоса чиқариш қийин. У, одати бўйича, ҳушёрликни асло унутмаган кўйи, аввал аста, сўнг бор овозда атайдан чийиллаб кўрди. Бироқ эшак деганлари унга қайрилиб ҳам қарамади. Бундан янада дадил тортиб, тагин яқинроқ борди. Мўйловини қимирлатиб, кўшимча йўлак бўйлаб нари-бери бориб келди. Аммо шунча уринса-да, барибир “ғаним” диққатини ўзига жалб эта олмади. Эшак уни ерда ётган тош ўрнида ҳам кўрмади. Бундан у хийлагина ботирланиб, худди беозор тошбақа ёхуд ҳуркак чумчуқлар галасидан чўчимаганидек, ортиқ ундан ҳайиқмай қўйди.

У эшак билан андармон бўлиб, нарида ўзига ҳайрат-ла тикилиб турган болага кўпда эътибор бермади. Болага келсак, “дала сичқони” деб аталмиш бу жонивор ўзининг узунчоқ тумшуғи, тўқжигаранг боши, очсариқ туси ҳамда ўзи кўрган ва билган уй сичқонларига нисбатан уч баравар катталиги билан жуда қизиқтириб қўйганди уни. Шу боис болаларга хос қитмирлиги

қўзиб, уни бироз чўчитиб қўйгиси келди. Бироқ бу тур жониворлар, табиятан, одам бола-сидан кўпда ҳайи-қавермайди, агар индамасанг, гўё мазах қилгандай, кўз узмай тикилиб тураверади. Аммо кўлингни салгина бежо сермашинг билан, худди ерга киргандай, бирдан йўқ бўлиб қолади.

Бола ўнг оёғини ерга тап-тап урди.

Сичқон қилт этмади.

Бола эгилиб ердан кесак олди.

Сичқон ҳолатини ўзгартирмади.

Бола қўлидаги кесакни отмоқ бўлиб қулочини ёзди.

Сичқон бир зумда кўздан ғойиб бўлди.

Бола уни қайта кўрмоқ истади.

У боя сичқонга кўзи тушиши билан кавшанишни унутган қўлидаги бодрингдан озгина ушатиб, сичқон кириб кетган ин яқинига ташлади.

Сичқон кўп куттирмади.

У инидан мўралаш асносида узунчоқ тумшуғи билан ҳавони ҳидлаб кўрди-да, сўнг хўрак ёнига дадил югуриб келди. Уни панжалари орасига олиб, худди олмахондай чўнқайган кўйи, жағларини кулгили қимирлатганча, кирт-кирт ейишга киришди.

Жониворнинг бу қилиғи болани бутунлай лол қилиб қўйди. Қаршисида дала сичқони эмас, ҳақиқий олмахон тургандай, унга маҳлиё бўлиб қолди. Қани энди, бу жониворни

тутиб олса-ю, уйига олиб кетса, қафасда сақлаб, жўраларига кўз-кўз қилса! Аммо бу осонликча тутқич берадиган жонзодга ўхшамайди. Бу ёқда эса бобоси, қани, уйингга жўна, дея қисталанг қилиб турибди. Бола сичқондан кўнгил узиб-узолмай, ноилож эшагини минди-да, овули томон жўнади.

У кетгач, Дўнгалла аламдан чийиллаб юборди. Бунни қарангки, худудининг ўндан бир қисмини ярамас шалпангқулоқ бутунлай яксон қилиб ташлабди.

Бу не бедодлик!

Бутунлай саросимада қолган Дўнгалла бир неча муддат узун-қисқа чийиллаб турди-да, сўнг тақдирига тан бергандай, эшак туёқлари остида аёвсиз топталган йўлакларни қайтадан саришталашга тушди. Бошда иши бироз дуруст кўчгандек эса-да, аммо йўлакларни тўлдирган гўнг уюмларига рўпарў келгач, не қиларини билмай шўрликнинг боши қотди. Бир ўйи тезаклар уюмини ўзидек тиниб-тинчимас гўнг-қўнғизлар ихтиёрига қолдирмоқчи ҳам бўлди. Бироқ қўнғизлар қачон пайдо бўлади-ю, қачон гўнгни юмалоқлайди. Агар унинг ўрнида бошқа жонзот бўлганида борми, бу тарзда аламоқ чийиллаб турмаган, ҳудудининг бутун қолган қисми билан қаноатланиб қўя қоларди. Бироқ у осонликча жон берадиган жонивор эмасди. Ҳатто яқингинада ҳудудига эга чиқмоқчи бўлган зўравон бир турдошига ҳам осонликча бўй бермаган, олиша-олиша уни жар томонга суриб ташлаган эди. Шу боис у меҳнатдан қочмади, чоғи ва кучи етганча ҳудудининг яқсон бўлган қисмини эпқага келтиришга киришди.

Бироқ орадан икки кун ўтиб, бола тагин эшагини миниб келди-ю, барча қилган меҳнатларининг кўкка совурилиши хавфи туғилди. Устига устак, бу гал бола хас-хашакнинг мўл-лигини кўзда тутиб, эшагининг қозигини янада ичкарироққа – Дўнгалла ҳудудининг қоқ марказига қоқди. Аммо чайла томонга бир неча одим юришга улгурмай, безовта чий-чийдан хаёли бўлиниб, ортига ўгирилди. Қарасаки, кечаги ғаройиб сичқон каврак ортидан бўйнини чўзганча, эшагига норози, ўта норози боқиб турибди. Ана, у жойида тек туролмай, кавракнинг бу томонига ўтди-да, янада баландроқ овозда чийиллади. Қани энди, чоғи етса-ю, эшакка ҳамла қилса, уни еридан ҳайдаб солса. Табиий, бу сафар ҳам бола ҳеч нарсага тушунмади ва бунинг сабабини бобосидан сўрашга мажбур бўлди.

– Эшагини унинг ерига қантарибсан-да, – деди Нормат қора одатига хос бепарво йўсинда, – шундан норози у.

– Ия, сичқонларнинг ҳам ери бўладими? – бу бола учун кутилмаган янгилик эди.

– Тирик жон борки, барининг ўз ери, ўзи мулки бўлади.

– Нима қилай унда? – деди бола эшагини бошқа ерга жилдиришни назарда тутиб.

– Ҳеч нарса, ўзи тиниб, ўзи тинчиб қолади.

Бола жониворнинг чорасиз ва жонсарак ҳолатини қайта кўз олдига келтираркан, бу фикрга

қўшилмоқни истамади. У йўлга ҳозирланаётган бобо кўнглида сичқонга нисбатан андаккина бўлса-да, илиқлик уйғотиш умидида деди:

– Лекин ўзини тутиши худди олмахонга ўхшаб кетаркан...

– Ўхшамай кетсин, – дея тўнғиллади Нормат қора, – ҳадемай пайкал оралаб, қовун-тарвузларни тешиб, тоза гаранг қилади бизни у.

– Одамга худди тушунгандай тикилиб тураркан... – деди бола бўш келгиси келмай.

– Унда бир-бирингга тикилиб ўтираверинглар...

Нормат қора мотоциклини тариллатиб, энсиз йўлдан қуйига эниб кетгач, бола эшаги ёнига қайтди. Шўрлик сичқонни ўша-ўша бесаронжам ҳолатда кўриб, пича ўйга ботиб турди-да, сўнг ички бир ундовга бўйсиниб, эшакни жойидан жилдириб, тошқалама ортидаги чоғроқ сайҳонликка обориб қантарди. Кейин ўзи секин изига қайтиб, бўйланганча, жониворнинг хатти-ҳаракатларини қизиқиш-ла кузатмоққа тушди. Кўп ўтмай ҳайратдан оғзи ланг очилиб қолди. Боиси, унинг қаршисида ғаройиб бир олам юз очган бўлиб, ўтган сафар олмахонга ўхшашлиги билан эътиборини тортган бу мўъжазгина олам эгаси эндиликда фавқулодда ишчанлиги ва тиришқоқлиги билан унинг ақлини шошириб қўйганди. Бола олди-ортига қарамай, ғоятда эпчилик билан йўлак тозалаётган жониворнинг ўзига хос чапдаст хатти-ҳаракатларини ҳанг-манг кузатаркан, беихтиёр пичирлади: “Вуй, кўзингдан, буям иш қилишни биларкан-а!”

Кейинги сафар бола эшагини қуйига қантариб келди.

Эскиган чакки халтани дон-дунга тўлдириб олганди.

– Бу нимаси? – Нормат қора ҳайрон бўлди.

– Бундан кейин у сизнинг қовун-тарвузизгизга тегмайди, – деди бола халтани чайла кунжагига жойлаштириб.

– Дориланганми?

– Йўқ.

– Унда қанақасига?..

– Мен... у билан келишиб олдим.

Нормат қора, ҳазил қиляптими бу, деган маънода у томон ўгирилди. Йўқ, камгап неvara, одатдагидек, жуда жиддий эди.

У салдан сўнг чўнтагига бир чимдим дон солганча, Дўнгалла ҳудуди томон жилди. Нормат қора эса болакайнинг изидан ҳайрон термулиб қолди.

2016 йил

Ўй изтироблари

Баҳодир РАҲМОНОВ

1960 йили туғилган.
Тошкент давлат
университети (ҳозирги
ЎзМУ)ни тамомлаган. “Ўзбек
адабий танқидчилиги”,
“Ғарб адабий-
танқидий тафаккури
тарихи очерклари”
(ҳаммуаллифликда),
“Муқаддасдир шоир деган
ном”, “Ойга яқин юлдузлар”,
“Вафо қисмати” китоблари,
кўплаб илмий мақолалари
нашр этилган.

И жодкорларнинг адабиёт даргоҳига кириб келиши ҳар хил кечади. Лекин айрим талант соҳибларига нисбатан “кириб келиш” деган ибора унчалик тўғри эмасдай туюлади. Чунки улар қутилмаганда, “ярқ” этиб пайдо бўладилар. Кечагина жунжикиб турган юракларга ҳамал кўёшидек ёқимли илиқлик бахш этадилар. Инсон қалбини худди амалга кирган дарахтлардай уйғотадилар, кўнгил новдаларига эзгулик муждаларини тера бошлайдилар.

Севимли шоиримиз Эркин Воҳидов ҳам XX асрнинг 60-йилларида ўзбек адабиётида шундай пайдо бўлган эди. Шахсга сиғиниш, қатағон даҳшатлари, қаттиқ сиёсий назоратнинг оқибатлари, кўрқувлари юракларни эзгилаб турган, адабиёт кўнгил эмас, сиёсат қуроли бўлиб, тинчлик фронтида ҳам жанговарлик кўрсатаётган бир пайтда тоза ва самимий юрак сози, юрак овози таралгани чинакам қувончли ҳол эди.

Шоирнинг ўзи шеъриятга янги авлоднинг кириб келиши ҳақида фикр юритиб шундай ёзганди: “Эллигинчи йилларда шеъриятга кирганлар ичида чинакам катта талант эгаси бўлган шоирлар йўқмиди? Бор эди. Лекин эллигинчи йилларда шеъриятда дабдаба ва ҳамду сано удум бўлган эди. Ўша йилларда адабиётга кирган шоирларнинг кўпчилиги ана шу удумни қабул қилдилар, илк қадамдан бошлаб ана шу усулга ўргандилар, шундай шаклландилар. Сўнгра олтмишинчи йилларга келиб шеъриятдан мадҳиябозлик чекинганда уларнинг кўпчилиги янги нарсага дарров мослаша олмадилар, шеъриятнинг байроғини тантанабозлик харобаларида туғилган авлод қўлга олди”¹.

Ҳақиқатан ҳам, ҳар бир ижодкорнинг шаклланиш даври унинг кейинги тақдирини белгилайди. Эркин Воҳидов беғубор бир кўнгилнинг гўзал ҳис-туйғулари билан, эзгуликка ташна юрак билан пайдо бўлди ва шаклланишнинг соф ва изтиробли йўлидан оғишмади. Шоир шеърияти Ватан сарҳадларидан ошиб ўтган миллий адабиётимизнинг жаҳон миқёси тарозисидаги оғир тошларидан бири, десак, асло муболаға бўлмайди.

Шоирнинг 8 жилдлик тўла асарлар тўплами китоб жавонимиздан тўлалигича ўрин олмакда. “Баҳор таровати” номли биринчи жилд “Бағишлов” шеъри билан бошланади. Унда шоир бутун ижодини аввало умр китоби, сўнг олис йўл сарҳисоби деб билади. Бу йўл равон эмаслигини таъкидлайди. Ижод Ибтидо ва Интиҳо оралиғидаги йўл изтиробидир, дейди. Олдинроқ эса “Шеърият” шеърида ёзганди:

*Сен, эй сен, шеърият, бўлдинг
Ки қайдин ошино менга.
Кетурдинг ҳам сафо менга,
Стурдинг ҳам жафо менга.*

*Ёниқ жонлар аро жонлар
Қилур фарёду афгонлар.
Бу кўксим ичра исёнлар
Битилмиш ибтидо менга.*

Мазкур мақолани қабул қилиб, нашрга тайёрлашни режалаштираётган чоғимиз Ўзбекистон Қаҳрамони, Халқ шоири, журналимизнинг биринчи бош муҳаррири Эркин Воҳидов ҳали ҳаёт эди. Мақола устозга хушкайфият бағишлайди, озгина бўлса-да соғлиги яхшиланишига сабаб бўлади, деган умидимиз бор эди. Минг афсуски, қазо ўз ҳукмини бажарди. Догда қолдик. Мақолани жузъий таҳрир билан эътиборингизга ҳавола қиляпмиз. Оғриқли жойи шундаки, қайта таҳрир жараёнида баъзи ўринлардаги ҳозирги замон феълени “эди” деб ўтган замонга ўғирарканмиз, қозоз эмас, қалбимиз тирналгандай бўлди. Таскин шундаки, ўлмас асарлари билан устоз Эркин Воҳидов ҳаммиша барҳаётдир...

Таҳририят

Шоир босиб ўтган ҳаёт йўлига назар ташларкан, мустақиллигимизнинг илк йилида шундай ёзган эди: “Унда кўп ўнқир-чўнқирлар, янглишлар, изланишлар бор. Негаки, бошимиздан кечирган кунларимизнинг ўзи нотекис, мураккаб, хатоларга тўла бўлган. Биз ҳақ сўзни айтиш қийин бўлган замонда яшадик”². Ҳа, ҳақиқатни айтиш қийин бўлган замонда ижод қилиш шоир учун турган-битгани дард, изтироб. “Изтиробсиз юрак бормикин? – дейди таниқли адабиётшунос Иброҳим Ғофуров. – Аччиқ ҳақиқатларни кашф этувчи юрак ҳеч бир вақт изтиробсиз бўлармикин? Агар изтироб бўлмаса, шоирнинг ҳақиқатлари халқнинг ҳақиқатларига айланармикин? Эркин Воҳидовнинг ҳар бир шеърида бу саволларга жавоб бор. Улар ҳамма ҳолларда ҳақиқат излаётган ориф сиймонинг замондошлари оша келажакка нидоси каби эшитилади”³. Ҳақиқатан ҳам, шоир асарларини кўздан кечирарканмиз, унинг ижоди ҳақиқатни айтиш, замондошлар дардини, инсон ва инсоният муаммосини кўтариб чиқиш изтироблари билан юксала бошлаганини ҳис қиламиз. Кичик сўқмоқ катта ижод йўлига, бу йўл эса бадииятнинг юксак тоғларига тутшиб кетганини англайсиз. Шоирнинг ижод йўли, эътироф этилганидек, изтироб йўлидир. Лекин шоир юрагини ҳар кўйга солаётган бу изтиробнинг ўзагу томирлари қаерда? Бу саволга “Рухлар исёни” достонидан жавоб топгандай бўламиз:

*Ҳар нечаким зўр истеъдод,
Тошқин илҳом,
У нега,
Халқинг ётса чекиб фарёд,
Ярамсанг кунига.*

Шоир эсанг,
Шоир бўлиб
Нега келдинг ҳаётга,
Элинг ётса дардга тўлиб,
Келолмасанг нажотга?!

Шўро тизими шоир юрагига шундай изтиробни солди. Лекин шоир ўшандай замонда ҳам қандай усул билан бўлмасин ҳақиқатни айтишга йўл топа билди. Бу нафақат маҳорат, балки жасорат ҳам эди. Бу жасорат чин маънода шоирнинг “Ўзбегим” қасидасидан бошланган десак асоссиз бўлмайди. 1960 йилларнинг иккинчи ярмида шеърят инсон қалб ҳис-туйғуларини куйлашга бир қадар ўта олган бўлса ҳам, лекин миллат дардини куйлаш, уни мадҳ этиб кўқларга кўтариш, ўз халқи ва тарихи билан фахрланиш туйғусини баралла ифода этиш ҳукмрон сиёсат чегарасини бузишдай гап эди. Аксинча, шўро тузуми берган “бахтли ҳаёт” мадҳ қилинган замонасоз шеърлар байроқ каби давр сиёсати шамолида ҳилпираб турарди. Қолаверса, шоир бунгача ҳам замон зарбасини татиб кўрган эди. Бу унинг “Кавказ шеърлари” туркумидаги бир қатор ижод намуналари, айниқса, “Фузулий ҳайкали қошида” шеъри билан боғлиқ. Шеър адабий йиғилишларда аёвсиз танқид қилинади, сиёсий тутуруқсизликда, ёт гоёларни тарғиб қилишда айбланади:

*Боку боғларига чўкмоқда оқшом,
Денгиз мавж уради товланиб зарҳал.
Шоир юрагидан тошганда илҳом,
Ёш билан қуйилиб келади газал.*

“Бизлар, – дейди нотик, – ёш шоирни Кавказга сафарга юборганимизда у Боку нефтчиларининг қаҳрамонлик меҳнатидан илҳом олиб, кўкка бўй чўзган нефт миноралари ҳақида залворли шеърлар ёзар, деб ўйлаган эдик. У аллақайси шоирнинг кўзёшларини шеърга солибди. Партия шоирлар олдига улкан вазифалар қўйиб турганда, бундай ижод намуна-

ларини ёзиш ўтакетган маъсулиятсизликдир!” “Ўшанда гулдурос қарсақлар билан қарши олинган оташин бу нутқ, – деб ёзади шоирнинг ўзи, – Ёзувчилар уюшмаси деворидан компартия ва комсомолнинг баланд минбарларига кўтарилди... Ёш умидли шоир бўлиб юрган йигит бир лаҳзада буржуа гоёларини ташувчи унсурга айланиб қолдим. Менинг изтиробли, аламли, ички исён билан тўлиб-тошган кунларим бошланди”⁴.

“Ўзбегим” қасидаси ана шундай кунларнинг, ойларнинг, йилларнинг ҳали тугаб улгурмаган изтироблари исканжасида ёзилгани айнан ҳақиқатдир. Ёзувчилар уюшмасининг катта мажлислар залида илк бор ўқиб берилган даёқ кўлөзма ҳолида мухлислар қўлига ўтиб, тезда тарқалиб кетди. Сўнг “Гулистон”

журналида босилгач, сиёсий тошлар отила бошланди. Шоир қасида билан боғлиқ аянчли воқеаларни эслаб ёзади: “Етмишинчи йилларнинг боши эди. “Ёшлик девони”га кирган қасида устида гап-сўзлар тинмаган, иш жойимдан паттам қўлимга тегиб, тўрт томоним қибла бўлган пайт. Бир куни мени юқори идоранинг юқори амалдори чақиртирди...”

– Бу даргоҳда чучмал гап бўлмайди. Сизни маслаҳатга чақирганимиз йўқ. Бу қатъий топшириқ, – дея амалдор кўрсаткич бармоқларини шифтга тўғрилади. Хайрлашар экан: – Мавзуни байтма-байт айтиб бердим. Қофиясини ўзингиз топасиз, – деб қўйди”⁵.

1 Эркин Воҳидов. Изтироб. Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1992, 207-бет.
2 Ўша манба. Муаллифдан. 5-бет.
3 Эркин Воҳидов. Ишқ савдоси. Сайланма. 1-жилд. Т. “Шарқ”, 2000, Сўзбоши, 6-бет.
4 Эркин Воҳидов. Дил тубига чўккан лаҳзалар. Тошкент, “Шарқ” нашриёти, 2013 йил, 15-16-бетлар.
5 Юқоридоғи китоб. 20-21-бетлар.

Шоирнинг қайд қилишича, топшириқ қуйидагилардан иборат бўлган: шеърга яна тўрт-беш байт қўшиш керак. Ўша байтларда, биринчидан, ўзбек халқи Октябрь инқилоби туфайли бахт-саодат топганлиги албатта акс этиши керак. Сўнг улуғ дохий таълимоти, коммунистик партия ғоялари, "улуғ оғамиз"нинг ёрдами, ниҳоят, Кремль юлдузининг шуъласи... Хуллас, ўша раҳбарнинг ўзи айтганидек, шоирга фақат қофия топиш қолган, холос. "Минг шукр, – дейди шоир, – Яна шукрларки, ўша замонда юксак топшириқни адо этолмадим, "қофиясини тополмадим"⁶.

Ўтган асрнинг 70-йилларида Шоир ижодида замин ва замон, инсон ва инсоният, миллат ва эрк масаласи жиддийлаша боргани сезилади. Нафақат ғоявий мазмун жиҳатидан, балки бадий, ҳатто шаклий, услубий жиҳатдан ҳам изланишлар самараси мухлислар

эътиборини тортди. Айниқса, фикр-хулосанинг умуминсоний, умумбашарий қиёсга кўтарилгани, фалсафий теранлиги, ўз халқи ва адабиёти олдидаги шоирлик масъулияти ошгани яққол сезилади. Айнан шу йилларда шоир Назрул Ислон тилида ўз-ўзидан ҳисоб сўради:

*Шоир бўлиб элга буқун
Даркормисан, дер менга.
Фидоликка халқинг учун
Тайёрмисан, дер менга.*

Бу шоирнинг ўзига қўйган талаби эди. Даврнинг ижтимоий масалаларига қўрқмай муносабат билдира олгани ва уни юксак бадий шаклда айтгани – шоирнинг бу бурчни қанчалик теран идрок этганига далилдир. Эркин Воҳидовнинг "Тирик сайёралар", "Бизлар ишляпмиз", "Сен менга тегма", "Она тилим ўлмайди", "Замин сайёраси" каби шеърлари, "Руҳлар исёни"

достони 70-йиллар ўзбек шеърятининг энг сара ижод дурдоналари саналади. Булар қаторида 1977 йили ёзилган "Арслон ўргатувчи" шеъри ҳам борки, унда айнан ўша давр мустамлакачилик сиёсатининг фожиаси, яъни инсон ва миллат фожиаси ёритилган. Маҳорат, қолаверса, жасорат айтиб бўлмайдиган фикрни, ҳаёт ҳақиқатини ҳам айта олишга куч ва имкон беради. "Ванкувер томошагоҳида" деб номланган шеърнинг мазмуни шундай: олов ҳалқа чарсиллаб ёниб турибди. Арслон ўргатувчи қамчисини қарсиллатиб арслонни олов ичдан ўтишга ундайди. Томошагоҳ ларзага келади. Шунда ёлдор йиртқич тилга кириб ўз нафратини сочади: "Ожиз одам! Бор, бошимда қамчи ўйнатма, ғазабимни қўзғатма, ҳадингдан ошма. Нимта-нимта қилсам нетарсан. Қарсак чалган оломон ҳам нажот беролмайди. Овора бўлма, оловдан сакрамасман. Тутқин бўлсам ҳам, мен тўқайлар шоҳиман. Сен эса ўз ҳолини билмаган, шуҳратга ўч, пасткаш бир масхарабозсан, холос. Номард тақдир мени сенга асир қилди. Мени банди қафас этган дунёга лаънат. Шер зотини масхарабоз қўлига бериб, мард аҳволдан роҳат олганлар, лаънат сизга, томошабин, гумроҳ бандалар!" дейди.

"Нодон дема. Мен биламан арслон қудратин, – дея арслон ўргатувчи ҳам ўз дардини тўкиб солади. Арслоннинг гапларини маъқуллайди. – Лекин тириклик менга қамчи, сенга қафас берди. Аслида, мен ҳам сендек қулман. Менда-ку дард, истеъдод, ҳеч бўлмаса, ҳайвонларга шафқату меҳр бор. Бироқ ғазабнок хўжайи-

ним доимо менинг ҳам бошимда қамчи ўйнатиб туради. Ҳолатимни тушун, аслида иккимизнинг тақдиримиз бир. На қилай, тириклигим шу хўжайиннинг қўлида. Зулми жонимдан ўтиб турса ҳам, зинҳор норозилик билдирилмайман, чунки биргина сўз билан фақат бошимга бало ортади”.

Бу сўзларга арслон чидолмади: “Бўлди, бас қил! Юрагимни қон қилма, инсон! Ўт олсин бу чарх-фалакнинг ризқи рўзини!..” дейди ва олов чамбаракка ўзини отади.

Бу ўта жиддий ижтимоий шеър, аччиқ ҳақиқат. Ҳақиқат бўлганда ҳам ўша даврда айтиб бўлмайдиган ҳақиқат эди. Бу мустамлакачилик тизимининг, сиёсатининг тарих сахнасидаги тимсолий кўринишидир. Шоир тимсоллар орқали ишора қилиб замон ҳақиқатини ўша даврдаёқ айта олган эди.

Эркин Воҳидовнинг 80-йилларда ёзган бир қатор шеърларида жамият тараққиётига тўғаноқ бўлаётган иллатларга қарши фикрлари кескинлашди. Масалан, “Халқ депутатларига” шеърда ёзади:

*Эртага чиққан чоғ баланд минбарга
Айта оласизми юртнинг дардини?
Азалий одатни қиласизми ё?
Ялпи кўл кўтариб келасизми ё?
Депутат нишонин таққач кўкракка,
Қулоқ солиб кўринг бир бор юракка.
Ул юрак тубида эл гамидин гам,
Догидин кўнгилда догингиз борми?*

Бундан ташқари, “Эски ҳаммом, эски тос”, “Ажаб эрмас”, “Давлат иши”, “Кўрсаткич бармоқ”, “Унтер Пришибеев”, “Тўра йигит”, “Биздан кейин ҳеч бир авлод қайта турмасин”, “Сиёсий сабоқ” каби яна кўплаб шеърлари юрак амри билан даврнинг оғриқли нуқталарини нишонга ола билган халқпарвар шоир сифатида яна бир бор эътироф этилишига асос бўлди.

Эркин Воҳидов – кўп қиррали ижодкор: у лирик шоир, бир қатор дostonлар муаллифи, драматург, “Донишқилишқоқ

латифалари” туркуми билан ўзбек адабиётига Матмуса тимсолини олиб кирган ҳажвиётчи, жаҳон адабиёти дурдоналарини ўзбек тилига ўгирган моҳир таржимон. Шуниси қувонарлики, унинг ҳар бир йўналишдаги ижодида адабиётимизда қад кўтариб турган юксак чўққилар бор. Бу чўққиларни бирлаштириб, уйғунликда кўра олсақкина, шоирнинг адабиёт майдонидаги, миллат олдидаги улуғвор салобатини ҳис қила оламиз.

алоҳида бир мавзу. Чунки давр ўзгариши билан шоир ижоди ҳам мавзу, фикр, гоё жиҳатидан янгиланишга юз бурди. Бутун миллат дунёқарашида ижобий ўзгаришлар юз берган даврда Эркин Воҳидов чинакам Ватан фарзанди сифатида ижод қилди, ижтимоий ҳаётда ҳам фаол иштирок этди.

*Агарчи исмим Эркин,
Эрки йўқ, банди кишан бўлдим,
Кўзим боғлиқ, дилим доғлиқ,
Тилим йўқ, бесухан бўлдим...
Шукрим, келди истиқлол,
Умидим рост қил, Оллоҳим,
Ки, шояд беқафас булбул
Каби соҳиб чаман бўлдим.
Мана, мустақиллигимизга
ҳам чорак аср бўляпти. Шоирнинг
бу даврдаги ижоди*

“Шоир учун эл назаридан қолиш – энг олий жазо. Қолганини изтироб демаса ҳам бўлади”, деб ёзганди муҳтарам адабиётимиз. У киши бутун умр қутлуғ саодатни ҳис қилиб яшади – ҳамиша эл назарида, эҳтиромида бўлди.

Сенга боқсам, қувнар кўзларим

Турсун АЛИ

1952 йили туғилган. Тошкент давлат университети (ҳозирги ЎзМУ)нинг журналистика факультетини тамомлаган. "Юракдаги сўзлар", "Ёруғ кунлар", "Ёлғизим", "Уйғоқ сукунат", "Сокин хайқирик", "Сайланма", "Қуш пағи" каби шеъррий тўпламлари нашр этилган.

Ўғат¹ сатрлари

О бу тоғлар баланд ҳам эмас,
Дара бўйлаб ташлайман қадам.
Қушдай енгил оламан нафас,
Юксақларга чиқаман илдам.

Юрагимда қувонч-шодликлар,
Оҳу мисол этади тугён.
Эркин парвоз айлар какликлар,
Гўзалликда яшнаган ҳар ён.

Кўзларимда уйғоқ харсанглар,
Гўё улар тоғлар юраги.
Сукунат ҳам бунда жаранглар,
Отларга-да тақмас узанги.

Четан девор этақларида,
Кўктерақлар мавжланар сокин.
Она қўйлар этақларида
Кўзичоқлар улғаяр дурқун.

Тоғ бағирлаб бораман шодон,
Рухим ичра дилрабо қўшиқ.
Пойимда сой шарқирар чунон,
Мен тоғларга бўпқолдим ошиқ.

Ички кечинмалар

1.

Ишон, кўнглим, шу дафъа,
Ҳеч бўлмаса шу дафъа,
Қишлоқдан Болалигим топиб келаман.

Йўллар кўрсатади менга, ажаб, тинимсиз,
Тилимга-ку тил беради мудом, донишманд,
Ичимдаги анча оқил Турсун Али ҳам.

Отаётган тонгга эмас, йўқ,
Ботаётган кунга қарайман гоҳо.
Умр мусиқадай кўним излар саргардон.

Жилдираган сувга тикиламан жим,
Пўкак каби қалқир кўланкам.
Қайдан келиб, қайга шошасан, айт-чи, эй, умрим?!

2.

Тун ярим.
Уйқудан уйғотдим Болалигимни.
Қорабайир тулпорим шамолдай елдириб,
Энтикиб-энтикиб қайтдик
Чанг босган она қишлоқ кўчаларига.

3.

Олис қишлоқ,
Ариқ бўйидан
топиб олгум
сувга шўнгиётган
кўзлари гамгин Болалигимни.
Кўлидан тутаман,
Мана, ҳозир, ҳозир...

1 Ўғат - Жиззах вилояти Баллаорол туманидаги тоғ қишоғи.

Севги кўчаси

1. Ишқ

Юрагимга ишқ кирапти,
 Руҳим осмон сари учар.
 Кўзларим-да жилмаймоқда,
 Қулочларим осмон қучар.

Энди олам ажиб, гўзал,
 Эртан ёруғ нурга тўлар.
 Ҳар недан, о, севги юксак,
 Умр яшариб қўшиқ бўлар.

Томиримга ишқ кирапти...

2. Азизам

Сени севиб қолдим, азизам,
 О, ҳузур бахш этгай овозинг.
 Юрагингни тинглайман бир дам,
 Мени тамом ром айлар созинг.

Сени севиб қолдим, азизам,
 Ёмгирзорга чиқаман танҳо.
 Ивиб, тўниб борур вужудим,
 Қалбимда-чи, қайноқ севги, о.

Сени севиб қолдим, азизам,
 Борлигимни ўртар гулгула.
 Куз... Богларда тентираб баъзан,
 Йўл бошлайди ажиб туйгулар.

Сени севиб қолдим, азизам,
 Бул богларда, йўқ-йўқ, куз эмас,
 Баҳор кезгай яшнатиб кўзим,
 Мен севгидан эрурман сармаст!..

Сени севиб қолдим, азизам...

3. Қошингда

Сенга тикиламан, қошингда
 Бир ширин энтикии туяман.
 Парвона бўлсам-да бошингда,
 Ҳар лаҳза қаттиқроқ суяман.

Сенга тикиламан, азизам,
 Оҳуга ўхшайсан нақадар,
 Юрагим садоси нимиққан,
 Севгига чўмаман саросар.

Сенга энтикаман қошингда,
 Шундоқ, ёнимдасан, севгилим.
 Ўзимни йўқотиб қаршингда,
 Ўзим-ла яшайман, эй Гулим!

4. Юрагимни қайтиб бер

Бу шоён даврада, мана, биргамиз,
 Ўртамизда чодир тиккан сукунат,
 Ўзига сизмаган юрак бетоқат,
 Севги кўчасида изиллар ёлғиз.

Қизгин давра чўғи сўнар ниҳоят,
 Ҳар ким ўз йўлига бўлгай равона,
 О, азизам, қалбим сенга парвона,
 У сенинг-ла кетди мисоли соя.

Тизгинсиз юракни излайман ҳалак,
 Қўкрагим қафаси яйдоқ ҳувиллар,
 Теграмда хазонрез шамол увиллар,
 Ошиқ юрагимни қайтиб бер, фалак!

Севгилим

Сенга боқсам, қувнар кўзларим,
Шодликлар диёри юзларинг.
Эй, қалбимда йиғлаётган севгилим!

Бунда гулдек порлар эди осмон ҳам,
Юлдузларга тегиб турибди бошим.
Шундоқ ёнимдасан, севгилим, яна!

Ухляпти севгилим осуда,
Бузиб қўймай дея уйқусин
Ҳайқириб кираман тушига билмай.

Секин ўгирилиб юзингга термулдим, севгилим,
Энг керакли сўзни айтолмай,
Секин қайрилганча кетдим сендан йироқлаб.

Тун қўйнида учратдим тагин,
Кундуздек чарақлар чўлпон кўзларинг.
Тегирмон тошидек қалбимни янчийди ўкинч.

Ёз ранглари

Дарахтзор ухлайди сукунат огушида...
Бедор юрагим дарёдек шодликка тўлгин,
Бахтиёрман гоят ўз овозимдан.
Умрим мисол узун бўлди бу кун,
Соямни яширди сўнгра дарахтзор.
Юрагимга чўкди ҳали мен яшамаган тун.

Сукунат суврати

Сукунат сувратин
чизмоқчи эдим.
Мен
рангларни топмай ҳали,
қайгадир
учиб кетди
олабайроқ сукунат
Қайга учди,
қайга кўчди?
Билмасман!
Дилимнинг қаъридан
янграр бир Садо.
Тун эса
бўлмоқда адо.

Лўли қиз
тўрвасига сизмаган бир тун.

Хаёл кечаси

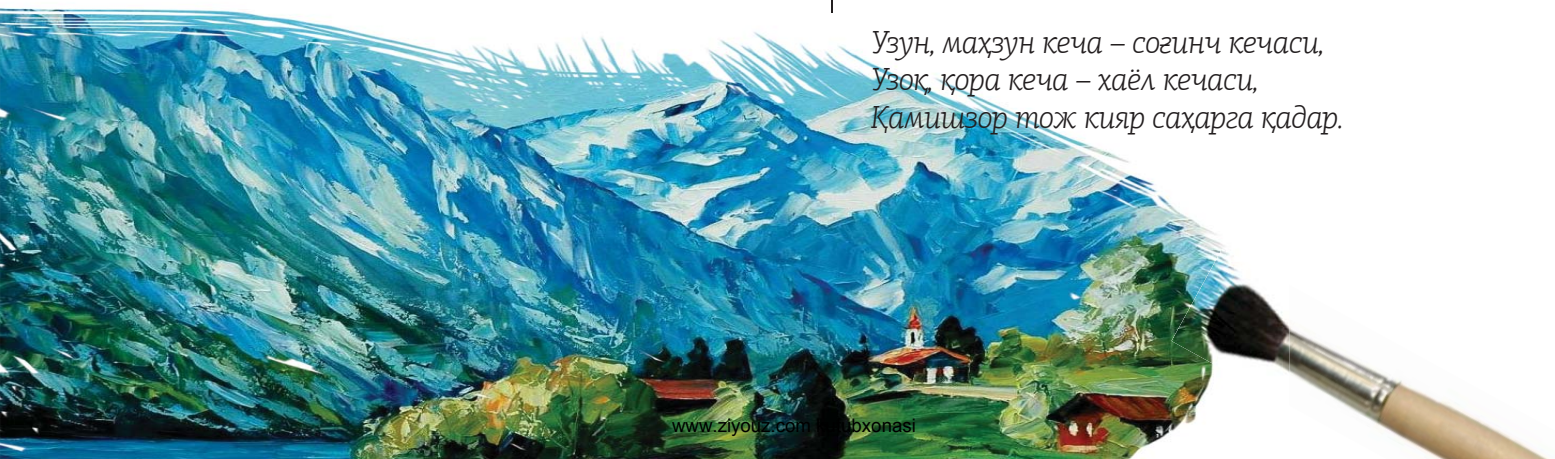
Болаликдагидек дарахт панасидан, ҳа,
Ўғринчи тикилдим сенга ёниб, қимтиниб.
Тагин кўзларимда тошар, гуллар ҳаяжон.

Ўйгонди юракда ажиб туйғулар,
Севишим айтаман, дейди қўнғил ҳам.
Дунё гўзал, кулбам совуқ ва ҳорғин.

Пойида ўлтирдим, қуйиб кетибди дарахт,
Бир кун учрашгандик, эсла, иккимиз бунда.
Бузилмай қолибди севги қурган ин, қара!

Ай, сенинг ёнингга қимтиниб бордим,
Ўйчан кўзларингга тикилдим узоқ,
Бир сўз айтолмайин қайтдим хўрсиниб.

Узун, маҳзун кеча – согинч кечаси,
Узоқ, қора кеча – хаёл кечаси,
Қамшивор тож кияр саҳарга қадар.

Ижод ҳақида гурунглар

“Тилла атиргул” китобидан

**Константин
ПАУСТОВСКИЙ**

(1892–1968)

Рус мумтоз адабиёти вакили. Илк китоби – “Рўпарадаги кемалар” (1928). “Қорабўғоз” қиссаси билан шуҳрат қозонган. “Шарль Лонсвиль тақдири”, “Колхида”, “Қора денгиз”, “Този ит юлдузлар туркуми”, “Шимол қиссаси”, “Мешёра томонларда” каби қиссалар, “Романтиklar”, “Ярқироқ булутлар” каби романлар, бир қатор пьеса, ҳикоя, очерк ва эртаklar муаллифи. Асарлари асосида қатор фильмлар суратга олинган. “Тилла атиргул” қиссасида ижод моҳияти ҳақида сўз боради.

Хар бир дақиқа, ҳар бир тасодифий сўз ёки нигоҳ, ҳар бир теран ёки кулгили фикр, инсон юрагининг сезилмас ҳар бир ҳаракати (уни теракнинг учар момиклари ёки тун ётоғини ёритаётган юлдузлар ёғдусига қиёслаш мумкин) – буларнинг бари тилла чанг зарраларидир.

Биз, адабиётчилар уларни ўн йиллар мобайнида тўплаймиз, бу миллион-миллион қум зарраларини ўзимиз сезмаган ҳолда ўзимиз учун йиғамиз, қотишмага айлантирамиз, сўнг ана шу қотишмадан ўз “тилла атиргул”имизни – қисса, роман ёки достонимизни йўнамиз.

Ёзувчилик касб-ҳунар ёки машғулот эмас. Ёзувчилик – қисматдир. Баъзи сўзларни, уларнинг оҳангини илғаш баробарида сўзларнинг дастлабки маъносини топамиз...

Инсон ҳеч қачон ҳунармандчиликка чорланмайди. Бурчни ёки оғир юмушни бажариш учун чорланади.

Ёзувчини гоҳо оғриқли, лекин ҳузурбахш бундай меҳнатга нима чорлайди?

Аввало, ўз юрагининг овози. Эътиқод ва виждон овози келажакда ҳақиқий ёзувчини бачкигул сингари яшашга қўймайди, қалбини тўлдириб турган турфа хил фикр ва туйғуларни одамларга хотамтойлик билан улашишга мажбур этади.

Кишиларнинг кўзига озгина бўлса-да зиё улашмаган ёзувчи ёзувчи эмас.

Одам юрагининг чорлови билангина ёзувчи бўлиб қолмайди. Юрак овозини биз кўтпроқ ёшлигимизда эшитамиз, бу пайтда туйғуларимизнинг покиза оламини ҳеч нарса қуритмаган, пай-ҳон қилмаган бўлади.

Лекин балоғат йиллари ҳам келади, юрагимиз товушидан ташқари янги ва кучли чорловни – ўз давримиз ва халқимизнинг, инсониятнинг чорловини эшитамиз.

Ижод ҳақида ўйлаганимда кўпинча ўзимдан сўраб қоламан: қачон бошланганди ўзи бу? Умуман, ижод қандай бошланади? Нима инсонни умрининг сўнгига қадар қўлидан қўймаслик шарт билан қалам тутишга мажбур этади?

Қачон бошланганини эслолмайман. Менимча, ёзувчилик одамда тахлам-тахлам қоғозларини қораламасидан олдин, руҳий ҳолат сифатида дунёга келади. Балки ўсмирлигида, балки болалигидадир.

Болалик ва ўсмирликда оламини катта бўлганимиздагидан кўра айрича кўрамиз. Болаликда қуёш тафт-лироқ, майсалар қалин, ёмғирлар мўл-кўл, осмон мовийроқ ва ҳар бир одам фавқулодда қизиқарли туюлади.

Болалар учун катта одам борки сирли кўри-

нади – хоҳ у ранда-теша кўтарган, кийимларидан пайраха ҳиди анқиган дурадгор бўлсин, хоҳ ўт-ўланлар нимага яшил рангда эканини биладиган олим бўлсин.

Ҳаётни, атроф-борлиқни шоирона ҳис этиш – бизга болаликдан ато этилган қобилият.

Агар одам узоқ ҳушёрлик йилларида ана шу қобилиятни бой бермаса, у ё шоир, ёки ёзувчи бўлади.

Ҳаётни мунтазам янги-ланиш булоғи сифатида ҳис этиш санъат гуллаб-яшнаши ва камол топиши учун катта манба-асосдир.

Тўғриси, гимназияда ўқиб юрганимда мен ҳам шеърлар ёзганман. Жуда кўп ёзганимдан бир ойда семиз бир умумий дафтарни тўлдирардим.

Шеърларнинг аҳволи маълум – баландпарвоз, жимжимадор эди. Лекин ўша пайтда менга жуда чиройли кўринарди...

...Бадиий асар ғояси қандай туғилади?

Бир пайтда туғилиб, бир пайтда ўсиб-ривожланадиган икки ғоя деярли бўлмайди. Юқоридаги саволга жавобни умумий эмас, ҳар бир алоҳида ҳикоя, роман ёки қисса билан боғлиқ ҳолда излаш зарур.

Ғоя пайдо бўлиши учун нима қилиш керак ёки янада қуруқроқ тил билан айтадиган бўлсак, ғоя пайдо бўлиши учун қандай шарт-шароитлар зарур, деган саволга осон жавоб бериш мумкин. Ғояни ёзувчининг ички олами тайёрлайди ва юзага чиқаради.

Ғоя ҳосил бўлишини қиёс йўли билан яхшироқ тушунтириш мумкин. Қиёслаш баъзида энг мураккаб нарсаларга ҳам фавқулодда тушунарлилик бахш этади...

Ғоянинг пайдо бўлишини тушунишга ёрдам берадиган қиёс бирмунча содда. Асар ғояси бу – чақмоқ. Ер устида кўп кунлар мобайнида электр йиғилади. Атмосфера электр билан лим-мо-лим тўлганда тўп-тўп оқ булутлар момақалди роқ солувчи даҳшатли қора булутларга айланади. Улар ичида қуюқ электр димланишидан биринчи учқун – чақмоқ пайдо бўлади.

Чақмоқ чаққан заҳотиёқ шаррос ёмғир қуя бошлайди.

Ғоя ҳам фикрлар, ҳиссиётлар ва хотиралар билан бойиган инсон онгида чақмоқдай пайдо бўлади. Буларнинг бари аста-секин йиғилиб боради ва пайти келиб тўла бўшашни тақозо этади. Сиқилган ва ҳали пала-партиш бу олам чақмоқни – ғояни дунёга келтиради.

Ғоя худди чақмоқ сингари арзиманган туртки сабаб юзага чиқади.

Ижод жараёни ҳақида жуда кўп тўқиб-бичилган фикрлар, хурофот гаплар бор. Баъзилари шундай бемаза, шундай тутуруқсизки, улар олдида чорасиз қоласан киши.

Ҳаммасидан ҳам илҳом масаласи ана шу бемазалик қурбони бўлган.

У деярли ҳамшиша тушуниксиз завқ билан кўкка тикилган ёки қалам тишлаб турган шоир қиёфасида бўрттирилиб тақдим этилади. Нодонлар учун шундай...

...Илҳом – инсоннинг қатъий иш ҳолатидир. Қалбдаги кўтарилиш сахнага хос ясама туришу кўтаринкилик билан ифодаланмайди. Шу билан бирга, оғиз кўпиртириб мақталадиган “ижод тўлғоғи” билан ҳам.

Пушкин илҳомга аниқ ва содда таъриф берган: “Илҳом – кўнгилнинг ҳиссиётларни жонли қабул қилишга, тушунчаларни тез фаҳмлашга бўлган рағбатидир. У юқорида саналганларни тушунтириш, англашиш имконини беради”. “Танқидчилар, – деб давом этган у, – илҳом билан завқ-шавқни чалкаштириб юборади”. Худди ўқувчилар баъзан ҳақиқат билан ҳақиқатсимон нарсани чалкаштиргани сингари...

Чайковский илҳом – қўлларни ноз билан силкитиш эмас, худди ҳўкиздеқ, бор куч-ғайрат билан ишлаш эканини таъкидлайди.

Китобхонлар ёзувчилардан асарларига қай тарзда ва қанча вақт мобайнида материал йиғишини тез-тез сўрайди. Атайлаб материал йиғилмаслиги айтилганида эса кўпинча ҳайрон қолишади.

Юқоридаги фикрлар ёзувчининг у ёки бу китоби учун зарур бўлган илмий материални ўрганишига алоқадор эмас, албатта. Гап жонли ҳаётни кузатиш ҳақида кетяпти.

Ҳаётини материал, Достоевский таъбири билан айтсак, “ҳаёт тафсилотлари” ўрганмайди. Таъбир жоиз бўлса, ёзувчилар ана шу материал ичида яшайди – умр кечиради, қайғу чекади, ўйлайди, қувонади, катта ва кичик воқеаларда қатнашади. Шубҳасиз, ҳаётнинг ҳар бир куни

уларнинг онги ва юрагида ўз изини қолдиради.

Ўқувчилар (айтганча, ёш ёзувчилар ҳам) тасаввурларини ўзгартиришлари керак: ёзувчи ёндафтарини кўтариб ҳар ерда кезиб юрувчи, ҳаётни кузатиб, қоғозга кўчириб борувчи одам эмас.

Ўзини кузатувлар йиғишга, (шунчаки унутиб қўймаслик учун) қайдлар тўплашга мажбурлаган киши, албатта, бир дунё нарса йиғади, бироқ улардан фойда йўқ, улар – ўлик. Бошқача айтганда, агар ана шу кузатишларни қайддафтардан олиб, насрнинг жонли тўқималарига кўчириб ўтказилса, деярли барча ҳолларда улар ифодалигини йўқотади ва бегоналиги яққол сезилиб қолади.

Ҳеч қачон анави бир туп четан ёки манави оқсочли барабанчи қачондир ҳикоямга керак бўлиб қолади, шунинг учун диққат билан, ҳатто бир қадар ясамалик билан уларни кузатишим керак, деб ўйламаслик зарур. Табиий шаклда, “юрак амри билан” кузатиш даркор.

Ҳеч қачон ҳатто энг муваффақиятли кузатувларни ҳам ҳикояга мажбурлаб киритмаслик керак. Керак бўлганда улар ўзлари келади ва ўз ўрнини топади. Қачондир бўлган ва бутунлай унутилган воқеа ёки қандайдир тафсилот айнан энг зарур пайтда ҳаёлига лоп этиб тушганидан ёзувчининг ўзи ҳам кўпинча ҳайрон қолади.

Ёзувчиликнинг асосларидан бири – яхши хотирадир.

Деярли ҳар бир ёзувчининг илҳомлантирувчиси бор. Бундай ажойиб илҳомчи одатда бошқа бир ёзувчи бўлади.

Бундай адибнинг асаридан бир неча жумла ўқишнинг ўзи кифоя – ўша заҳотиёқ сенинг ҳам нимадир ёзгинг келиб қолади. Гўё бир неча китобдан маъжун-шарбат отилиб чиқади-да, бизни сархуш этиб, қўлга қалам олишга мажбурлайди.

Ҳайрон қоларлиси, кўпинча бундай меҳрибон даҳо ижодининг характери, йўсини ва мавзуларига кўра биздан узоқ бўлади.

Мен бир ёзувчини билман – борини борича ёзадиган қатъий реалист, жиддий ва вазмин одам. Аммо унга фантаст ёзувчи Александр Грин асарлари илҳом бағишлайди.

Аркадий Гайдар Диккенснинг илҳомчим деб атайди. Ўзимга келадиган бўлсак, Стендаль қаламига мансуб “Римдан мактублар”нинг исталган саҳифаси менда ёзиш истогини уйғотади. Бироқ мен Стендаль насридан жуда узоқ нарсалар ёзаман, бу ҳол ҳатто ўзимни ҳам ҳайратга солади. Бир куз Стендални ўқиб, Пра дарёси бўйидаги қўриқхона-ўрмонлар ҳақидаги “273-кордон” ҳикоямни ёзганман. Унда Стендалга боғлиқ бирор нарсани мутлақо топиб бўлмайди.

Тан оламан, бу ҳолат ҳақида бош қотириб кўрмаганман. Балки унга ҳам бирор изоҳ, сабаб топиш мумкин. Бир қараганда аҳамиятсиз кўринадиган, аммо ёзувчига ишлашида ёрдам берадиган кўтлаб вазият ва кўникмалар борлигини айтиш учунгина бу ҳақда эсладим...

Рус тилидан
Ориф ТОЛИБ
таржимаси.

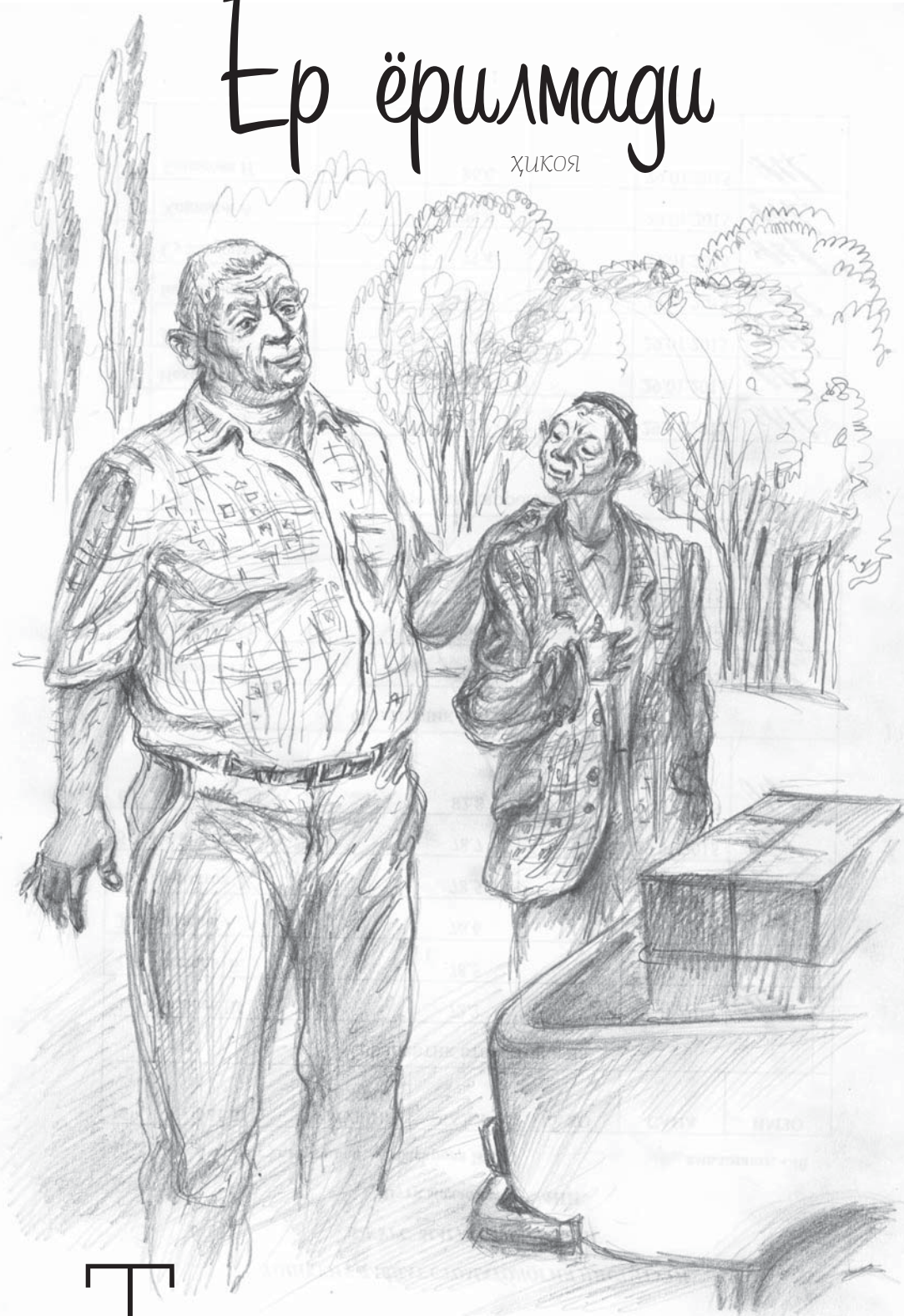
Ер ёрилмади

ҲИКОЯ

Қўчқор НОРҚОБИЛ

1968 йили туғилган.
Тошкент давлат
университети (ҳозирги
ЎзМУ)нинг журналистика
факультетини тамомлаган.
“Дарё ортидаги йиғи”, “Ўн
сақизга кирмаган мен
бор”, “Кулиб тур, азизим”,
“Қуёшни ким уйғотади?”
сингари китоблари нашр
этилган.

Тойқулов тун бўйи уйқу бермади. Тонг отгунча ўкириб чиқди. Деворнинг нарёғида худди биров бўғизлаётгандай бақиради, ўзиям. Гўр бўладими, ичди-да, ичди. Олди-ортига қарамай, боши билан шу зормандага шўнғиб кетди. Шерматнинг ҳам терисини шилиб олди: ҳали уни опке, ҳали буни опке, ҳали уни буюр, ҳали буни буюр. Кошки ўтқони ёпилса, тўйса. Шугина Шерматдан нима умид қиласан, дейдиган одам йўқ. Бўйни шардоздайгина бўлиб бош ирғайди. Бешиктебратардай чайқалади.

Шермат оламнинг авзойи бузилган пайт туғилган. Митти, бир пақир-пастак, бўш-боёв кимса. Кичик, синган косовдай жуссасига кийим-боши осилиб турибди. Полиздаги қўриқчи таёққа кастюм-шим кийдирган дейсиз.

Бечора Шермат, бизни келди деб, ура-туя меҳмонхонага чопган. Ёзнинг ёвғони қайнаганига қарамай, иссиқда пак-паканагина бўлибғижим-мижим костюм-шим кийиб олибди. Шу иссиқда ўласанми, эгнингга енгил-елпти илсанг, сени биров уришадими?

Айтдим-ку, озгин, бунинг устига, бўйдан ҳам худо қисган. Ҳовучга сиғадиган ҳандалакдай юм-юмалоқ боши озгин бўйнида омонатгина ликиллайди, чехра деб бўлмайдикун-я, куйган кулчадай думалоқ, ним қора юзи жилмайданда янаям хунуклашади. Табассумидан йиғи нуқси уради одамга. Қилғиқ кўзи илтижולי боқади. Хуллас, бир ожиз пакана банди қўлчалари кўксида, емакхона ҳовлисида тuzалган стол атрофида тик турган кўйи илжайиб биздан кўз узмайди: биздан деганим, аниқроғи, Тойқуловдан.

Э-ей, тўхтанг, шу ерда тўхтанг. Тойқулов – мен билан бир идорада ишлайди, ҳамкасб. Давлатдору савлатдор. Олтмишдан ошгани билан анча бақувват, жисму жасаддан худойим сира қисмаган, бўй деган икки метрданам ошади, дароз, вазни ҳам юз ўттиз кило тошни копток қилворадиган, мўғилафт, откалла бир ебтўймас одам.

Тойқулов қаерда-ю, Шермат қаерда... Бироқ бир кам дунё. Тойқуловнинг жасади бор, бироқ шунга яраша фиску фасоди, надомату ҳасрати ҳам бор. Оқ деворда чивиннинг чиқитини топадиган одам. Оқ йўқ, қора бор бу дунёда. Шерматнинг салобат-сиёқида одамхорчилик нуқс берса-да, ботинида, қалбида одамгарчилик туйғуси тўлқин уради. Худойим унга ёруғ юрак, кўнглига нур ато этган.

Хуллас, Тойқулов тўйдими-йўқми, билмайман, тушликда бошланган зиёфат бар ёпилгунга қадар давом этди. Шерматни шердил деб дабдабаю-асъасали қадаҳ нутқ ирод этиб кўкларга кўтараверди. Боёқиш Тойқуловнинг қип-қизил ўйинчи эканини қаердан билсин. Лўлига лабинг лаъл, деб иш битирадиган майнавознинг мақтовларидан майишиб ишшагани-ишшаган! Шахсан бошлиғимизнинг ўзи Тойқуловга топшириқ берибди: “Шерматдан ҳам хабар олиб келинглар. У вилоятда ишлагани билан идоранинг, шахсан менинг вакилим... Сиз тажрибали устозсиз, йўл-йўриқ кўрсатинг. Бу йил мукофотга ҳам лозим кўрилиш арафасида...

Так что! Бу ёғи Сизнинг поведениангизга боғлиқ, Шерматжон...”

Шерматда жон қолдими? Шермат осмонга учди. Шермат шамол бўлди. Шермат довул бўлди. Шерматнинг шашти бўрондан ўтди. Ўртада уйига ҳам учиб бориб келди. Эй-ей, Тойқуловдай одамга қанча қилсанг оз, қанча зиёфат берсанг кам-да!

Тойқуловнинг жағи тинмайди – гағни ҳам олаятпти, таомни ҳам қийратаятпти. Мен уялдим. Мен қизардим. Мен бўзардим. Кошки Тойқулов кўзимга қараса, терлаб-пишиб, пишиллаб, ўқчиб овқатни ургани-урган, енгилмас кўшин – шиша ўлгурнинг ҳам кети узилмайди, бири йиқилса бошқаси бостириб келади. Тойқулов ёлғон-яшиқларини “Шундайми, укажон?” деб менга ҳам тасдиқлатиб олмоқчи бўлади, менинг ўқрайиб, безрайиб ўтиришим парвойига келмайди. Шермат (энди Шерматжон) унга чипта ёптишди. Қадрдон, ини-иноқ бўлди-қолди. Ямоғи билан бурун артадиган Шермат энди бошқа бир Шерматга айланиб бормоқда эди. Тойқулов бир нарсани бошламасидан олдин вақтида этакни ёптиш керак, деган ўй билан таъбим тириқлигини тобим йўқлигига йўйиб ўрнимдан турдим, меҳмонхонага жўнадим. Тойқулов қолди.

...Қисқаси, ҳикоянинг бошида айтганимдай ўқирди-бўқирди, туннинг тинқасини қуритиб менга ҳам уйқу бермади. Ўртадаги деворнинг тил-забони бўлса айтсин, меҳмонхона ҳали бундайин кўноқни кўрмаган чиқар.

Лаҳзага кўзим илинган экан. Нимадир тақиллаяпти. Эшик (очиқ эди-ку). Деразага кўз солдим. Тонг уйғонаятпти. Хира-шира. Эшик яна тақиллади, ўрнимдан турмасимданоқ шарақлаб очилиб, Тойқулов кириб келди, лорсиллаб бориб музлаткични очиб, ичидан бир шиша пиво олиб, бетоқат ютоқиб тик турган кўйи қулқиллатиб ичди, ўзимни ухлаганга солиб ётдим. Нафс ўтини босиб тепамга келди. Фулдиради:

– Туринг-е, тонг отди. Ухлайверманг. У тўшакни устимдан сидириб ташлади (қилиғи совуқнинг ишини кўринг). Қовоқ-қиёфаси янада шишиб, беўхшов ва қўпол гавдасида қорни мешдай бўлиб осилиб қолган. Кап-катта одамнинг каллаи сахар биргина тиззаиштонда тепангда девнинг малайига ўхшаб чайқалиб туриши ғалати туюларкан. Ялингандай бўлдим:

– Яна озгина ухлай...

– Бўпти, пешиндан сўнг йўлга чиқамиз, – деди у фулдираб.

– Нега, бугун яна иккита туманни кўришимиз керак эди-ку.

– Кўрганда нима ўзгарарди. Гап тамом, кетамиз. Бугун, биласизми, анавининг туғилган куни.

– Кимнинг туғилган куни?

– Э-ей, дунё беҳабарсиз-да, озроқ ҳушёр бўлинг: хўжайиннинг туғилган куни!

– Ишни тугатмай кетолмаймиз.

– Кетамиз. Бундай пайтда четда туриш яхши-мас, назардан қоласиз.

У икки қўлини белидан тушириб лапанглаб бориб дераза ёнидаги курсини олиб келиб ўтирди. Мен ўрнимдан турдим. Ювиниб хонага кирганимда Тойқулов ниманидир ковшаб турарди.

– Демак, биз ҳам хўжайиннинг қошида бўлишимиз керак, бу машқи баланд мишиқи бошқа пайт ёнига йўлатмаяпти-ку. Тўғриси, уни бошқалар ўзига оғдириб олган, кадр билан муовиннинг гапидан чиқмаяпти, мени унга шулар ёмонлайди, лаънатилар. Анави кун менга ёшингиз улуг, Сиз ҳаммамизга ўрнак бўлишингиз керак-ку, дейди. Вилоятдан келган вакилларимиздан бири зиёфат берувди, озгина отиб ҳам олувдим, бироз кеч қолибман... Сезиб юрибман, мени бўшатмоқчи, лаънати. Мен юқоридаги танишимга айтиб қўйдим. Олдини олган яхши-да, укам.

Тойқулов ўттиздан ўтиб-ўтмаган ёш раҳбаримизни гўрдан олиб гўрга солди. Палағда деди, жўжа деди, пишмаган деди, керак бўлса тепага устидан хат ирғитвораман, деди. Қарасам, жазаваси қўзияпти. Кечаги исқоти ичкилик захри эс-хушини олди-қочди қилаётганини англадим. Тунд бошида алам бўрони турганини пайқадим.

Тойқуловга ачиниб кетдим. Дағдағаси қаърида дағ-дағ титроқ борлигини ҳис қилдим. Овози синиб, парчаланиб бораётганга ўхшади. Лўпилдоқ юзининг қони қочиб, ёноғи дир-дир учади. Кечаги зиёфатда гурзиси дунёни тиркиратадиган тарзда гердайиб ўтирган Тойқулов айна чоғ нимтик бир кимсага айланиб бормоқда эди.

Тойқуловнинг дунёси қора тортганича бор. Ҳуштагим хуш ёқсин деган хушомадгўйларни ёш раҳбар ўзига яқин йўлатмади. Танбех билан танобини тортди: “Яна шундай қилсангиз Сиз билан хайри-хушлашамиз...” Бу танбехдан Тойқулов ҳам қуруқ қолмади. Яна бир тоифа – лаганбардорларнинг лаганига қўл узатмади. Уларни ҳам катта кўчага рўбарў қилди. Хуллас, ёш раҳбар қаттиққўл, олди-бердидан узоқ одам чиқди. “Қайси мактабни битирган экан-а?! Устози ким экан бунинг?!”

– Нима дедингиз, мени нафақага жўнатармикин-а?

Тойқуловнинг шалвираб синиқ оҳангда айтган илтижоли сўрови гашимни келтирди.

– Мен қаердан билай, ўзидан сўранг...

У менга хўмрайиб қаради-да, тасур-тусур қилиб хонадан чиқиб кетди.

Меҳмонхона ташқарисидаги уловжойда-миз. Тойқулов негадир машинани ўт олдирай демайди. Қовоқ-тумшуғи осиглиқ, эрталаб боши ғувиллаб турган пайтда ичидаги бор нафратни тўкиб солганидан хижолат чека-яптимикин?.. Негадир безовталанади, менга аллахиёл бўлиб тикилиб қўяди. Шабаданинг шивири шамолга етиб борибди, дерди катта энам. Шундайин, Тойқулов ҳам мени сотади, гапларимни раҳбарга еткази, деб ўйлаяпти. Ўзимча шундай тусмолладим. Машинанинг олд ўриндиғида ҳеч нарсани сезмагандай бепарво ўтиравердим. Тойқулов улов салонига кириб ўтиради, яна қайтиб чиқади. Киради, чиқади... Устига-уст, босиб-босиб чекади. У бошини рулга қўйиб оғир хўрсинди. Шу маҳал осмондан тушдим, ердан чиқдим, – билмадим, машина ёнида қўлида каттақон қути кўтариб олган Шермат пайдо бўлди. Тойқуловнинг юзи ёришди. Салондан отилиб чиқиб қилтиллабгина турган Шерматнинг қўлидаги нарсани олиб юкхонага солди. Шермат билан хушҳол, бироқ жиддий қиёфада хайрлашди. Мен ҳам машинадан тушиб Шерматга қўл чўздим. Бечора мутеларча мўлтиллаб турибди.

Тойқулов машинани жилдирди. Шермат ортимиздан шумшайиб қараб қолди. Кўнгилга оғриқ солгувчи бу манзарадан сўнг ўзимдан ҳам нафратланиб кетдим. Юрагим сиқила бошлади. Ёнимдаги бадбин кимсани уриб-тепиб, эзгилаб ташлагим келаяпти. Битта машинада ёнма-ён кетиш азобнинг азоби эди.

– Шу нарсанинг нима кераги бор эди? – Тишларим гижирлаб, гапим чархланиб чиқди, – Уялмайсизми?!

Тойқулов ялт этиб қаради. Сўнг тўғрига, йўлга кўз тикди.

– Мен буни ўзимгамас, анавининг туғилган куни учун олдим, – ғудранди.

– Пулини бермадингиз-ку – газабимни босиб, ўзимни базўр тутиб, чақиб олдим. – Бечора боланинг туришини қаранг, пайпоғи тоқ, боридан йўғи кўп бир ношудгина бола бўлса, шуниям...

Тойқулов ижирғанди:

– Бу ерларда чорва кўп. Тандир гўшт қахатмас. Бир қўй кимни ўлдирибди.

Бепоен адирликнинг қоқ белидан кесиб ўтган сув сатҳидай теп-текис йўлнинг охир-адоғи кўринмайди. Машина учаятпти, қилт этиб чайқалмайди. Манави билан бир уловда кетишнинг ҳам иложи йўқ эди. Феъли-хўйи олдиндан маълум эди-я, бироқ бу даражада нафсингир, игирисқилигини билмас эканман, йўлда йўлдош бўлсанг юлдузни ўрганаркансан-да. Бир амаллаб туман марказига этиб олсам бас, тушиб қоламан. Поездда кетаман. Шу маҳал олдинда, йўл четида “Тўхтат” ишорасини қилиб қўл силтаб турган чолга кўзим тушди. Эгнига беқасам желак илиб олган, оппоқ салласи учи билан юзини гармселдан тўсиб турган чолнинг ёнида ўзи билан бирга олиб чиққан тугунтақа ва икки кўзи нарса-қора билан яримлатиб тўлғизилган гиламхуржун турарди. Тойқулов парвойи-палак, ўзича нимадир деб гўнғиллади, қариянинг ёнидан ўтиб кетдик.

– Тўхтатинг! Тўхтатинг!!! – чинқириб юбордим.

Ҳангу манг бўлиб қолган Тойқулов машинани четга олди.

– Тинчликми? Чаён чаққандай чинқирасиз, укам?!

– Чолни олиб кетамиз...

– Нега, – у илжайди, – нега?

– Биз Ҳизрни кўрдик... – Оғзимга бу гап қаердан келганини ўзим ҳам билмай қолдим. Тойқулов бир сагчиб тушди: “Э-ей!!!”. Машина орқага юрди. Чолни ўзимиз билан бирга олволдик. Мен ўзимга шерик, йўлдош топилганидан енгил тортдим. Тойқулов ўша-ўша – қовоқ-тумшук. Юзи яна тундлашиб, ёноқлари дириллаб-дириллаб учиб-учиб кўяди. Баттар бўл, нокас.

– Оқсоқол йўл бўлсин? – тўнғиллади ниҳоят.

– Тошкентга, иним, Тошкентга.

– Бир ўйнаб, ўйнатиб, шамоллаб келай дебсиз-да, а?

– Ҳа энди, иним, ҳар кимнинг ўзига яраша ташвиши бор-да, – чол бу худбиннинг тагдору тигдор писандасини яхши илғамади.

Ана энди чолга ниш уришни бошлади. Кенаб-кеноқлаб гап ирғитаверади. Тойқулов яна нимадир деб ўйиб олишга чоғланган ҳам эдики, бахтга қарши, қўл телефони жириглаб қолди.

– Алло, эшитаман! Эшитаман, Тоҳир Жўраевич! Ассалому алайкум, укажоним! Раҳмат, укажоним, бахтимга Сизлар соғ-омон бўлинглар, илоҳим, мартабангиз баланд бўлсин. Бизми (у менга қаради...), бораятмиз. Шу десангиз, ҳамма топшириқлар бажарилди. Одил Тўраевич қалайлар, яхшимилар? Яхши

бўлсин, илоҳим. Бошлари тошдан бўлсин, илоҳим... Кечқурун уйларига ўтамизми? Бугун туғилган кунлари экан-ку... Эрталаб (у яна менга қаради) укамиз айтиб қолди. Зап яхши, доно инсон раҳбаримиз. Хўп, майли кўришамиз, омон бўлинглар...

Тойқуловнинг бу даражада тез тусланишини манаман деган актёр ҳам эглай олмаса керак. Юзидаги оҳанрабо жилмайишни кўрсангиз... Янада семириб, янада савлатга тўлиб, елкасидан қанот ёзаётгандай, бу дунёга сиғмай бораятпти. Орқа ўриндиққа бурилиб чолга қараб жилмайиб ҳам кўяди. У туман марказига шоду шодмон келди. Машина сой бўйидаги тол соясида тўхтади.

– Ичим куйиб кетаятпти... Кеча, роса... – гўёки мендан изн сўраётгандай бўлди. – Бирор нарса еб олсам.

Тол соясидаги чорпоёга чиқдик. Тойқулов лўлиболишга бош кўйиб чалқайиб чўзилди. Чол таҳорат олгани кетди. Тойқуловнинг қўл телефони тагин овоз бериб қолди.

– Ҳа, сенмисан, Собир! Нима гап! Тез-тез гапир, ланжиллама. Яхши, биз қайтаятмиз. Катта хўжайиннинг хабари бор. Кечқурун у кишиникида кўришамиз. Хабаринг бордир, бугун туғилган кун-я... Нима? Нима? – У гумгурсдай бўлиб ётган жойидан тураман деб тирсаги билан хонтахтани қасирлатиб ағдариб юборди. Мен унинг ўз ходими Собир хўроз билан гаплашганини англадим. У ўрнидан туриб кетди.

– Бўшабди. Кетибди, – деди қўлларини мушт қилиб. Сўнг юзида кўпчиган терни шими чўнтагидан киррати дастрўмол олиб шошиб-пишиб артди. Эсанкираган кўйи яна ўтириб олди. Қўл телефони олиб кимгадир кўнғироқ қилди.

– Алло, яна мен! Тани-жонингиз соғ бўлсин, Тоҳир Жўраевич! Ўзингиз бошимизда ҳаммиша соябон бўлинг, укажон... Шу... шу... ҳалиги, – жим қолди. Менинг ҳам қулоғим динг. Тойқулов муовин билан гаплашаятпти. Қўл телефон орқали Тоҳир Жўраевичнинг овози жаранглаб эшитилди:

– Нега жим қолдингиз?

– Одил Тўраевич биздан кетдиларми?

– Шундай бўп қолди, начора. Тепанинг топшириғи.

– Нега ҳали менга айтмадингиз?

Қўл телефондаги овоз:

– Ўзингиз эшитмасдан телефонни ўчириб қўйдингиз-ку... Ҳа майли, кечқурун гаплашамиз, – муовин гапини қисқа қилди.

Тойқуловнинг аҳволини кўринг! Ўтирган жойида уф-уфлайди. Хурсандлигидан ҳад эгаси, бахтлилигидан тахт эгаси дейсиз.

– Ана, кетибди. Кетибди-я, кетибди.

Жўжаҳўроз! Бизларга ўхшаганларга хезлана-вериби, кекирдакдан айрилди, ана! Бир йилга бориб-бормай паттасини кўлига олди. Ҳе-ей, буни бир ювиш керак... Омон-эсон Тошкентга етиб олайлик, иним, зиёфатнинг зўрини мен қилиб бераман...

У менинг елкамга гурсиллатиб уриб қўйди. Бир томоним қийшайиб, оғриқ белимни зирқиратиб юборди. Мен нима дейишни билмасдим.

– Қаёққа кетибди, – дедим зўрға. Очиғи, ёш раҳбаримизга жоним ачиб, ўзимни янада ёлғиз ҳис қилдим. Одил Тўраевич ёш бўлса ҳам ишни пухта биладиган, адолатли, демократ раҳбар эди. “Мановинга ўхшаганлар тўдалашиб охири кулатишибди-да”, деган хаёлга бордим.

– Нега аза очаяпсиз, жа-а-а ишонардингиз-а, ўша болага.

Тойқулов ёғиниб қўл силтади-да, ўрнидан турди:

– Кетдик. Туринг, ялпаймасдан. Биратўла Тошкентда овқатланамиз, – у энди ўзини тетик, музаффар қўмондондай тутарди. – Анави чолни ҳам чақиринг. Намозини йўлда ўқийверади, вақт зиқ...

Тойқулов йўл-йўлакай Одил Тўраевичнинг авра-астарини чиқариб, бўралаб сўкиб борди. Унинг талқинича пасткаш ҳам шу, ношуд ҳам шу, савдойи ҳам шу, мансабпараст ҳам, бетга-чопар бир тирмизак ҳам шу. Ҳа, Одил Тўраевич шундай кимса!.. Ишдан кетгани жуда яхши бўлибди. Мен бу одамнинг ичида ёш раҳбарга нисбатан бунчалаб нафрат, оғу-зардоб чўкиб ётганини билмаган эканман. Тойқулов бизга етти ёт бегона, ғолвамизнинг мутлақо қизиғи йўқ чолга ҳам маънилатди:

– Оқсоқол, биз ҳалиги, ўзимизда бирови бор эди, Одил Тўраевич деган жинқарча. Шу ҳақда гаплашаяпмиз. Бугун ковушига патак солиб тўғирлаб қўйишибди. Эй-ей дунёи азим, зап ишларинг бор-да!

Шаҳарга кириб келишимиз замона Тойқулов муовиннинг ҳайдовчисига кўнғироқ қилди: “Укажон, тез етиб келинг. Паркнинг ёнида кўришамиз. Тоҳир Жўраевичга арзимас мозорбосди олиб келаяпмиз. Уйларига элтиб ташлайсиз. Қаршининг тандир гўшти...”.

Кўз олдим қоронғилашиб кетди. Жон уҳмида машина қопқасига қарсиллатиб урдим:

– Тўхтаат! Тўхтаат машинани!!!

Тойқулов чол иккимизни шаҳар четида тушириб кетди. Чол менга қараб жилмайиб қўйди:

– Ўғлим, яхши бола экансиз. Юнусобод томонга такси тўхтатиб беринг.

Мен минг бир хижолат билан отахонни таксига ўтқиздим. У менга қараб мийиғида кулиб, бош ирғаб қўйди:

– Хайр, кўришгунча, ўғлим... Сен билан кўришамиз, ўғлим. Ер олмадеккина.

Кечқурун соат саккизга яқин уйғондим. Донг қотиб ухлаган эканман. Йўл азоби – гўр азоби, деган гапни қайси бир замонда Тойқуловга ўхшаган ювиқсизга йўлдош бўлган одам айтган бўлса ажабмас.

Бориш керак, боришим керак. Туғилган кунга боришим шарт. Бундай кунда четда туриш уят. Ишлаб турганда эди, майли, бормасам ҳам бўларди. Менсиз ҳам одам қайнаб, бири кириб бири чиқарди, хушомаднинг ҳуштагидан қуруқ қолмаганлар жуда кўп.

Йўлга тушдим, бир ўй бошимни ўйиб бормоқда: “Ноқулай бўлмасмикин?”, Э-ей, ҳеч нарса билмагандай бўлиб туғилган куни билан табриклаб қўяман, вассалом. Мана, шу муюлишдан сўнг тор кўча охирида Одил Тўраевичнинг хонадони. Бурилдим, ёш раҳбарнинг уйи олдида қатор тизилган уловларга кўзим тушди. Яхши, ишхонадагилар келишибди. Шўкр, одамгарчилик бор, оқибат ўлмаган, яхши-ёмон кунда кўнғилга далда бергувчилар кўп. Кўриб қўй, Тойқулов, кўриб қўй! Сен келмасанг ҳам яхшини йўқлагувчилар топилади, яхшилиқ ерда яксон бўлмайди, Тойқулов!

Ҳовлига кирдим. Ишком остида тузилган кенг-мўл стол атрофида ҳамма жамулжам. Супа ёнида самовар қайнатаётган қоровулимиз Ражаб мерган “тишиб”гина қопти, ҳалиги зормандадан кўпроқ отиб олибди; икки қўли белда, чайқалиб турибди: “Вой-ей, бомисиз? Қатта юрибсиз? Ҳамма шўтта-ю”. Ҳаммамас мерган, ҳаммамас! Тойқуловни топиб бер-чи, мерган. У келмаган, келмайди ҳам, мерган. Ражабнинг беозор танбеҳидан дадилланиб, ердан кўз узмай давра томон йўл олдим. Хаёлимда бошқалар ҳам мени интиқ бўлиб кутаётгандай туюлди. “Ана, ниҳоят жаноб Эшматов ҳам келдилар...”, Котибамиз Санобар пешвоз чиқиб қўлимдаги совғани олди.

– Табриклайман... – мен Одил Тўраевичга юзландим... Раҳбаримиз даврада хушқошулу хушчиroyгина бўлиб ўтирибди. Шу тоб... шу

тобда, шитобда менга орқа ўгириб айикдай бўлиб ўтирган Тойкуловга нигоҳим тушди. У ҳам илқис бурилиб, менга қаради. Унинг кўзларидан газаб учқунлари сачради. Нигоҳим тиниб, давра четидаги курсига омонатгина чўкдим.

– Энди табрик учун сўзни тажрибали ходимимиз, устозимиз Турдибой ака Тойкуловичга берамиз.

– Азизларим! Ҳурматли Одилжон Тўраевич, меҳрибон укам! Сизни бугунги қўшалоқ байрам билан чин дилдан қутлайман. Сиз чин маънода инсонсиз, чин маънода раҳбарсиз, чин маънода бугун Сизни тайинлашган юқори лавозимга лойиқсиз, мосу хоссиз! Ўлгунимча дуои жонингизни қиламан.

Қаттиқ бет болтани кемтик қилади. Эҳ, Тойкулов, Тойкулов. Уятдан ер ҳам ёрилмади-я. Бошим гангиб, ўй-фикрларим остин-устин бўлиб кетди. Нима деяпти, бу?! Юқори лавозим дедими? Э-ей, бу ёғи... Ёнимдаги Таваккаловга қарадим:

– Ҳа, бунча анграясиз? – деди у.

– Шу... Хўжайин бошқарма бошлиғи бўлдиларми?

– Э, Сизга нима бўлган, кеча буйруқ чиқди-ку...

– А-а!

Мен дик этиб ўрнимдан турдим, қўлимни мушт қилиб даст кўтардим-да, бақирдим:

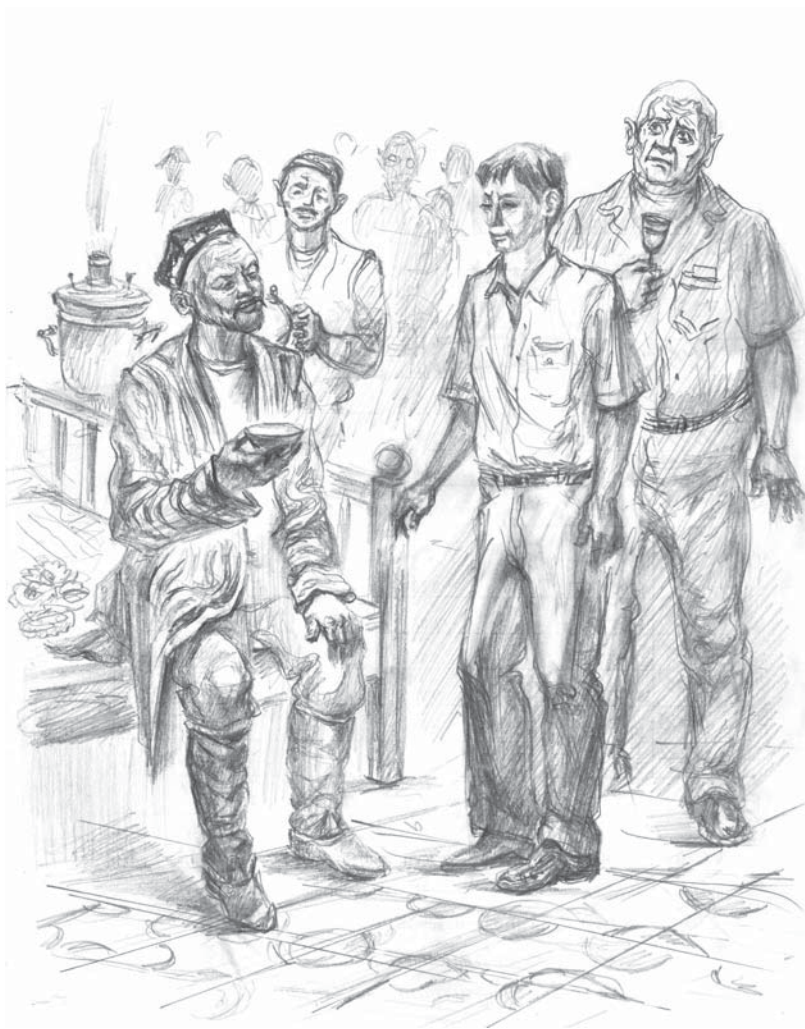
– Менга сўз берингл-а-а-а-р, Менга сўз берингл-а-а-а-а-р!!!

Даврадагилар чапак чалиб юборишди. Қий-қирганлар ҳам бўлди.

Мен бор овозда қичқирдим.

– Ҳақиқат бор! Ҳақиқат бор!!! Ҳақиқат бор!!!

Кўксимни куйдираётган оловнинг аччиқ тутуни ўралаб димоғим ачишди, ўзимни анча енгил ҳис эта бошладим. Қўлимдаги қадахни бир сипқоришда ичдим-да, жойимга ўтирмай ҳовли эшиги томон юрдим. Ҳақиқат бор бўлган тақдирда ҳам Тойкулов ўтирган даврада қололмасдим. Тойкуловга ўхшаганларни ҳақиқат ўз даврасига қўшгани, ёнма-ён ўтиргани алам қилади.

Ҳовли эшигига етиб-етмасимдан кимдир елкамга дағаллик билан турткилади. Қарасам, Ражаб мерган. Чалқайиб турибди.

– В-у-уй, қаёққа кетвоссиз? Сизни чақираяптила...

– Ким?

– Ана-а-а-а! Тўра ота чақираяптила-а... Хўжайинимизнинг додалари.

Мен Ражаб мерган ишора қилган томонга қарадим. Самовар ёнидаги супада ўтириб чой ҳўплаётган отахон менга жилмайиб қараб турарди. Аъзойи баданим жимирлаб, оёқ-қўлим бўшашиб кетди. Чолнинг эғнидаги беқасам желак чироқ ёғдусида камалакдай товланиб турарди.

– Кел, ўғлим, келавер! Мана Сен билан яна кўришдик. Айтгандим-ку, ер олмадеккина деб.

Чолнинг чехрасида тиниқ табассум нури жилваланарди. Базм томон кўз югуртдим. Тойкулов бизга кўзи тушиши ҳамано ўрnidан дик этиб туриб кетди. Жойида тош қотиб тураверди. Тамом бўлди Тойкулов! Энди тамом бўлди... Янаям ким билсин...

Қалбингизга кириб бораман

**Фароғат
ХУДОЙҚУЛОВА**

1975 йили туғилган.
Ўзбекистон Миллий
университетининг
журналистика
факультетини тамомлаган.
“Ойдинлик”, “Куй дилим,
суйгулим”, “Айтолмаган
сўзларим”, “Оқ хатлар” каби
шеърый тўпламлари чоп
этилган.

Овунч

Она, мени чорлаётгандай
Бардошингиз тўкилган йўллар.
Баҳорларим қулган шу ёшда
Нечун мени овутмас гуллар?

Овутмоқчи бўлар шунчаки,
Келбатлари билан бу шаҳар.
Ҳатто тунин юлдузсиз, ойсиз,
Баъзан нурсиз туюлар саҳар.

Қишлоғимнинг расмини бугун
Шеърим билан кўксимга ўйдим.
Анча бўлди, оҳ, билмам нечун
Мен ҳеч кимни соғинмай кўйдим.

Нечун севиб ичганим оғу,
Танлаганим тиконли йўлдир?
Худойимдан сўрайман бугун:
Кўнглимдаги нафратни ўлдир!

Не бўлса ҳам, онажонгинам,
Сиз гам чекманг, ўртасам юрак.
Муҳаббатда ўлмоғим учун
Муҳаббатда яшашим керак!

Қасд

Толим-толим сочларимга ошиқ бўлган кунларинг
Қўлларимнинг хинолари қуюқ эди, ёрижон.
Ой бахтимдан тонглар қулиб, юлдузчалар шодумон,
Кимларнингдир юрак бағри қуюқ эди, ёрижон.
Юрагимга ўзинг эккан садарайҳон гулларин
Шафқат билмай сўлдирмоққа чоғландинг сен, ёрижон.
Муҳаббатинг боғларида сайр эттириб бахтиёр,
Сўнгра ўзга хаёлига боғландинг сен, ёрижон.
Олислардан имо қилсанг, кўз солмасам ийманиб,
Қайсарлигинг тутиб араз қилар эдинг, шоввозим.
Йигит кўнглинг тоғларида оҳу эдим беозор,
Ошиқ кўнглинг торларига тушган эди овозим.
Ёлғиз ўзинг дўстим эдинг,
Ўзинг бўлдинг жаллодим,
Билсам, ишқинг захарланган шамшир экан қиндаги.
Баски, сени маҳв этмоққа шайландим мен, сайёдим,
Ҳар лаҳзада тик бошимни қўйсам ҳамки кундага...
Ўз ҳолингга қўймасман, лек ўт қаларман кўксингга,
Ўсмаларга қулиб сепиб, қошларимга қўярман.
Толим-толим сочларимни шартта кесиб мастона,
Қўлларимни адолатнинг қони билан бўярман.

Толим-толим сочларимга ошиқ бўлган кунларинг..

Алла

Бурутга бош кўяр тоғлар,
Алла, болам, алла-ё.
Қушларини чорлар боғлар,
Алла, болам, алла-ё.

Кулгучингга юлдуз боқар,
Милтир-милтир, алла-ё.
Юракчангда ҳайрат оқар
Милдир-милдир, алла-ё.

Омон-омон кунлар келди,
Яйраб-яшнаб ўс, болам.
Келолмасин шу элга ёв,
Йўлларини тўс, болам.

Толбешикда ой ухлади,
Ухла сен ҳам, алла-ё.
Онани соғлом, ёнгинангда,
Чекмасан гам, алла-ё.

Деразангни шамол чертса,
Қўрқмасан сен, алла-ё.
Номардларнинг нағмасига
Учмасан сен, алла-ё.

Соҳибқирон авлодисан,
Юртга келтир шон, болам.
Тўмарисдек шиддатли бўл,
Шу эл учун ён, болам.

Худо берган Барчинойим,
Алпомишим – тоғ болам.
Юртинг обод экан токи,
Улгаюрсан соғ, болам.

Алла, болам, алла-ё...

Болалигим дарёси

Момом урчуқ йигирганда тонггача,
Бобом узар ишқомидан узумни.
Сени шундай ёд этарман ҳар лаҳза,
Ой нурида юганимча кўзимни.

Қучогингда мавжланарди сочларим,
Оқшом сокин кўшигингга жўр бўлиб.
Қумларингни кўзга сурган чоғларим
Юрагимда оқар эдинг нур бўлиб.

Сен қиргоқдан тошиб оққан кунларинг
Менам сендай тошиб севдим, қуйладим.
Боботоққа гулхан ёққан кунларинг
Ҳимолайдан ошдим, булут бўйладим.

Аямасдан ўйдиларми бағрингни,
Аямасдан ўйлингга гов солдилар?
Тошганинда билмаганлар қадрингни
Чора топмай, ногоҳ ўйга толдилар.

Қашқадарё, болалигим дарёси,
Ўн саккиз ёш – лолалигим дарёси.
Энди фақат юрагимда тошгайсан,
Ўксик дилим, нолалигим дарёси...

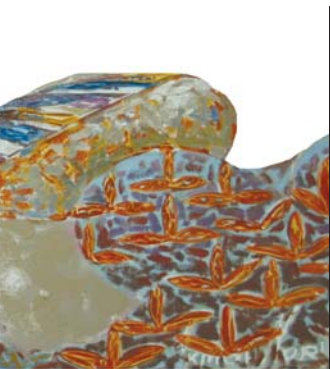
Хабар

Қутинг, учқур хаёллар билан,
Тили бийрон шамоллар билан,
Ёруғ юз-ла, хуш онлар билан,
Қалбингизга кириб бораман.

Дайравотда қуёш ботар жим,
Йиқ гамида покланар руҳим,
Қайтаролмас ўйлимдан ҳеч ким,
Қалбингизга кириб бораман.

Рад этаман одат, урфларни,
Ой нурида тараб зулфларни,
Очиб занглаган қулфларни,
Қалбингизга кириб бораман.

Ғам тоғларин этурман барбод,
Дунёларни айлаб хуррам, шод,
Юрагимни қилурман озод,
Қалбингизга кириб бораман.

Акмал Нурнинг "Илоҳий нур"
асаридан фойдаланилди.
(мато, мойбўёқ, 85x150,
2010-2011й).

Равшан ФАЙЗ

1959 йил

1 январда Самарқанд вилоятининг Қўшрабат туманидаги Қўралос қишлоғида туғилган.

Тошкент давлат университети (ҳозирги ЎЗМУ)ни тамомлаган (1986).

“Ухлаётган одам” (1989), “Ташриф” (1990), “Кел, эй кўнглим” (1997) каби китоблари нашр этилган.

“Мен шамолни тутволдим” (1992) шеърий тўплами болаларга бағишланган. 1995 йил 30 августда Тошкент шаҳрида вафот этган.

Зўрак

Зўрак, сенсан менин созили.
Ушанга зофибир

Зўрак ҳаракатимга осекинсеки мангу
Мени битта закибирим, мени торим торим.
Ушанга соҳ сабаб дилдоримангу,
Оқиман бўлишим йўл кўшим судорим.

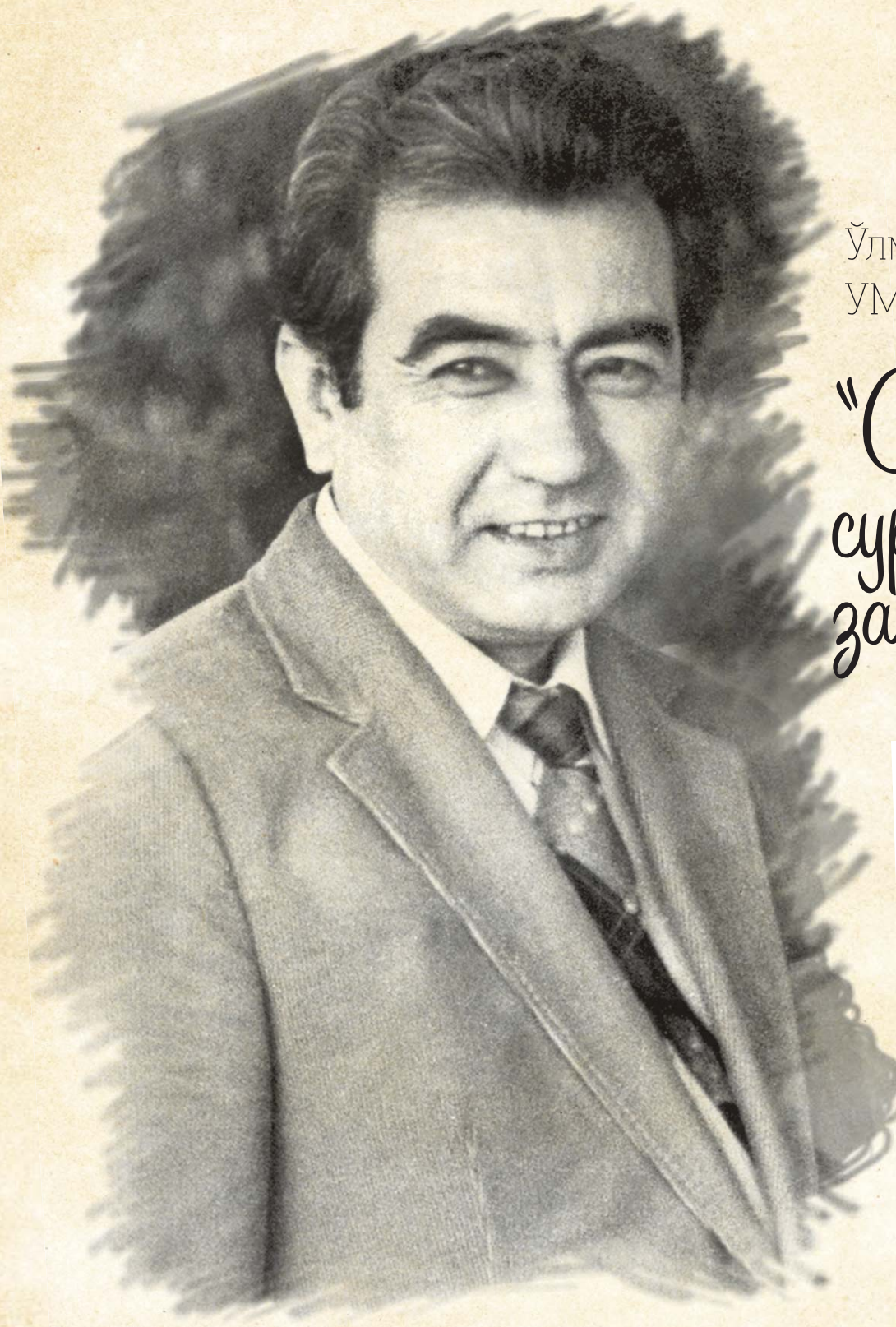
Созилишим сени, сенин торимари аро
Дороҳим, Сороҳим ушанга — оқиман ушанга.
Дилдорим, дар дилга боим ушанга ушанга,
заимим — савабду ушанга ушанга.

Боим зўрак торимимни раҳматларимга
Боим зўракимни заимим автаримни — баим.
Боим зўракимни энг орким розим, “Бариман”
Ва им мушаррифимни раҳим, “Нуриман”!

Ушангадан тўқиман бу тўқимарим,
Баим келтиримиздаг дилдан келтиримизда.
Жўраким, шўракимни — баим, раҳимларимни.
Созилишим созилигимга ушанга мангуларим.

Равшан Файз истеъдодли шоир, оқибатли дўст, меҳрибон ўғил, яхши ота, энг муҳими, куюнчак ва дилкаш ИНСОН эди...

Абдулла ОРИПОВ,
Ўзбекистон Қаҳрамони, Халқ шоири

Ўлмас
УМАРБЕКОВ:

“Сен давр
сурадиган
замон келди”

“Юртим, Ўзбекистоним, қадрдон, туғишган элим! Чўчима! Сен тарих кўргансан, баъзилар чипта ковуш кийиб юрганларида, сен чарм этик, зар тўнда юргансан, шаҳарлар қургансан. Муҳими, йўқ бўлиб кетганинг йўқ – борсан, ҳаётсан! Давлат кўрган халқ хор бўлмайди. Ўз йўлини топади. Авлод-авлод болаларинг роҳатини кўрасан. Йиллар келади, ҳозир сенга шарт қўяётганлар ўз шартларидан қайтиб, сенга дўстлик таклиф қиладилар, ҳеч қандай шартсиз, ғурур ва киборсиз. Худо ўзи ёр бўлсин сенга!”

Ўлмас асарлари билан шунда яна баландроқ поғонага чиқди. Ҳикояларининг мазмунни кенг, фрикран нуқур ва умумлаштириши кўчи ангагина баланд. Буларда Ўлмас сафсатабозлик, баёнчилик ва сўзликдан қутулган, ёрқин характерлар яратилишига эришган.

Ғафур ҒУЛОМ

Ўмас Умарбеков
том маънодаги зиёли эди,
аммо бу зиёлик гамлетона
тараддуланишларда,
иккиланишларда, бузунги ишни
эртага қўйишларда эмас,
базрикенгликда, теранликда,
назокатда намоён бўларди.

Озод ШАРАФИДДИНОВ

1951 йил.

Киргиз шоири Али
Тўқомбоев билан.
1978 йил.

Ўмас Умарбеков қаламига мансуб
асарларнинг қаҳрамонлари – турли
фреъл-атворга, турли тақдирга эга,
турли даврларнинг кишилари. Лекин
адибнинг қалби уларни бир нуқтада
бирлаштириб туради. Бу қаҳрамонлар –
эзгулик изловчилар, эзгулик истовчилар,
созувчилар, зулм ёки дешарқатлик
қаршисида бўйин эгмовчилар – буларнинг
барча-барчаси ёзувчи юрагида
туғилгандир.

Тоҳир МАЛИК

Рафиқаси Зухра
Умарбекова билан.
1962 йил.

Фарход Мусажон ва Тўлқин
Тожиёв билан. 1960 йил.

Ўмас ҳақида ўйласам, бештиёр
ҳазрат Навоийнинг "Фарҳод ва Ширин"
дostonидаги "Кўнгли пок... сўзи пок
ўзи пок" сатрлари ёдимга тушади. Дарҳақиқат,
Ўмас биринчи галда ҳам кўнгли, ҳам сўзи,
ҳам ўзи пок инсон эди.

Умарали НОРМАТОВ

Қизи Умидахон билан

Рафиқаси Зухра
Умарбекова ва укаси
Акмал Умарбеков билан.

Шукр Бурхон ва бошқалар билан. 1980 йил.

Ўлмас Умарбеков ўзидан боғ адабий мерос, яхши фарзанд, порлоқ хотиралар қолдирди. XX аср ўзбек адабиёти ҳақида гап кетганда, шубҳасиз, Ўлмас Умарбеков номи ярақлаб туради!

Ўткир ҲОШИМОВ

Қирғиз адиби Чингиз Айтматов билан. 1986 йил.

1974 йил.

"Сен яна яшнаб кетасан, сени бўстонга айлантираётган халқинг ҳеч кам бўлмайди. Сен давр сурадиган замон келди. Шу замонни, мустақил ҳаёт заминини қураётганларга мен чин юракдан зафар, омад тилайман".

"Қизимга мактублар"дан.

Асқад Мухтор ва Саид Аҳмад билан. 1987 йил.

Ў ортида том-том асарлар қолдириб, ўзига мангу ҳайкал қўйиб кетди. Дўстимизнинг бу дунёдаги соний умри боқийдир, боқий! Чунки у - Умарбек оқсоқолнинг суюқ ва буюк набираси - **ЎЛМАС**дир.

Носир ФОЗИЛОВ

Театршунос Баҳриддин Насриддинов билан. 1989 йил.

Ўлмас Умарбеков лирик кайфиятли адиб, аммо унинг шеър ёзганини билмайман. Ҳикоялари ҳаяжонга тўлиқ бўлгани учун ҳам уни шоир дейиши мумкин.

Лазиз ҚАЮМОВ

Кинорежиссёр Турди Нодиров билан. 1968 йил.

Элёр МУРОД
тайёрлади.

Дилшод РАЖАБ

1964 йили туғилган.
Низомий номидаги
Тошкент давлат педагогика
институт (ҳозирги
университет)ида таҳсил
олган. Болаларга аталган
“Отамнинг боғи”, “Алифбо”,
“Санок”, “Таниш товушлар”,
“Ўн ўртоқ” каби ўндан ортиқ
шеърини ва насрий китоби
нашр этилган.

Жумбоқ бола

Қор десанг, бобо дейди, (қорбобо)
Муз билан қаймоқ ейди. (музқаймоқ)
Тешикдан қулча кўрар, (тешикқулча)
Атирни гулдай терар. (атиргул)

Тошли бақа бўлар, дер, (тошбақа)
Соат қумга тўлар дер. (қумсоат)
Чечакни бой деб айтар, (бойчечак)
Болтани ой деб айтар. (ойболта)
Ўзи қандоқ бола бу,
Ажиб жумбоқ бола бу!

Сўз ўйини — Зўр ўйин

Туркум

Сўзбойловчи

Сўз сеҳрли дейдилар,
Демак, тилчи – сеҳргар.
“С” ўрнига “М” қўйса,
“Сеҳр” дўнар “меҳр”га.

“А”ни олиб бир зумда
“Аёз”ни “ёз” қилади.
“Оз” олдига “С” ёзиб,
Ажойиб “соз” қилади.

Учиради “қовоқ”ни
“Ари” қўйиб ёнига,
(Қовоғари)
Юргизади “оёқ”ни
Кўшиб “саккиз” сонига.
(Саккизоёқ)

Турли гуллар кўп, бироқ
“Карнай”ни ҳам “гул” қилар.
(Карнайгул)
Тартиб билан юринг деб,
“Йўл”ларга “чироқ” илар.
(Йўлчироқ)

Сўзбойловчи сўз сайлаб,
Кўнгилларни ҳушласин.
Лекин сира кўз бойлаб,
“Най”га “ранг”ни қўшмасин.
(Найранг)

Ҳарфларга ҳазил(лашма)

“Нина”га **“чи”**ни қўшдим (ниначи)
Учиб кетди пириллаб.
“Кит”дан **“к”**ни олувдим, (ит)
Жаҳл қилди ириллаб.
“Тош”ин ташлаб тошбақа (бақа)
Тилга кирди “кур”иллаб.
“Бўр” билан **“и”**ни ёздим (бўри)
Қочинг энди зириллаб.

Бош ҳарфи олинса...

Зўр **“шер”** **“ер”**га айланиб,
“Той” осмонда **“ой”** бўлар.
Улкан **“туя”** кичкина,
Қушларга ин-жой бўлар. (уя)
“Булоқ” ўйнар **“улоқ”**дай,
“Қуён” **“уён”** боқади.
Эртактаги **“пари”**лар
“Ари” бўлиб чақади.
“Тош”дан **“Т”** тушиб қолар,
Оҳ, мазали **“ош”**-да у.
...Не хаёллар келмайди,
Бош ҳарф эмас, бош-да бу.

Эҳтиёт шарт

“Қоп” турибди, **“қўл”** берсанг,
“Қўлқоп” бўлар, керакли.
“Қоп”га **“лон”** қўшилсами, (қоплон)
Қоч, ҳовучлаб юракни.
Тинч **“йўл”** ҳам **“барс”**и бўлса (йўлбарс)
Хавотирли бўлади.
“Зар” ўралса **“печак”**ка, (зарпечак)
Яшинамайди, сўлади.

Тесқари ўқиганда

“Қўй”ни терс ўқисанг,
“Йўқ” бўлиб қолар.
“Зоғ” бирдан **“ғоз”** бўлиб,
Ғўдайиб олар.
“Кит” эса **“тик”** ҳолда
Сузади секин.
“Кийик” ва **“кучук”**-чи,
Ўзгармас лекин.
Қай ёндан ўқисанг,
Бир хил **“қудуқ”** ҳам.
Қизиг-а, ўзгармас,
Ўзи **“қизиқ”** ҳам.

Ёзув “ёвуз” бўлмасин

“Қ” ўрнига **“Ф”** ёзсанг,
“Қил”дан **“Фил”** пайдо бўлар.
“Гадо”нинг бошин олсанг,
Албатта, **“Адо”** бўлар.
“Булбул”ни **“Фулғул”** дема
“Б” ўрнин **“Ф”** олмасин.
“З” ўрнига **“Р”** ёзма,
“Кўз” **“кўр”** бўлиб қолмасин.
“С”ни **“Л”**га алмашиб,
Тиниқ **“Сой”**ни **“Лой”** қилма.
Ҳарфларни чалкаштириб,
Гапни пойма-пой қилма.

Миразиз АЪЗАМ

1936 йили туғилган.
Тошкент давлат
университети (ҳозирги
ЎзМУ)ни тамомлаган.
“Металлург”, “Ақли
болалар”, “Сенга нима
бўлди”, “Ер айланади”,
“Ерга доврўқ соламиз”, “Бир
чўнтак ёнғоқ”, “Севаман”,
“Туйғулар”, “Сабот”,
“Ҳақиқатнинг кўзлари” каби
шеърый тўғламлари чоп
этилган.

Камина 1961 йили “Гунча” журнали бош муҳаррири Абдусодиқ Ирисовнинг топшириғи билан Бекобод металлургия заводига бориб, Анвар Тошпўлатов ҳақида болалар учун баллада ёзиб келганди.

– Балладангиз “Гунча” ўқувчиларига эмас, каттароқ болаларга тўғри келади, газетага бера қолинг, – деди муҳарриримиз.

“Баллада ёқмаган бўлса, баҳона қиляпти”, деган хаёл билан ғаладонга ташлаб қўйдим. Орадан анча вақт, чамаси бир йил ўтгандан сўнг ўқиб кўрсам, чинданам, Абдусодиқ Ирисовнинг гапида жон бор экан. Балладани болалар газетасига бергандим, дарҳол чиқаришди.

Эртасига Қудрат Ҳикмат таҳририятга келиб табриклади. Шундан сўнг мени “Металлург” деб атай бошлади. Бир куни: “Металлург, шеърларингни тайёрла. Китобингни чиқазамиз”, деб қолди дабдурустан. Мен бўлсам, бу гапни шунчаки айтди-қўйди-да, деб тушунибман. Шоир эса ҳар ҳафта ё ҳафта оралатиб:

“Металлург, қўлёмаларни тайёрла-дингми?” деб сўраб қолади. Ниҳоят, топширдим. Энди ҳар учрашганда: “Планга кирди, муҳаррир кўряпти”, дер эди. Қўлёмма теришга тайёр бўлганда, қарасам, бир кичкина китобчада икки муаллифнинг исми-шарифи турибди.

– Бу қанақаси, менга ҳаммуаллифнинг кераги йўқ, чиқармай кўяверинг! – дедим аччиқланиб. Қудрат ака эса мени қўлтиқлаб олиб, кўчага йўл бошлади. Чойхонага кирдик. Чой устида изоҳ берди:

– Ҳозир болалар шоирлари кўп. Ҳаммасини чиқарай, десак, ҳукумат қоғоз ажратмайди. Олим Маҳкамов яхши, лирик шоир. Лекин бир ўзининг китобини чиқаролмаймиз.

– Ўзингиз биласиз, – дедим ҳафсала-сизлик билан.

Шундай қилиб, 1964 йили Миразиз Аъзамов билан Олим Маҳкамовнинг шеърлари “Металлург” номи билан нашрдан чиқди. Кейин ўйлаб қарасам, бу ҳаёт ҳикматларини яхши ўзлаштирган одамнинг туган йўли экан.

Қудрат ака кўпинча тушлик пайти таҳририятга келиб, чойга таклиф қиларди. Бир пиёла чой баҳона жонидан ортиқ кўрган фарзандларининг ёқимли ва ширин гапларини, қилиқларини севина-севина гапириб берарди. Ўғли Муроджоннинг шўхликлари, тиниб-тин-чимаслиги ҳақда “Ҳайрон қолдирар” номли шеър ҳам ёзган.

*Ҳандалак бўй Муроджон
Гоҳо гижинг той бўлиб,
Хивич толни “ҳа-чув”лар
Кўлмак сувда лой бўлиб.
Шунда тушар эсимга
Фирт ўт бўлган ёшлигим.*

*Қишда қушдай дирғизлаб
Қор кечган бебошлигим, –*

деб бошланувчи бу шеърдан шоирнинг болалиги қандай ўтганини аниқ тасаввур қилиш мумкин. Айни чоғда халқда “Шўх бола бот қуйилар” дейилганидек, ҳозир “пайпоғи, шими исқирт”, “илма-тешик қалпоқли” бу бола “серҳаракат, мард, дуркун” азамат бўлиб ўсажаги ва ундан кулганларни “ҳайрон қолдиражаги” ҳақида ишонч ва меҳр билан тўла сатрлар битган эди.

1967 йили Қудрат ака мени нашриётга ишга таклиф қилди.

– Нашриётда сенга ўхшаган бир гаглашадиган, сирлашадиган одамим йўқ. Сен бизга ўтгин...

– Билмасам, жамоамиз-дагилар ҳам, муҳарриримиз ҳам яхши одам. Улардан фақат яхшилик кўрдим. Кетишим – унчалик ўхшамайди-да...

– Бизникилар ҳам ҳаммаси яхши одамлар. Директоримиз Сотволди Йўлдошев адолатли, тўғрисўз, ҳазилкаш, аскиячи. Бирор марта бирор кишини силтаб гапирганини кўрмаганман. Сенинг бошлиқларинг билан ўзим гаглашаман. Ҳеч ким сендан хафа бўлмайди. Мана, кўрасан...

Сотволди Йўлдошев мени очиқ юз ва самимий табассум билан кутиб олди:

– Сизни ҳозирча ёшлар публицистикаси бўлимига катта муҳаррир қилиб оламиз. Икки-уч ойда болалар адабиёти бўлимига ўтасиз. Ҳозир тўғридан-тўғри болалар адабиёти бўлимига катта муҳаррир қилиб олсак, у ерда неча йиллардан бери бу ўринни орзулаб ўтирган муҳаррирлар бор, улар хафа бўлиб, шикоят қилишлари мумкин...

Худди уларнинг мўлжалидай бўлиб, болалар адабиёти

бўлимига бир мунча кейинроқ ўтдим.

Қудрат ака танаффус чоғи кулиб:

– Мен бу бўлимда “подшо”, сен “сарой котиби” бўласан, – деди.

– Котиб бўлиб нима иш қиламан? – дейман.

– Менга кўмак берадиган, келажакда мен кетсам, йўлимни давом эттирадиган издош. Ҳозирча ёрдамчим бўлиб иш юритасан, – деб хоҳолаб кулди ва кифтимга уриб-уриб кўйди.

Шу-шу, энди мен
Металлург эмас,
Котиб бўлдим.

Қудрат ака ўзидан катталардан, айниқса, Ойбек домладан, Қуддус Муҳаммадийдан яхши меҳр кўрган эди. Бунинг унутмади, улардан олганларини ортиғи билан ўзидан кичикларга қайтарди.

Бир кун мени Миркарим Осимникига олиб борди. Домла, Қуддус Муҳаммадий билан ширин суҳбат қуриб ўтирган экан.

Ойбек билан.

Пўлат Мўмин билан

– Миркарим ака! Бу йигит Миразиз Аъзам деган шоиримиз. Сизга ўхшаган “Мир”лардан, – деб домлага таништирди.

– Қани, сен “Китоб, нима десалар?” деган шеърингни ўқи-чи! – деб қолди. Ўқидим.

Қудрат ака сабаб Миркарим Осим билан яқин бўлиб қолдим.

Бошқа устозларнинг уйларига, ишхоналарига олиб борар, ижод намуналарини чиқаришга кўмаклашарди. Турсунбой Адашбоевнинг китобини чиқариш учун қўлёмасини нашриёт муҳаррирлар кенгашида муҳокама қилдириб, сўнг режага киритди. Қудрат аканинг ҳаётида бундай мисоллар жуда кўп. Асосан ёшларнинг китобларини режага киритишда жонбозлик кўрсатарди.

Қудрат ака ҳали ёш бўлишига қарамай, кейинги йилларда кўп касаллана бошлаганди. “Ўғлим билан суҳбат” номли ўн босма табоқ шеърлар ва дostonлар қўлёмасини шошилиш топширди.

– Тезроқ тушириб бер, – деди.

– Қудрат ака, мен сизнинг энг яхши шеърларингизни ўзим саралаб тўғлам тайёрламоқчи эдим.

– Уни кейин тайёрлайсан, шуни тезроқ тушириб бер, – деди.

Мен қўлёмани тез ўқиб чиқиб, нашрга тайёрлашга киришдим: тўғламни бош муҳаррир ҳам маъқуллагандан кейин расмлар муҳаррири Геннадий Жирновга тўғламдаги барча шеър, эртақ ва дostonлар мазмунини айтиб бердим (у пайтда нашриётлардаги ва журнал тахририятларидаги расм муҳаррирлари асосан бошқа миллат вакиллари бўлиб, ўзбекча қўлёмани ўқий олмас, шунинг учун китоб муҳаррирлари расм муҳаррирларига бутун китобнинг мазмунини айтиб, тушунтириб бериши шарт эди). Геннадан тез ва яхши ишлайдиган расмларга расм буюртиришини илтимос қилдим. Р.Б.Левицкий билан В.Кайдалов расм ва безакларни битириб беришди. Ниҳоят тўғлам китоб қилиб чиқариш учун тайёр бўлди ва уни ишлаб чиқариш бўлимига топширдик.

Бу орада Қудрат ака Хотинкўприкдаги шаҳар клиник касалхонасига даволангани ётди. Буйрагининг биттаси ишдан чиққан, операция қилмаса бўлмас экан. Биз ҳар гал уни кўргани борганимизда “Китоб нима бўлди?” деб сўрарди. “Чиқиб қолар”, дердик. Аммо директоримиз, очиғини айтганда, уни босмахонага топширишга рухсат бермас, қўлёмма ишлаб чиқариш бўлимида ҳаракатсиз ётарди. Касалхонага нашриётимизнинг муҳаррири Эркин ака Сиддиқов билан Қудрат акани кўргани борганимизда, у: “Ахир, нима гап?” деб китобининг тақдирини суриштирди. Биз тўғрисида айтишга мажбур бўлдик.

Унинг кўзлари ёшланди. “Мен бир аҳволда ётсам-у, директор менга шундай муомала қилса... бу нимаси? Мени кўргани келмади. Майли, ҳар ким ўз томига тушган қорни кураши керак. Аммо қўлёмани нега тўхтатиб турибди?” деди аччиғи келиб. Дард эса кундан-кунга оғирлашиб борар эди. Эркин Сиддиқов бир куни Қудрат акани кўргани бориб, совуқ хабар олиб келди. Даволовчи врач: “У него в голосе похоронный звон”, деганмиш. Афсуски, бу хунук башорат тўғри чиқди. Эртасигами, индинигами (ўшанда 1968 йил эди), Қудрат ака буйрак касалидан 42 ёшида вафот этди. Албатта, шоир учун бу энг навқирон – жўшиб ёзади-

Ўғулдош Сулаймон билан

ган, ижод қиладиган палла. Минг афсуски, Қудрат Ҳикмат ижодий баркамолликка эришган айни авж нуқтада дунёни тарк этди. Аммо шоир шеърларини ҳали-ҳануз турли дарсликларда, тўғламларда ўқирканмиз, шеърлар қатидаги умрбоқий ҳикматлар қудратига ўлим бас келолмас экан, деб кўнглимиз ёришади.

Таниш қахрамонлар талқини

Ўқтам Мирзаёрнинг 2012 йили “Ўзбекистон” нашриёт-матбаа ижодий уйида чоп этилган “Тупроқ ҳиди” номли қисса ва ҳикоялар тўпламини ўқиб, беихтиёр ҳаёлимга шу савол келди: “Одамнинг ёзганлари бунчалик ўзига ўхшамаса!”. Сунъийликдан холи, жуда ҳам содда эмас-у, лекин тушунарли, тиник, пишиқ жумлалар. Бу таърифни хоҳ ёзувчининг ўзига (сўзига, қалбига), хоҳ қаламига нисбатан деб тушунинг. 2015 йили “Ўзбекистон” НМИУда нашр этилган навбатдаги – “Амакимнинг касали” номли ҳикоялар тўплами ҳам адиб ижоди ҳақидаги тасаввуримизни янада бойитди.

Албатта, ҳеч бир ёзувчи ўзи кўрган, ҳис қилган воқеа-ҳодисаларни шундоқ қоғозга тушириб қўймайди. Балки уларни бадиият талаблари чиғирғидан ўтказиб, сўнгра китобхонга тақдим этади. Зотан, ҳар бир воқеа типик характер билан бирга индивидуал хусусиятга ҳам эга бўлиши табиий. Тақдир ҳақида ҳам шундай дейиш мумкин. Ҳар бир инсон ўзига хос, индивидуал тақдир эгаси. Кимнингдир ҳаётидаги воқеа бошқа бировникида ҳам юз бериши мумкин ва, ўз навбатида, ҳеч қачон айнан такрорланмаслиги ҳам аниқ.

Адиб ҳикояларида шундай воқеаларни тасвирлайдики, уларнинг сюжети сизга ниҳоятда таниш туюлади. Ўзбек ўқувчиси ҳикоя қахрамонларидан бегонасирамайди. Улар сизу бизнинг ён-веримизда, шаҳримизда, қишлоғимизда, ишхонамизда учрайдиган турфа табиатли, турли дунёқарашли, ўз олами ва тақдирига эга инсонлар.

Элмурод НИШОНОВ

1986 йили туғилган. Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг халқаро журналистика факультетини тамомлаган. Ҳажвий ҳикоялари “Ёшлар китоби”га (2008 йили) киритилган. Публицистик мақолалари республика нашрларида эълон қилиб келинади.

Муаллиф жуда катта, оламшумул ишни амалга оширмайди, у шунчаки, қаҳрамонлари тақдирга битилмиш воқеликларни китобхонга оҳанжамасиз, тушунарли ва содда услубда тасвирлаб беради, холос.

“Завол” – ана шундай ҳикоялардан бири. Эҳтимол, муаллифнинг китобдаги энг яхши асаридир.

Ҳикояни ўқишдан олдин ўқувчи асар нега шундай номланганига қизиқади. Нега айнан “Завол”? Бу унчалик ҳам жозибали сўз эмас-ку...

Асарнинг охириги хатбошиларига бориб эса, худди олам юраги тўхтаб қолгандек, ҳаммаёқ жим-жит, оғир сукунатга чўмади. Наҳотки, биргина хатонинг жабри шунча бўлса! Ахир, ҳарчанд адашмасин, ўғил ҳам Аллоҳнинг бандаси эди-ку! Нега уни кечиришга бирорта қалб, яқин дилдош топилмади?

Муқаддас китобларимизда айтилишича, баъзи гуноҳ ишларнинг ювилиши (яъни кечирилиши) Аллоҳга эмас, бандасининг ўзига боғлиқ бўлиб турар, ҳақ қарор топгунча, яъни банданинг банда олдидаги айбу

гуноҳи кечирилмагунча, ҳукм чиқарилмас экан. Хўш, “бўйчангина, оқмағиздан келган, қорақош, қоракўз”, яъни зоҳиран ҳеч кимдан кам жойи йўқ, ҳатто тенг-тўшларидан кўркамроқ йигит Абдуолим нима айб қилиб қўйдик, бу гуноҳи туфайли унинг гулдай умри заволга юз тутди?..

Аввалига ҳаммаси романтик кинолардагидек эди. Сулув қиз – “хипчабел Ҳадича дала бошида кўриндими, Абдуолим қўшиғини ванг қўйиб, муҳаббатини элдан яшириб ўтирмасди”. Уларнинг севгиси худди қўшиқлардагидек соф, муносабатлари булоқ сувидек тиниқ эди. Гард йўқ – ишонч мўл; дард йўқ – қувонч мўл...

Шундай қисматлар тўғрисида гап борса, баъзан: “Ҳа-а, ҳаёт бешафқат-да!” деб қўямиз куюнган бўлиб. Аслида, ҳаётни яшаб ўтаётган одамзоднинг ўзи-ку, унинг бошига бир кулфат тушса, нега энди ҳамма айб ҳаётда бўлади? Ақл, идрок, имон деганлари қаёққа кетади? Бу неъматлардан истаган киши баҳраманд бўлиши мумкин эмасми, ахир?

Ёзувчи илк жумласидан сўнгисига довр ўқувчини ҳаяжонда ушлаб туришни уddалайди. Қаҳрамонлари ишига “аралашмайди”, устозлар айтмоқчи, уларни “ўз ҳолига қўйиб қўяди”ки, бу асардаги воқеаларнинг табиийлигини, ишончлилигини таъминлаган.

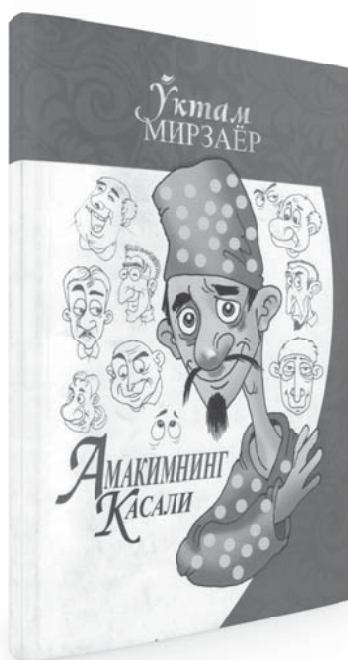
Умуман, ёзувчи ижодига хос умумий жиҳатлардан бири, балки ютуғи ҳам шундадир. Муаллиф қаҳрамонларига шафқатсиз эмас, ҳатто баъзан ўта меҳрибон ҳам. Улар билан боғлиқ нафрат қўзғайдиган ҳолатлар тасвирида ҳам, принципига содиқ қолади. “Завол”да бахтиқаро Абдуолим (қанчалар

хунук манзара!) отасининг ёқасидан олди!.. Бироқ тезда ўзини ўнглади-ю... кеч эди. Ҳушини йиғиб олгунча, икки қўли Нарзи чўтирнинг ёқасини чангаллаб бўлганди...

Боши сал совигач, нима қилиб қўйганини англади. Қийналди. “Ўғиллари Норкул билан Шеркулнинг умидсиз нигоҳи, Ҳадичанинг маънисиз бақрайган кўзларидаги бефарқлик, отасининг “гунг-соқов”лиги уни тамоман эзиб ташлади”. Гуноҳкор йигит руҳий аҳволини чизаётганда муаллиф бисотидаги энг заҳарли сўзларни қўллаши, тим қора бўёқларни чаглаши мумкин эди. Шундай қилса, китобхон уни ҳеч айбламасди. Лекин у кузатувчи, кузатишларини сизу бизга ҳикоя қилиб берувчи холис гувоҳ сифатида воқеани борица, қўшиб-чатмасдан, қаҳрамонларининг кўнглидаги гапларни ортиқча бўёқларсиз қоғозга туширади.

“Бу уйда уни ҳеч ким тушунай демасди”. Мана шу биргина жумла лаънатга муносиб ўғилнинг тафаккури, руҳий ҳолати ҳақида ўқувчига тасаввур беради. Оғир гуноҳга онгли равишда қўл урган барча кимсалар каби Абдуолим ҳам уни “тушунишларини” истарди. Мана шу хато ўй, янглиш фикр сабаб бўлса керак, отасидан ёки болаларидан узр сўраш ҳаёлига келмайди, асарда айтилганидек, “ўзини оқлашга ҳаракат ҳам қилиб кўрмайди”.

У заволга йўлиқди, кечирилмади. Ўқувчи беихтиёр бунинобакор ўғилнинг отага қилган муомаласидан деб таъвил қилиши мумкин. Бу ҳақиқатга яқин. Бироқ, назаримда, Абдуолим ҳу-у ўша тўй кечасида, балки ундан аввалроқ, ўйинчи қизлар қўлидан хондай керин

либ чой ичиб юрган кезларидан заволга юз тута бошлагандек туюлади...

Ҳаётда кўнгилдан азизроқ нима бор? Имон, меҳр, муҳаббат каби барча бебаҳо туйғуларни ўзида жо қилгани учун ҳам кўнгилнинг қадри баланд. Бир кўнгилни шод қилмоқликни вайрон бўлган Каъбани обод айламоққа менгзаган донишманд шоиримиздан ўтказиб бу борада нима дейиш мумкин?

Гап шундаки, Ўктам Мирзаёв ҳикояларида кўнгил улуғланади.

Албатта, ҳеч бир ўринда бу ҳақда очиқ айтгилмайди, инсон қалби – улкан бойлик, уни асраб-авайлаш керак, қабилда насиҳатгўйлик қилинмайди. Бироқ мутолаа жараёнида ўқувчининг ўзи беихтиёр шундай хулосага келади. Бутун бошли тўғламга номи берилган “Амакимнинг касали” сарлавҳали ҳикоя сўзимизга энг яхши далил.

Ушбу асар бир қараганда оддий ҳажвияга ўхшайди (адиб уни китобнинг “Ҳажвиялар” бўлимига киритганига қараганда, ўзи ҳам шундай фикрда). Кекса, тажанг, гапкўтармас бўлиб қолган амакининг беозор қилиқлари, ёшига ярашмагандек кўринган эркаликларидан ўқувчи мийиғида жилмайиб қўяди. Ўзининг ўйлашича, чол қаттиқ касалга чалинган, умрининг беш куни қолдими-йўқми – Худога аён. У шуни фарзандига ҳам, ука мақомидаги жияни – акасининг катта шаҳарда яшайдиган ўғлига ҳам писанда қилаверади. Воқеа амакининг мана шу хархашалари асосига қурилган. Ширали, энгил юморга йўғрилган, халқона тилда ёзилган бу жажжи

асарни табассум билан ўқийсиз. Ҳикоя яхши якун топади: амакининг “касал”и аниқланади, давоси ҳам топилади. Бироқ уни тугатишингиз билан ўйлашингизга аминман: инсон бино бўлганидан то бу оламни тарк этгунига қадар меҳрга муҳтож яшаркан-да! Амакининг “касал”и мана шу – дунёдаги энг илиқ, ҳаётбахш туйғу – меҳрга эҳтиёждан, эътиборга ташналиқдан экан!

Тўғламдан ўрин олган “Ор”, “Меҳр” ҳикояларида ҳам улуг туйғулар тараннум этилади.

Ҳажвия деганда айримлар бошидан-охиригача хохлаб кулиб ўқилдиган энгил бир нарсани тушунади. Жаҳон адабиётида бундай асарнинг ўзи йўқ бўлса керак. Агар кулгили деб билган асаримизни тинимсиз кулиб ўқисак, менимча, ё кайфиятимиз фавқулудда чоғ, ёки юмор туйғумиз саёзроқлигини фош этиб қўйган бўламиз. Фикримизча, ҳажвия одамни шунчаки кулдирадиган анчайин бир латифанамо жумлалар тизмаси эмас, у кўп ўринлари билан кулдирадиган, яъни ҳиссиётига таъсир этадиган, шу билан бирга, тафаккурни чархлайдиган том маънодаги бадиий асардир.

“Амакимнинг касали” тўғлами мундарижасидан жой олган ҳикояларнинг аксарияти юмордан холи эмас. Бироқ ёзувчи айрим ҳикояларини “Ҳажвиялар” дея алоҳида бўлимга жойлаштирганки, бу кулгисевар китобхонлар эътиборини тортиши шубҳасиз. Уларда муаллифнинг нафақат оддий юмор туйғуси, балки жамиятда учрайдиган муаммоларга мурасасиз нигоҳи, курашувчан қалби ҳам шундоқ акс этади. Нима қилиб бўлса-да, (бу йўлда пора беришдан ҳам қайтмай), ўз ишини битириб кетадиган Холдорев сингари мунофиқ кимсалар; халқнинг, давлатнинг мулкани талон-торож этишни касб қилиб олган, бировнинг ҳақидан ҳазар этмайдиган, қилғилиқни қилиб, ўз қилмишини бировнинг устига юклаб кетишдан тоймайдиган Тулкиларга (муаллиф шундай кимсаларни умумлаштириб, тулки образига жамлаган) “Холдош”, “Ҳийла” ҳажвиялари орқали кўзгу тутилади.

Сирасини айтганда, ёзувчи мазкур китоби орқали кейинги йилларда ўзини безовта қилган, айтмаса, ёзмаса бўлмайдиган гаплардан кўнглини бир сидра бўшата олган, деб ўйлаймиз.

Шодмонкул САЛОМ

1980 йили туғилган.
Термиз давлат
университетини
тамомлаган. “Юрак
иқлими”, “Кўнгил китоби”,
“Борлигини билганлар”
шеърий тўпламлари чоп
этилган.

Ш. га

Омонмисан, эй ярим кўнгил,
Ўзинг, соянг, товушинг борми?
Кўнгил, кўнгил, жимгина кўнгил,
Ёнингдаман, кўнглимининг ярми.

Ота кетса чўқар экан тоғ,
Онанг ўтса қурир мангу боғ,
Ой – кўксингга ботиб кетган доғ,
Кўнгил, бошқа иложинг борми?

Тақдир қўлин қайирган, эй гул,
Чаманидан айрилган булбул,
Паришондир – сочларинг сумбул,
Оқ кўнмишми ё қиров, қорми?

Бухородан Тошконтгача йўл,
Ҳар қадамда ёғиб ўтган дўл,
Энди қандай чидарсан, айт, бўл,
Айтарсан-у... ҳожати борми?

Ойдан келди юрагимга товушлар

97*, умрим ўтиб кетди сенда,
97–ҳаётимни олган кема.
Бирга бориб, бирга қайтиб келаяпман.
Сен тўхтама, йўл, тугама... сезиб қолма.

97, бузилма сен, ўзгарма йўл,
Эй, катталар! Ҳар кун иш деб ҳукм қилинг.
Эй, тумовлар, эй таътилар, тасодифлар,
Йўловчининг ҳаётига раҳм қилинг!

97, қўшиқ айтма, секин юргин,
Билсанг йўлинг – менга ҳар кун Пули Сирот.
Ҳар бир одам бу оламга бир хабардир,
Борлигимни унга айтма, қалбин уйғот.

Уйғот унинг кўзларининг қорасини,
Ғижирлама, шивирлагин жонинг чиққур.
Қиёматгоҳ – қошларининг орасини
Ўтгунингча сену менинг жоним чиққур.

97, манов бекат бунча бахтли,
Бўш бекатдай ҳаётимни тўлдирасан.
Ахир сенда кўзларининг сўзлари бор,
КИМни ўртаб НИМАларни қулдирасан.
Нафаси бор, изларининг излари бор,
97, бир кун мени ўлдирасан.

*97 – автобус рақами

Дил кечаси

О. Тошбоевга

Ойдан келди юрагимга товушлар,
Бўй қизлардек титраб кетди қамишлар.
Бир кечада кул қолдирмай ёндим мен,
Кўнолмадим, ҳеч бўлмади қонишлар.
Қабогимдан сизгани йўқ ёшлар-ей,
Бойсунтоғдан юмалади тошлар-ей.

Мағрур тоғлар бу дам недан хомушлар,
Зериккандай, торикқандай туришлар.
Болаликни қай газага кўмгандик,
Эласангиз, бир кўрсатинг, танишлар.
Бир гардини суртай кўзу қошлар-ей,
Бойсунтоғдан юмалади тошлар-ей.

Шом қавариб, тонг бўзарган паллалар
Кўкибийда чайқаларди далалар.
Тугдонанинг шохиди бир беланчак,
Соғинч мени уйқу бермай аллалар.
Қайтмайдими шохдан учган қушлар-ей,
Бойсунтоғдан юмалади тошлар-ей.

Дараларда озод, қулун кунларим,
Ойни отга тақа қилган тунларим
Қани? Айтинг, тушунтиринг, юпатинг,
Оғаларим, жўралар, иниларим.
Тақаланган отман – хомуш бошлар-ей,
Кўкрагимда гурсиллайди тошлар-ей.

Алпнинг ҳидин олиб бўзлар Бойчибор,
Бир отчалик кўнглинг йўқми эй, шунқор?
Дунёсини бир қиссамга жойлайман,
Юрагимда менинг шундай шавқим бор.
Кўмсаб туринг дилни, дунёдошлар-ей,
Бойсунтоғдан юмалади тошлар-ей.

Кетаяпсиз, мен ҳам кетяпман,
Ўртағиздан ўтолмас сабо.
Зулфингизни хаёлдай эшар
Мартнинг кўксин тўлдирган ҳаво.

Кетаяпсиз, мен ҳам кетяпман,
Жон борича кўкарар яшил.
Дарахтларнинг учлари билан
Шивирлашиб қувонар фасл.

Сиз фаслга кирасиз, фасл
Кириб келар оламга ёниб.
Қалдирғочдай вижирлар тошлар
Йўл четига қушлардай қўниб.

“Эй, Гул, қайдан ва қандай қилиб
Бунча латиф, бунча сирлисиз?”
Сўралмасдан ўлар саволлар,
Ҳам қуёшли, ҳам ёмғирлисиз.

Бундай озод, ихтиёрлисиз,
Бундай титраб оласиз нафас.
Бармоғингиз бир қўшиқ бошлар,
Бармоқларим эслаб қололмас.

Вужудимга чопар бир шовқин,
Туйғу селдай кўпирар қонда.
Кўкрагимга Тангри осган қулф,
Калитлари сизда экан-да.

Бундай боқманг, нигоҳларингиз
Ҳаётимни бесас қамчилар.
Елкангизга қўнмоқлик учун
Кўкдан тушмай турар томчилар.

Кетаяпсиз, мен ҳам кетяпман,
Шамол эрка, кўзлар беқарор.
Кўнгили каби тозарган йўлда
Иккаламиз. Муҳаббат. Баҳор.

Какку овози

ҲИКОЯ

Биби Робиа САИДОВА

1991 йили туғилган.
Мирзо Улуғбек номидаги
Ўзбекистон Миллий
университети магистранти.
2014 йили Ўзбекистон
Ёзувчилар уюшмаси
ташаббуси билан “Биринчи
китобим” лойиҳасида
“Парвоз” номли ҳикоялар
тўплами нашр этилган.

- Қизлар, бўлди, тура қолайлик. Тўққиздан кейин ётоқхонага киритишмайди.
- Ростдан ҳам, кетдик. Умиданиям кўрдик. Тўйига келганимиздан хурсанд бўлди. Қани, омин қилайлик.
- Ҳанифа, сиз дуо қила қолинг. Ҳаммамиздан каттароқсиз... ҳажм жиҳатдан, – қизлар даврасида кўтарилган гуррос кулгу бошқа столдагиларнинг эътиборини тортди.
- Ҳазилни кўтарганингиз учун ҳазиллашамиз-да. Яна хафа бўлманг.

Дугоналарига нисбатан тўлароқ Ҳанифа бундай гапларга кўникиб қолган эди. У майингина табассум қилди-да, қўлини дуога очди:

– Омин, дугонамиз ўзи истаган гўзал бахтга эришсин... – хаяжонли бир хўрсиниш олиб, аста пичирлади: – Худо бизни ҳам шунақа кунларга тезроқ етказсин.

Қизларнинг “Ў-ў-ў” деб қийқиришганидан сергакланган Ҳанифа ичимда айтдим деб ўйлаганини эшитиб қолишганидан дувва қизарди.

Қизлар дугона-келин ва унинг онаси билан хайр-хўшлашгач, тўйхонадан чиқишди. Йўловчи чорлаб чироқ липиллатаётган турнақатор машиналардан бири, ниҳоят, улар айтган нархга кўнди. Машина ичи тўйхона, тўй, келиннинг кўйлаги, столларнинг тўкинлиги, тўй эгаларининг кийимлари, куёв ва куёв жўралар ҳақида ғийбат аралаш суҳбатга тўлиб, бирозгинаси очиқ деразадан чиқиб, тўйхонага қайтиб ҳам кетди. Қизлар илмоқли гаплар ташлаб ҳайдовчи йигитни ҳам гуруннга тортишга уринишди. Йигит уларнинг саволларига кўзини йўлдан узмай қисқа-қисқа жавоб берди.

Орқа ўриндикда ўз хаёллари билан ўтирган Ҳанифанинг нигоҳи бехосдан машина олд пештоқидаги ойнадан ҳайдовчи йигитга тушди. Нигоҳи кўзгудаги аксни кўрди-ю, ортга қайтишни унутди, бир неча дақиқа ундан узилмади. “Юсуф пайғамбарнинг ўғли, йўғ-э авлоди эмасмикан”. Хаёлига шу фикр келган ҳам эдики, кўзгуда ҳайдовчининг нигоҳи ҳам Ҳанифанинг нигоҳига қадалди. Жиноят устида қўлга тушган ўғридай Ҳанифа ўзини қўярга жой тополмай, ташқарига қаради. Бу қилиғи учун ўзини беҳаёликда айблади. Имкони бўлса-ю, машинадан тушиб қолса. Йигитнинг нигоҳидан тушиб қолган бир парча чўғ уни борган сари ёндира бошлади. “Уҳ... Эй Худо! Ҳанифа, тинчлан. Сенинг айбинг йўқ. Шунчаки тасодифан бўлди. Ёнимдаги гулдай очилиб ўтирган дугоналарим қаерда-ю, мен қаерда”. Чўғ тафти бундай овутишлардан сўнг бироз пасайгандек бўлди. Манзилга етиб боргунча ўша шафқатсиз кўзгуга бошқа қарамади.

Қизлар пулни узатишаркан, ўпкалаган кўйи:

– Яхши йигит бўлсангиз ҳам, яхши ҳамроҳ эмас экансиз, – деб ҳайдовчи билан хайрлашган бўлишди. Ҳанифа чекига тушган пулни берди-ю, биринчилардан бўлиб ташқарига отилди. Орқадан келаётган “Матиз” чийиллаганча бурилиб ўтди. Ҳанифанинг ҳуши учди.

– Ҳой, эҳтиёт бўлинг, синглим. Яхшиямки, ҳеч нарса қилмади, Худонинг ўзи асради, – йигитнинг хавотир билан айтган бу сўзлари уни баттар қарахт аҳволга солиб қўйди. У кейин қандай қилиб йўлдан ўтганию ётоқхонага кириб борганини ҳам сезмади. Ухлашга ётаркан, нигоҳлари тўқнашган ўша лаҳзани хаёлида қайта-қайта гавдалантирди. Йигитнинг айтган гапларини минг бир бўлакка бўлиб таҳлил қилди. “Нега ўшанда менга қарадийкин-а? Ахир, табиий-ку, кимдир тикилиб турганини ҳис қилсанг, сен ҳам унга қарайсан. Унда ҳам шундай бўлган-да. Лекин табассум ҳам қилгандай бўлдимми? Йўғ-е, менга-я? Кўп ўйлайверганимдан шундай туюляпти. Аммо... мени қайғуриб айтган гаплари-чи... Индамаслиги ҳам мумкин эди-ку? Ахир, унга нима эди? Мени машина уриб кетадими-йўқми... “Эҳтиёт бўлинг, синглим”, деди. Қандай меҳрибон! Уф... бўлди, тентак бўлма, Ҳанифа. Ўрнингда бошқа қиз бўлганда ҳам унга шундай деган бўларди. Лекин...”

Ҳанифа эртасига ҳам ўша афсунли хаёллар оғушида юрди. Бетўхтов нималарнидир ўйлар, қандайдир тўхтамларга келар, кейин уларни рад қилиб, яна бошқа фикрлар кетидан эргашар, улардан яна қайтарди. “Эҳ, яна бир қарашим керак эди. Нега чўчидим-а? Балки кейин у йўл бўйи менга тикилиб, менинг ҳам нигоҳимни кутгандир. Нималар деяпман?... Уҳ, нега ажинадан қочгандай тезда тушиб кетдим-а? Менга айтадиган гапи бўлгандир. Охирроғида тушганимда яна бирор нарса дермиди. Тентак бўляпман, йигит-қиз бир марта бир-бирига қараса, дарров кўнглидагини айтадимми? Лекин “Яхшиямки, Худонинг ўзи асради”, деди-ку. Демак, менга ҳали кераксиз, демоқчи бўлган!.. Агар мени ўша машина уриб кетганида қандай аҳволга тушарди? Қанийди, шундай бўлиб қолганида. У нима қиларди? Тавба де, нималар деб алжираяпсан? Эҳтимол, кўзгудан умуман қарамагандир менга. Лекин...” Орадан бир неча кун ўтгачгина, имконсиз бир туйғуга, саробга берилиб кетаётганини англаб етди. Кейинчалик эса бу дард устини чанг қоплади....

– Қизлар, бир илтимос, домла келса, узримни айтиб қўйинглрлар. Учинчи парага киролмайман-да. Бугун қишлоқдош дугонамнинг туғилган куни. Боласи касал экан, ёрдамга эртароқ чақирган эди, шунга. Майли, яхши қолинглар, – деб Ҳанифа шоша-пиша аудиториядан чиқиб кетар экан, орқасидан айтилган: “Тавба, кимнинг у билан неча пуллик иши бор”, деган писандани эшитмади.

Ҳанифа дугонаси Роҳиланикида уйни тозалашга, пишир-куйдирга ёрдамлашди. Ўша куни ҳамма ишлар тугагач, қуёш ботмасдан кетишга шайланди. Шу пайт телефонига хабар келганини билдирувчи какку овози янгради. Одатдагидай уяли алоқа компаниясидан рекламалар ёки ФВВдан хабар, деган ўй билан безътиборгина телефонига назар ташлади. Йўқ, номаълум рақам. “Салом, Ҳанифа. Яхшимисиз? Мен сизни анчадан бери кузатиб юрибман. Лекин сиз мени танимайсиз, балки кўргандирсиз. Ҳозир қаердалигингизни ҳам биламан. Йўқ демасангиз, сизни пастда кутиб тураман. Ишларингиз тугагач, жавоб ёзинг, илтимос”. Аввалига Ҳанифа ҳайратдан энтикиб кетди, сўнг мийиғида кулиб қўя қолди: “Қандай яхши, кимдир адашиб бўлса-да, шундай SMS ёзиб турса. Йўқ, тўхта. “Ҳанифа” деган-ку. Ҳам “ишларингиз тугаса” деган. Ички бир ҳаяжон билан яна қайта ўқиди. Роҳила тамадди қилмасидан уни қўйвормаслигини айтиб, хаёлларини тўзғитиб юборди. Овқатдан тотинган бўлиб ўрнидан турди. “Кетиб қолмасин-да”, деган ўй Ҳанифанинг ўзига ҳам сездирмасдан уни шоширар, тезроқ кўчага чорларди. У қўлига телефонини олди: “Кимлигингизни билмадим-у, лекин илтимос қилганингиз учун ёзаяпман. Ишларимни тугатдим, тушяпман”. Ким бўлса ҳам, кўчада турган бу йигитнинг шунча йилдан бери кутаётган шаҳзодаси эканига негадир қаттиқ ишонарди шу тобда. Дугонаси билан шоша-пиша хайрлашди. Зиналардан гўё учиб тушаётганда дугонасиникига турнақатор чиқиб келаётган меҳмонларга дуч келди. Ораларидаги гул кўтарган иккита қишлоқдош қизни таниди, саломлашди. Эркаларнинг чехралари лип-лип ўтди. “Яхшимисиз?”. Саволни ким бергани-ю, ўзининг нима деб жавоб қилгани эсида ҳам қолмади. Қандайдир кўрқув остида ташқарига аста қадам қўйди. Енгил шабада унга далда бергандек бошини силаб ўтди. Фарзандларини ўйнатиб юрган ёш жувонлардан, ўриндиқларда суҳбатлашиб ўтирган уч-тўрт кекса аёлдан бошқага кўзи тушмади. Ҳанифа атрофга хавотир билан қаради. Яна бир-икки қадам ташлади. Кутилган одам йўқ. Оқшом тушаётгани ҳақида хабар тарқатиб гала-гала учиб ўтаётган қушлар чуғурлаб, гўё келаётган тунга йўл бўшатишарди Ҳанифа бекатга қараб қадамларини тезлатди. Бекатда ўтирган ёши элликларга борган аёл билан эркаларнинг ёнига оҳиста чўкди. Кейин кимдир кўрмай қолишидан ёки кимдир уни кўр-

май қолишидан чўчиб дарров ўрнидан турди. Эҳтиёткорлик билан гоҳ ўнг, гоҳ чап, гоҳ орқа томонга нигоҳини қидирувга юбора бошлади. Бир оз ўтгач, ёнидагиларнинг суҳбатидан уларнинг эр-хотин эканлигини англади. Улар катта қизларини даволатиш, операция ҳақида асабийлашиб суҳбатлашишар, гоҳ талашиб тортишишар, ора-орада аёлнинг йиғламсираган товуши эшитилиб қоларди. Узоқдан автобуснинг қораси кўринган ҳам эдики, эр-хотин ўрнидан силжиди.

– Сен автобусда кетавер, мен орқангдан етиб оламан. Бугун жуда чарчадинг, – деди-да, эркак норозинамо қараётган аёлини автобусга чиқариб юборди. Сўнг автобус ортидан шахдам қадамлар билан юриб кетди.

Ҳанифа кўзида эндигина ёнган, сўнишни истамаётган умид учқунларини ўтиб-қайтаётганларга улашишдан чарчамасди. “Шу вақтгача эътибор бермаган эканман. Нега одамлар роботга ўхшайди. Нигоҳлари қотиб қолган. Улар ҳам бир пайтлар севган ёки мендай севилганмикан? Юзларида бирор туйғу аломати сезилмайди. Гўёки юриб кетаётган ҳайкаллар. Ахир, ҳаёт гўзал-ку! У билан мен бир умр завқланиб яшаймиз, юзимизда доимо қувонч, шодлик балқиб туради. Ҳаммининг бизга ҳаваси келади...”. Ҳанифа илк бора атрофдагиларга баҳо бераётган, келажаги ҳақида мафтункор хаёлларга берилаётган эди.

Ўтаётган ҳар бир лаҳза “У ҳозир ёнингга келади” деган умидни Ҳанифага сахийлик билан тақдим қилар, тобора қуюқлашаётган қоронғилик эса у кутаётган, ёнида тургандек ҳис қилаётган сиймони аста-секинлик билан ундан нарига олиб кетарди. Ниҳоят вақт алламаҳал бўлганда навбатдаги тўхтаган автобус уни бағрига олди. Чиқиб, дераза томондаги ўриндиққа чўкди. Аммо нигоҳи кимгадир илиниб қолиш илинжида манзилга етгунча ташқарида қолди. Ҳанифанинг кўзидан ёш томчилари ўзига ҳам сездирмай думалаб тушди.

Ҳонасига киргач, анча вақтгача давом этган уйқусизлигига “Айтувдим-ку, хабар адашиб келган” деган хулоса чек қўйди...

– Берган вазифам бўйича фақатгина Ҳанифанинг, Махлиёнинг, Дониёр ва Сухробнинг жавоби қониқтирди. Қолганларнинг тайёргарлиги яхшимас. Майли, ҳаммага рухсат, – деб иккинчи соатга кирган профессор чиқиб кетди. Шу пайт Ҳанифа эшик қиясидан кимдир имлаётганини сезиб қолди. Қараса, курсдоши

Махлиёнинг синглиси Гулҳаё. У пастки курсда ўқийди.

– Салом, яхшимисиз, Гулҳаё? Опангиз пастга овқатлангани тушиб кетди-ёв. Ё у-бу фандан ёрдам керакми, тортинмай айтаверинг...

Гулҳаё у ёқдан-бу ёққа жовдираётган кўзларини Ҳанифанинг кўзларига тикди-да, хижолатли жилмайиб, орқасида яшириб турган бир даста атиргулни олиб тутқазди.

– Ҳанифа опа, бу гулни сизга бир йигит бериб қўйишимни тайинлади-ю, кўздан ғойиб бўлди. Лекин уни танимайман.

Ҳанифа гулдан-да баттар қизарди. Кечаги илинжу умидсизликлардан ҳамон пароканда хаёллар гулга талпинган капалаклардай яна қайтиб келди. Қалбида уйғонган қувонч туйғуси унга бир қучоқ атиргулнинг завқини бергандек бўлди. Гулҳаё кетгач, Ҳанифа маликалардек яшнаб турган атиргулларга қайта-қайта термулар, қайта-қайта ҳидлаб ифорига тўймасди. Сўнг уни қўлида авайлаб ва баландроқ кўтарганча аудиторияга қайтиб кирди.

– Чиройли экан. Қаердан уздингиз? – деди орқа партада ўтирган қиз. Ҳанифа “Менга гулни кимдир бериши мумкинлиги буларнинг хаёлига ҳам келмайди”, деган ўйдан маъюсланиб турган ҳам эдики, шошилиб кириб келган Махлиё гулни кўриб:

– Ў, чатоқсиз, Ҳанифа. Ким берди? – деди.

Бу саволдан руҳи тоғдек кўтарилиб кетди. Махлиёни қучоқлаб олгиси келди. Шу пайт профессор кириб қолгани боис Ҳанифа Махлиёга жавоб тариқасида жилмайиб қўя қолди. Дарс давомида Ҳанифанинг ўша афсунгар хаёллари уни узоқ-узоқларга олиб кетди. Аммо қисқа янграган какку овози уни яна ўз жойига қайтарди. Шоша-пиша сумкаси-дан телефонини олди. Ҳа, ўша рақам. “Салом, Ҳанифа. Мени кечиринг, ўша кун сизга кўришига ўзимда куч топа олмадим. Бу гулни эса узрим белгиси сифатида қабул қилишингиздан умидворман”. Хона деразасидан мўралаб турган қиш Ҳанифанинг қалбида яшнаётган баҳордан ҳайратланди. “Эй, Худойим... у ким бўлиши мумкин? Ким экан-а? Энди нима деб жавоб ёзаман?.. Хўш, “Гул учун раҳмат. Лекин сиз кимсиз?”. Йўқ, бўлмади. Жуда қўпол чиқди. Қизболалик латофатим ҳар бир сўзимда билиниб туриши керак. Уф, бармоқларим намунча титрамаса. Ҳа, топдим. “Гул учун ташаккур! Аммо кимлигингизни билолмаяпман”. Бор таваккал – “жўнатиш”. Орқа

қатордаги қизларнинг қикир-қикир кулгусига ҳамоҳанг қўнғироқ ҳам янгради. Ҳанифа ҳаммадан сўнг аудиториядан чиқди. Зинадан аста тушар экан, рўпарасидан чиқиб қолаётган йигитларга кўз қирини ташлаб-ташлаб қўярди. Ҳеч кимнинг у билан иши йўқ, унинг бор-йўқлигини билишмайди ҳам. Шаҳарга келгандан бери сеҳрли қалпоқча кийган кўзга кўринмас одам эди у. Ҳар ҳолда, ўзини шундай ҳисобларди. Энди ҳаммаси бошқача бўлишини, кимнингдир эътиборига тушган инсон эканлигини ўйлаб қувонди. Бу дунёга келганидан, қайсидир юракда ўзининг ҳам қиёфаси борлигини туйганидан, мана бу ўтиб қайтаётган одамларнинг, дугоналарининг борлигидан, ана шу зиналар ва оппоқ деворларнинг гўзаллигидан, ташқарида қуёш нур сочиб турганию дарахтлар ва осмон мавжудлигидан у илк бора масрур, сархуш эди. Ана, орқасидан қадам товушлари эшитиляпти. Ҳанифанинг юраги отилиб кетиш даражасида гуппилай бошлади. “Ўша йигит бўлса-я” деган хаёл оёқларидан мажolini олди. Ортиқ юролмади, жойида тек қотди. Қадамлар жуда яқин келди. Ёнидан сумкасини титкилаганча бир қиз безътиборгина ўтиб кетди. Ҳанифа ҳавоси чиқиб кетган пуфакдай бўшашиб қолди: “Уҳ, хайрият-эй”. У ётоқхонага кетар экан, йўл бўйи SMS эгасини сергак нигоҳ билан изларди. Хонасига минг ўй билан кирган ҳам эдики, яна какку овози эшитилди. Ҳаяжон-ла телефонини олиб қаради. Яна ўша рақам: “Ҳанифа! Сизни кўргач, кимлигимни, нима учун яшаётганимни унутдим. Мен сизга рўбарў бўлишга ботинолмамай, ўз ёғига қоврилиб юрган ошиғингизман. Шунинг учун мендан ранжиманг”. Ҳанифа кутилмаган бу сўзларни ўқир экан, негандир жавон эшигига ўрнатилган бўй баравар ойнага нигоҳ ташлади. Текис таралиб, оддий турмакланган сочларидан тортиб, сийрак қошлари, нари-бери нимпушти бўёқ сурилган лаблари, кулчадай истарали юзи ва аммо тўладан келган қоматига қараб, қаҳқаҳ отиб кулиб юборди: “Ошиғим. Мени-я? Мен ҳечам биров кўриб унутиб юборадиган даражадаги қиз эмаслигимни ўзим ҳам биламан. Анчадан бери бунақа кулмагандим. Демак, аниқ англашилмовчилик бўляпти. Бу бечора бошқа Ҳанифанинг рақамини кимдандир сўраган, у одам адашиб меникени бериб юборган. Буни ҳозир янада ойдинлаштирамиз. “Сиз мени бошқа қиз билан адаштириб юборган-

сиз, шекилли” деган сўзларни терди-ю, бироз ўйлангач, яна ўчириб ташлади. Кейин яна шу гапни ёзди ва ёнига қўшимча қилди: “Агар ундай бўлмаса, айтинг-чи, мен бугун қандай рангдаги кийимда эдим?”. Эндиги келадиган жавоб Ҳанифанинг орзулари ё ўлишига, ё тирик қолишига сабаб бўлишини ўзи ҳам биларди. У телефонини ёстиғининг тагига қўйди-да, пастки қаватга тушиб кетди. Нима учун бундай қилаётганига ақли етмасди. Даҳлизда у ёқдан-бу ёққа бориб келди, очик дераза томонга ўтиб кўкка узоқ тикилди. Оппоқ булутлар аста ёйилиб, осмонга сингиб, кўздан ғойиб бўла бошлади. Ҳанифа йўқолиб бораётган бу булутларни ўз шаҳодаси ҳақидаги орзуларига менгзади. Сўнг юрак ютиб, яна ўз қаватига, ўз хонасига чиқди ва аста ёстиғини кўтариб телефонини олди. Хабар келганди: “Ошиқларнинг юраги ҳеч қачон адашмайди. Менга шунчалик ишонмабсиз-да. Бугун қора юбка, жигарранг кофтада эдингиз. Дарсларингиз 308-хонада бўлди. Мени ҳали кўрмагансиз, ҳолатингизни тўғри тушунаман. Фақат менга вақт беринг”. Ҳанифа ўзини каравотга ташлаб, юзини ёстиққа босганча хўнграб йиғлаб юборди...

– Ў, душанбадан ўзгаришлар катта-ку. Гулдай очилиб кетибсизми?

– Эҳ-ҳе, Ҳанифахон, сиз ўшаму?

– Бугун у-бу танишингизнинг тўйи борми? Охири дарсга яна кирмайсиз-ов.

Аудиторияга этаги бурама, белида ялтироқ тасмаси бор пушти куйлакда кириб келган Ҳанифа кулгу аралаш берилаётган саволларга қизаринқираган ҳолда ийманибгина қисқа жавоб бериб, жойига тезроқ ўтиришга шовилди. Бундай кийиниб келгани учун ўзига таъна тошлари ёғдирди. Дарс ҳам бошланди. Аммо Ҳанифанинг хаёли кўлида у ёқдан-бу ёққа айланаётган телефони билан бирга айланарди. Мана, ниҳоят какку овози, кутилган рақамдан SMS ҳам келди: “Салом, хайрли кун, Ҳанифа! Бугун гулдай очилиб кетибсиз. Сизни кўнгил боғимни яшнатгучи гулим деб аташга изн беринг. Аммо шуни унутмангки, мен сизни ҳар қандай ҳолатингизда ҳам...”. Ҳанифа гулхан ўртасига тушиб қолиб, ўзини ёнаётгандай ҳис қилди. Юзи қўйлагининг ранги билан бир хил бўлди-қўйди. Беихтиёр чеҳрасига табассум югурди.

– Дилқулова, аҳволингиз яхшими? Бетоб бўлсангиз, айтинг, рухсат бераман.

– Йўқ, йўқ. Ҳаммаси жойида, яхшиман, домла. Узр.

Эътиборни тортмаслик учун ўзини тутиб олишга ҳаракат қилди. Устозга қараб ўтиргандек бўлса ҳам, кўзлари парта остидаги телефонида бўлди. Энди Ҳанифа бор диққатини жамлаб, нима деб жавоб ёзишни ўйларди. Унга бошқа дугоналари каби ардоқланиш, қизлик латофатини намойиш қилиш имконини бераётган хаёлий шаҳодасини йўқотишни истамасди. Чунки Ҳанифа шунча йиллар давомида муҳаббат туйғусига муҳаббат қўйган эса-да, лекин ҳали унга муҳаббат қўйишмаганди. У ёзган жавобини кўп маротаба ўчириб ташлар, жумлаларни қайта-қайта тузарди. “Салом. Раҳмат, яхши. Ўзингиз яхшимисиз? Бугун ҳам мени кўрибсиз-да. Демак, шу ерда таҳсил олсангиз керак-а?”

– Шоҳиста, нимага куляптисизлар? Маҳлиё, сизга нима бўлди? Кулгили мавзу эканми?

Ҳанифа ўқитувчининг курсдошларига берган даккисидан хаёллари жиловини бир зумга торта олди. Яна какку овози... “Ҳанифа, сизни ҳар куни кузатаман. Бир кун кўрмасам, ҳаёт мен учун тугагандек бўлади. Бу ерда ўқимаيمان, ўтган йили битирганман. Менга кўзингиз тушган, аммо эътибор бермагансиз. Кўришганимизда ўзим ҳақимда батафсил айтиб бераман. Ҳозирча мени кечиринг”. Бу хабарни ўқигач, Ҳанифа ёзган жавобига афсусланди. “Уф, ўзимни кўришишга ўлиб турган енгилтак қизлардай тутдим-да. Уф... дарвоқе, мени кўргансиз, дедими? Шу вақтгача кўтчилик йигитларга шунчаки кўзим тушган-ку... – аммо миясига чақмоқдай урилган фикрдан сесканиб кетди. – Наҳотки... наҳотки, бу ўша бўлса?! Фақат у билангина нигоҳларимиз тўқнашган. Бу SMSлар машина уриб кетай деганда айтган сўзларига ўхшаб кетади... Шундай йигит-а? Мени-я?.. Йўғ-е, балки бошқадир. Аммо ким бўлиши мумкин? Эй Худоим! Нимадир ёзишим керак, нимадир. “Маили, кўяверинг. Сизни тушундим, кўп ҳам хижолат бўлманг”. “Хижолат”даги “х” қаттиқмиди, юмшоқмиди? Мунча довирамасам”. Ҳанифа бошини аста орқасидаги партага бурди-да, Чаросдан “х”нинг қандайлигини сўради. Тўғри ёзган экан.

Бугунги дарслар тугагач, одатдагидай ётоқхонага қараб йўл олди. Дарахтлар Ҳанифанинг юришидаги, ўзини тутишидаги ўзгаришни кўриб ҳайратларини шамол билан шивирларди. Ҳанифа авваллари бефарқ ўтказадиган ҳар бир кунни энди илҳақ бўлиб кутар, ўзи ҳам билмайдиган яна қандайдир мўъжизалар содир бўлишига ишонарди...

– Ҳанифа опа, шошманг. Салом, яхшимисиз? Ў, ўзгаришлар катта-ку. Сочингизни ташлаб олганингиз ярашибди. Мана, буни яна ўша йигит бериб юборди.

– Менгами?! Тўхта, Гулҳаё. Ҳалиги... ўша йигитнинг кўриниши қанақа? Ҳали уни кўрмаганман, ким ўзи? Бу гап фақат орамизда қолсин, хўп?

Гулҳаё орқасига бир қараб қўйди-да:

– Менга ишонаверинг. Очиғини айтсам, чиройли йигит экан, – деб жилмайди. Сўнг хавотирли оҳангда: – Майли, мен кетдим, домламиз кечикканларни дарсга киргазмайди, – деганча югургилаб кетди.

Ҳанифа қўлидаги шоколад қутисига завқ билан қаради. Аудиторияга кирар экан, уни сумкасига солишни истамади. Дарс ҳали бошланмаган. Курсдош йигитлар гап ташлашди:

– Ҳанифахон, ой экансиз, шоколадга бой экансиз.

– Ширин бўлса керак, а?

Ҳанифа одатдагидай уятдан қизарди:

– Йўқ, туғилган куним эмас. Шунчаки, беришди, – деди ва қутини очиб, майл билдирганларга шоколаддан тарқатди. Ҳанифа шу пайт кимлардир унга ҳавас билан тикилиб турганини ҳис қилиб, гурурланиб қўйди. Бироз фурсат ўтгач, хонага профессор билан бирга факультет декани, унинг ёрдамчиси кириб келди. Салом-алиқдан сўнг талабаларга шартнома муддати тугаётганини, вақтида тўламаганлар дарсга киритилмаслигини эслатиб қўйишди. Ҳанифа бу борада бош оғритмаса ҳам бўлади, ота-онасининг хабари бор. Ҳозир “кўринмас одам”га қандай миннатдорлик билдириш кераклигини ўйлаши зарур. “Салом. Хайрли кун. Ширинлик учун катта раҳмат!”. Дарҳол какку овози янгради, жавоб келди: “Салом, гулим. Арзимаган нарса учун раҳмат дейишнинг ҳожати йўқ. Ҳаётимга кириб келганингиз учун сизга раҳмат!”.

– Дилқулова, доскага марҳамат. Дафтарингизни ҳам олиб чиқинг.

– Менми? Устоз, узр, бугун дарсга тайёр эмасман. Кеча... кеча мазам бўлмаганди, – биринчи марта ёлгон гапиргани учун Ҳанифа қулоқларигача қизариб кетди.

– Шундайми, майли, сизга ишонаман. Лекин кейинги дарс албатта тайёр бўлинг.

У биринчи марта ёлгоннинг ширин мазасини туйди. Танаффусда ёнига Маҳлиё келиб ўтирганини сезмай ҳам қолибди.

– Бунақа вазиятлар бўлиб туради. Ҳаётда ўқишдан ҳам муҳим нарсалар бор ахир,

тўғрими, – мулойим жилмайди Маҳлиё. – Энди қачон “почча” билан таништирасиз? Уялманг, ахир курсдошмиз-ку.

Ҳанифа бу гапдан алланечук ғалати бўлиб кетди. Яна лўппти юзлари бир зумда қизарди. Аммо ҳали ўзи кўрмаган йигит билан қандай таништиришни ўйлаб, жавоб беришга оғиз жуфтлаган ҳам эдики, телефони жиринглаб суҳбатга аралашди. Ҳанифа юраги така-пука бўлиб рақамга қаради. Қўнғироқ қишлоқдан экан. Маҳлиёга узр айтиб, жавоб бергани хонадан чиқди. Отаси билан энди салом-алиқ қилаётган пайтда иккинчи йўналишдан ўша таниш рақам чиқиб қолди. Гарчи Ҳанифа ҳайратда қолган бўлса-да, отаси билан суҳбатни бўлишга қурби етмади. Отасининг қишлоқдошлар ҳол-аҳволи ҳақидаги, шартнома учун жўнтаётган пуллари уч кундан сўнг етиб бориши тўғрисидаги гаплари Ҳанифанинг қулоғига кирмай қўйди. Суҳбат тугагач, телефони қўллари орасидан тушиб кетишига бир баҳя қолди. Шу пайтгача у қўнғироқ қилиши ҳам мумкинлигини хаёлига келтирмаганди. Нима қилишини билмай бир нуқтага қадалиб қолди. Охири эътиборга эътибор билан жавоб бериш керак, деган қарорга келди ва қўнғироқ қилиш тугмасини босди. Мана, бир марта чақирди, иккинчиси, учинчиси... Йўқ, кўтармади. Қўзларига ёш қалқди. “Бошқа билан гаплашаётганимни билиб, нотўғри хаёлга борган. Яхшиси, SMS ёзаман: “Узр, сизга жавоб бера олмадим. Отам билан гаплашаётган эдим. Яна бошқа хаёлларга борманг”. Профессор келаётганини кўргач, хонага киришга мажбур бўлди. Жойига ўтирган ҳам эдики, какку овози янгради. Дарров қаради: “Ҳанифа, сизга ўзимдан ҳам ортиқ ишонаман. Нотўғри хаёлга умуман борганим йўқ. Фақат қайтиб қўнғироқ қилганингизда овозингизни эшитишга ҳали тайёр эмаслигимни ҳис этдим. Бу одобсизлигим учун мени кечиринг”. Елкасини босиб турган тоғ қулаб тушгандай енгил тортиди.

Ҳанифанинг умр мазмуни телефонидаги какку овозига илҳақликдан иборат бўлиб қолди. У гоҳ ширин орзулар кетидан қувар, гоҳ бу орзулари жиловини “Нега кўринмаяпти?” деган ўй тортиб қўярди. “Балки уни мен билан кўриб қолишларидан чўчирмикан? Мен билан ёнма-ён туришдан ор қилса-чи?.. Йўғ-е, ундай бўлганида шу вақтгача менга бунчалик ҳиссиётли сўзларни жўната олмасди-ку. Ёки... Ўзининг бирор нуқсонни бормикан... оқсоқмикан ё? Ўзи асрасин.

Балки илк учрашувимиз учун махсус қайсидир кунни белгилаётгандир...". Ёзишмаларга, ўй-хаёлларга гувоҳ кунлар эса аста ўтиб борарди...

Бугун дарсдан қайтишда Маҳлиё унга ҳамроҳ бўлди.

– Сиз ҳам ётоқхонагами? Кеча йўқ эдим, декан келиб мажлис қилибди-а? Йўқларга индамими? – деб сўради у.

– Давомат қилмади, умумий йиғилиш бўлди. Кейинги ҳафтада қилиниши керак бўлган ишлар ҳақида гапирди.

– Унда яхши. Дарвоқе, Ҳанифа, байрамни “почча” билан нишонласангиз керак-а?!

Ҳанифа бундай гапларга кўникиб қолган бўлса-да, қизариш ҳали ҳам унга бегона эмасди:

– Қўйинг, бунақа гапларни.

– Биламан сизни. Балки, “почча” катта совға билан келар, дейман-да.

Ўз қаватларига чиққач, хоналарига тарқалишди. Бугун овқат қилиш Ҳанифанинг навбати бўлгани учун кийимларини алмаштириб ошхонага борди. Ҳали хонадоши келмаган ҳам экан. “Ўша кунни у менга нима дер экан? Байрамда учрашувга таклиф қилиб қолса, нима қилман? Қайси кўйлагимни кийиб чиқаман? Ҳар эҳтимолга қарши, кимдандир қарз олиб турай. Куйиб кетган пиёзнинг ҳиди сураётган ширин хаёлларининг таъмини бузиб юборди. Нима овқат қилаётганини бир зум эслади-да, қозонга сув солиб, хонасида қолиб кетган телефонини олгани югурди. Кутганидай орзубахш рақамдан хабар келган: “Яхшимисиз, қалбим зулматини ёритган Ҳанифам? Чарчамаяпсизми? Афсуски, сизга ўзим учун нохуш бўлган хабарни етказмоқчиман. Хорижга магистратура учун ҳужжат топширгандим. Боягина эртага эрталаб Англияга учиб кетишим ҳақида хабар қилишди. Олдингизда жудаям хижолатдаман. На сиз билан кўриша олдим, на байрамни нишонлаш насиб қилди. Ўша кунни интизорлик билан кутаётгандим. Фақат мендан ранжиманг”.

Ҳанифа руҳи чиқиб кетган жонсиз танага айланиб қолди. Жойидан жилишга мадори етмади. Кўзини деразадан кўриниб турган мовий осмонга қаратди. Шу даражада тип-тиниқки, гўёки кўм-кўк уммон самога айланиб қолгандек. Ҳанифага аста-секин ранг кирди, яна ўша қувноқроқ ҳолатига қайтди ва жавоб ёзишга киришди: “Раҳмат, яхши. Табриклайман, эшитиб хурсанд бўлдим! Бемалол эсон-омон бориб келаверинг. Асло хижолат бўлманг”. Какку овози куттириб ўтирмади: “Тушунганингиз учун раҳ-

мат, Ҳанифа. Март охирларида қайтсам керак. Сиз билан у ердан боғланишга ҳаракат қиламан. Ўзингизни эҳтиёт қилинг, гулим. Майли, яхши қолинг”. Ҳанифа номаълум шаҳзодаси нафақат уни севишини, балки хорижда ҳам ўқишини эшитиб, унга қанчалик ҳавас қилишларини ўйлаб юрагидаги гашликни ҳайдашга уринди.

Кеча отаси шартнома пулини киракаш-таксичидан бериб юбораётганини айтди. Бироздан сўнг Ҳанифа келишилган манзилга бориши керак. Устозидан рухсат олиб, шошилганча зиналардан тушиб кетаётган эди, кимнингдир “Ҳанифа” деган чорлови уни таққа тўхтатди. Гурс-гурс ураётган юрагини ҳовучлади, аммо орқасига қарашга ўзида куч тополмади. Яна йигитнинг ўша чақирувидан сўнг аста бурилди. Қараса, деканатда ишлайдиган, ўттиз ёшлардаги, бўйи пастақкина, Фанишер ака қўлида қоғоз билан турарди. – Яхшимисиз, Ҳанифа? Сизни излаб чиққандим. Шошяпсиз, шекилли. Кўп вақтингиз кетмайди. Мана бу анкетани тўлдириб беринг. Фақат сизники қолган.

Ҳанифа чуқур хўрсинди-да, қоғозни шошаптиша тўлдиришга киришди.

– Мана бу ерига исм-фамилиянгиз, кейин туғилган жой, сана, йилингиз, бу томонига ота-онангизнинг исм-шарифлари ва телефонлари, бу ёққа доимий ва ҳозирги яшаш манзилингиз, охирига ўзингизнинг телефон рақамингиз. Мабодо, айрим курсдошларингизга ўхшаб бир нечта рақамингиз бўлса, ўшаларни ҳам ёзинг.

Ҳанифа ҳаммасини тўлдириб, қоғозни узатар экан, беҳосдан кўзи таниш рақамларга тушиб қолди. Бу рақамлар ҳар сафар какку овозидан сўнг юрагини ҳаприқтириб пайдо бўладиган, номаълум соҳибининг умидбахш муждалари билан оромини ўғирлаган, туну кунга айланган хаёлларидан гўзал эртақлар тўқиган ва уни дунёда севилиш деган бахт борлигига ишонтирган ўша сирли рақамлар эди. Ҳанифа хатосини тузатиш баҳонасида қоғозни қайтариб олди. Аввалига, шунчалик боғланиб қолганим учун кўзимга кўринди, деб ўзига ишонмади. Сўнг бутун вужуди кўзга айланди. Бу сонлар кимнингдир иккинчи телефон рақами сифатида ёзилганди. Адашмаслик учун Ҳанифа титраётган кўрсаткич бармоғини аста юргизиб, ўша қатордаги исм-фамилияга олиб борди... Йўқ, адашди, шекилли. Ич-ичидан бир туйғу адашган бўлишини Худодан ёлвориб сўрарди. У исм-фамилияга қайта-қайта кўз югуртирар, лекин рақам соҳиби ўзгармасди. Сумкасидан дарров

телефонини чиқарди-да, рақамларни битта-ма-битта солиштирди...

Эртага хотин-қизлар интизорлик билан кутадиган сана – 8-март. Айрим қизлар бугунданоқ байрамни нишонлашни бошлаб юборишган. Шундай бўлса-да, қаттиққўллиги билан ном чиқарган домланинг дарсига ўн беш дақиқа олдин ҳамма йиғилган. Мана, эшик аста очилиб, сочини ўзгача турмаклаган, пардоз-андози ўзига ярашган, эгнида янги кўйлак, бир кўлида даста атиргуллар, яна бир кучоғида катта оппоқ айиқни кўлтиқлаганча Ҳанифа кириб келди. Сукунат ўтирганларни ўзига ўхшаб гунг ва соқовга айлантирди. Биров вақтни тўхтатиб қўйгандек бир зумга ҳеч ким қимирлай олмади. Ҳанифа аста юриб кўлидагиларни бўш турган орқа партага қўйди-да, жойига келиб ўтирди. Айниқса, унинг юзига яқинда чизилган кибрли табассумнинг сиёҳи ҳали қуримаганди. Шундан сўнг атроф яна ҳаракатга келди. Ҳамма япроқ кемираётган бир уй пилла қуртига ўхшаб пичирлашга тушиб кетди. Фақатгина Маҳлиё ҳали-ҳануз қимир этмасди.

Дарслар тугагач, Ҳанифа билан бирга ётоқхонага кетувчи қизлар сафи кенгайди. Йўл бўйи гоҳ униса, гоҳ буниса унинг кўлидагиларни кўтаришиб юборишга рухсат сўрар, атиргулларни эса ҳидлайвериб безор қилишганди. Ётоқхона ёнига етганда Ҳанифа таққа тўхтади:

– Дарвоқе, қизлар, малол келмаса, буларни хонамга киритиб қўя оласизларми? Ҳозир кетишим керак, мени кутишяпти.

Қизлар ҳавас билан табассум қилганча, “албатта” деб чуғурлашди. Шу пайтгача бир четда лом-мим демай келаётган Маҳлиё бирдан жонланди:

– Сиз ҳам чатоқсиз... – Маҳлиё ниқобсиз гапирётганига бирдан ақли етди. – Байрамни “почча” миз билан нишонласангиз керак, деб тўғри топган эканман-да. Мен учун муҳими, бахтли бўлсангиз бас.

– Ҳа, “почча” нгиз ҳоли-жонимга қўймаяпти, керакмас, десам ҳам. Ҳозир ҳам кутиб турибдилар. Майли, мен кечикмай... – деди-ю, машина тўхтатиб, турфа ниятли нигоҳлар кузатуви остида жўнади.

Курсдошлар ўз ҳайратларини ўртоқлашиб, йўл бўйи бу қиз китобдан бошини кўтармайдиган, бировлар устидан кулса-да жилмайиб қўядиган, ўзига ярашмайдиган кийимлар киядиган, уларнинг наздидаги “лаққи” Ҳанифа эканлигига ўзларини ишонтириб боришди. Ҳамма ўз хона-

сига тарқалиб кетгандан сўнг ҳам бу мавзу улар билан бирга анча вақтгача хоналарда айланиб юрди. Фақат Маҳлиё кўли ҳеч ишга бормаи хонасида ўтириб қолди. Бу ҳодисага асло ақли етмас, ўзига тинмай саволлар ёғдирар эди. Эшикнинг шаҳд билан очилишидангина ўзига келди. Дугонаси Шоҳиста ҳовлиққанча кириб ёнига чўкди-да, унинг хаёлларини ўқиб тургандай гап бошлади:

– Нима бўляпти ўзи, Маҳлиё? Ахир, қанақасига?.. У фақат сиз жўнатган SMSларга жавоб ёзарди, телефонда ҳам гаплашса уйдагилари билан гаплашарди-ку.

– Билмадим, менинг ҳам бошим қотган. Умуман ақлим етмаяпти. Ҳанифага анови атиргулни, шоколадни синглингиз орқали биз берган бўлсак... Чет элга кетиш ҳақидаги SMSни ўтган кунга ёзган бўлсам. Қисқа фурсат ичида бирортани топган бўлиши мумкинми? Бунақа қиммат совғаларни ким бериши мумкин?

– Тўсатдан ўзига ўхшаган семиз бахт қуши кўнди десак, биров ёқтириб қоладиган аҳволда ҳам эмас. Кийиниши, пардозни учун ёнида ҳемири бўлмаса. Уйдагиларимдан пул сўрмай деб кун бўйи оч юрган пайтларини ҳам биламан... Нимаси борки, биров ёқтириб қолса... Тўғри, бошлаган ўйинимиздан сўнг сал ўзгаргандай бўлувди. Лекин бугун умуман бошқа қизга айланиб қолибди.

– Уф, ҳозир жинни бўлиб қоламан. Унда ким Ҳанифага бунчалик хуштор бўлиши мумкин? Ким?

– Майли қўяверинг. Ҳали келади-ку, шунда аниқлаштириб оламиз. Дарвоқе, “Мажнун” ингиз байрамга нимадир бердимми?

– Ўқишдан сўнг ётоқхона олдига бораман, деганди. Ишқилиб, ўтган сафаргидай китоб кўтариб келмасин-да. Ўзингизники-чи?

– Меникиям сизникидан қолишмайди, шекилли. Аввалига бойроқдай туюлганди-да. Бўлмайдиганга ўхшайди бу... – деб икки дугона анча вақтгача ҳасратлашиб ўтирди. Шоҳиста кетишга чоғланиб, дераза томонга яқинлашди:

– Ў, ниҳоят бизнинг қурбақадан маликага айланган дугонамиз келяпти. Кўлида яна алла-нима.

Маҳлиё дераза ёнига югурди. Дарҳақиқат, Ҳанифа кўлида каттароқ қути билан ичкарига кириб кетди. Икки дугонанинг кўзлари анча вақтгача бир-бирларига сўзсиз қадалиб қолди. Орадан чой қайнар вақт ўтгач, хонадаги сукунатни Ҳанифанинг қувноқ овози бузди:

– Яхшимисиз, қизлар? Ие, тинчликми, хомуш кўринасизлар? Ширинлик билан чойга чақираётган эдим, юринглар. Кайфиятингиз ҳам кўтарилади. Яна уч-тўрт қизни айтдим.

Кутилмаган таклифдан каловланиб қолган дугоналар қизиқсиниб унинг ортидан эргашдилар. Стол устида айрим талабаларнинг фақатгина тушларига кириб чиқадиган, мевалар билан безатилган катта торт савлат тўкиб турарди. Қолганлар ҳам келишди. Ҳанифа тортни бамайлихотир бўлаклаб, кетма-кет узатди. Қизлар боядан бери ичларида тошиб кетиш арафасида турган саволларини ёғдира бошладилар. Ҳанифа сирли табассум билан уларни тингларди.

– Хуллас, келишилган жойимизда учрашдик. Борсам, кафедаги стол ва стул усти атиргуллар билан тўлдирилган. Шундай гўзал эдики! Кейин мен отини билмайман, аллақандай овқатлар, ширинликлар буюрдилар. Тамадди қилдик, суҳбатлашдик. Мана бу тортни дугоналарингизга олиб боринг, деб бериб юбордилар.

Ҳанифа қисқагина қилиб, хотиржам оҳангда шуларни айтиб берди. Ўзини бундай тутиши унга янада сирлилиқ бахш этарди. Кейин гап гоҳ домлаларга, гоҳ курсдошларга, гоҳ дарсларга кўчар, аммо ҳар замонда Ҳанифанинг мавзусига қайтиб келарди. Кечга яқин дугоналар унга миннатдорлик билдиришганча ўз хоналарига тарқалишди. Бу сафар уйқусизлик Маҳлиёниқида тунашга қарор қилди.

Ҳанифадаги бу ўзгаришлар, номаълум йигитнинг унга ошиқ бўлиб қолгани кўпчиликнинг оғзида чайналар, курсдошлари орасидаги мавқеи ҳам анча кўтарилганди. Ҳанифа борган сари ўзини совуқ тутар, шунга қарамай атрофидаги "парвона"лар сони ошиб борарди. Ҳар куни гоҳ дарсхонага, гоҳ ётоқхонага кўзни қувонтирадиган тортлар, телевизордан рекламаси тушмайдиган қимматбаҳо ширинликлар олиб келар ва, албатта, уларни курсдошлари, айниқса, Маҳлиё билан баҳам кўрарди. Маҳлиё ўйлайвериб, эти суяги билан бир бўлай деганда тақдирга тан берди ва у ҳам гирдикапалак

бўлувчилар сафидан жой олди. Аммо ҳаммадан ўзини устун билувчи Махлиё Ҳанифанинг табас-сумли юзини, номаълум йигитдан олаётган совғаларини кўрганда, ичини нимадир қаттиқ тирнаб қўярди. Чунки у ҳали-ҳануз Ҳанифани юксак эътиборга, муҳаббат туйғусига нолойиқ деб ҳисобларди.

Кунлар ўзаро қувалашиб Ҳанифанинг туғилган куни ҳам етиб келди. Бугун курсдош қизларни ўзлари берадиган совғадан ҳам кўра Ҳанифанинг нима кўтариб келиши кўпроқ кизиқтирарди. Ҳаттоки, бу борада ўз тахминларини айтиб, гаров ҳам боғлашган. Вақт ўтган сари ётоқхона деразасидан мўралаб турган талабалар сонининг ортиб бориши худди асалари инини эслатарди. Мана, шом юзига қизғиш пардасини ёпган бўлса-да, кутилаётган инсондан дарак йўқ. Одатда Ҳанифа ҳеч қачон бунчалик кеч қолмасди.

– Ана, ана, келяппти, – кичқирди кимдир. Бир-бирларига тиқилишиб бошларини деразадан чиқаришди. Гўёки улар кимсасиз оролда чорасиз қолишган-у, қутқаргани халоскор пайдо бўлгандек эди. Кўтарилган чуғур-чуғурдан кушлар ҳам ҳайратда жим бўлиб қолди. Ҳамманинг кўзи Ҳанифанинг қўлидаги нарсага қаратилган.

Ўзига оро берган Ҳанифа ўша сирли табассум билан қўлида чиройли безатилган катта саватни кўтарганча ётоқхонага яқинлашди. Икки йигит дарров тушиб, ёрдамга шошилди ва Ҳанифанинг хонасига авайлаб олиб чиқиб беришди. Шу заҳотиёқ қизлар у ерга гувва ёпирилдилар. Бутун даҳлизни гулларнинг ёқимли ифори тутди. Саватда бир кучоқ кип-қизил атиргуллар бир давра гўзал қизлардек ястаниб ўтиришарди. Айримлар гулларни ҳидлашга тушиб кетган бўлса, яна айримлар уларни санашни бошлаб юборди. Шу пайт кимдир ҳайрат билан қичқириб юборди:

– Даҳшат, қизлар, кинодагидай уч юзта атиргул экан.

– Йўқ, уч юз битта, – биринчисининг хатосини тузатди кимдир.

– Адашяпсизлар, менда уч юз бешта чиқди.

– Қандай бахтли қизсиз-а? Ҳанифа, ўзингиз айта қолинг, нечта атиргул бор?

– Билмадим, лекин “Дилимдагиларни изҳор қилишга бу уч юз битта атиргул камлик қилади” дегандек бўлувдилар, – деди сокин, аммо табас-сум билан.

– Вой, қаранглар, ўртадаги атиргулнинг устида қизил қутича ҳам бор экан. Очсак майлими?

Ҳанифа жилмайганча бош ирғади, унинг нигоҳи қутичадан кўз узолмаётган Махлиёда эди...

Қутича ҳам очилди. Ётоқхонанинг бутун биносини 5-қаватда кўтарилган қийқиришлар, чалинган қарсақлар овози тутди. Бунга қутичадан чиққан бежирим ишланган тилла узук сабаб бўлганди. Кўтарилган шовқиндан ўпкасини қўлтиқлаганча ётоқхона назоратчиси югуриб чиқди ва йиғилганларни ўз хоналарига тарқатиб юборди...

* * *

– Дилкулова, декан ўринбосарининг хонасига кирар экансиз.

Ҳанифа юрагини хавотир билан ғижимлаган кўйи Жумаевнинг рўпарасига келиб тўхтади. Очиқ қолдирилган эшик ғийқиллаганча йўлакдаги талабалар шовқинига ва яна нималаргадир интиҳо ясагандек шарқ этиб ёпилди. Декан ўринбосари сийрак сочлари тарам-тарам қилиб таралган бошини ҳадеганда столдан кўтармади.

– Чақирган экансиз?

Ўринбосар ҳамон бошини кўтармасди, унинг ҳеч нарса ўқимаётганлиги, нохуш бир гапни айтишга тайёргарлик кўраётганлиги шундоқ кўриниб турарди. Ўртага асрга татиғулик жимлик чўқди. Ногаҳон номсиз бир сезим Ҳанифанинг юрагидаги ғижимларни ёя бошлади ва уни хотиржамлик рангига бўяди. Қиз ўз-ўзи билан курашар, вақтинчалик аламли тантаналар ниҳоясига етганини англатувчи нуқта ҳозир қўйилажани, йўқ, йўқ, қўйилиб бўлганини ҳис қилди. Бирдан дунё бўшаб қолди: на рақиб бор, на дўст бор. Мана бу аудиториялар, курсдошлар ҳам, олисдаги қишлоғи ҳам, эртанги кун ҳам маънисизлик қаърига фарқ бўлди.

– Ҳанифа, – деди ўйлайверганидан чуваккина юзи бўғриқиб кетган ўринбосар, – муҳлат бердик, муҳлат бердик. Аммо тўламадингиз. Декан билан ректоратга чиқиб келдик. Аммо иложи йўқ, қоида ҳаммага бир хил, ҳайдалади, деди.

Ҳанифанинг умид чироғи осилиб турган нозик ришта узилиб кетгандай, атрофини зулмат қоплагандай бўлди.

– Аммо сизнинг аълочи талабаларимиздан эканингизни, шарт-шароитингизни тушунтирдик. Ректор охириги имконият, деди. Манави ҳужжатга танишдим, деб қўл қўйишингиз керак экан. Уч кунда тўламасангиз, унда кейин бошқа чорамиз қолмайди...

Ҳанифа қизлар келиб қолишидан хавотир ила кийимларини шоша-пиша катта сумкага жойларди. Мана бу муҳаббатга алданиш кўйлаги, мана бу интизорлик ва алам кўйлаги, мана буниси изтироб кофта-юбкаси, буниси томоқларини бўлган, ташқарига отилиб чиқолмаган хўрлик шарфи, мана бу сўнгги интиқом – қутичадаги мўъжаз тилла узук... Отаси юборган контракт пулининг дард ва ғамга эврилган парчалари. У биров қувиб келаётгандек югургилаганича катта йўлга чиқди. Бир зум иккиланиб қолди – қаёққа? Саволга жавоб ҳам, жавобга фурсат ҳам йўқ эди. Тезроқ. У нимадан қочаётганини ўзи ҳам билмасди. Ҳаллослаб борар экан, кўксидан яраланган жонзотнинг ўкиригига ўхшаш бир фарёд бўлиниб-бўлиниб, нафаси билан бирга отилиб чиқар, бу на йиғи, на дод эди. Аммо кўзида ёш йўқ, юрак изҳорининг сўнгги булоғи ҳам қуригандек эди.

Ҳанифа жуда узоқ юрди. Оёқларига суйкалиб, тап-тап урилиб, уни шошмасликка, орқага қайтишга ундаб келаётган сумкаси ниҳоят унинг қўлидаги, йўқ, йўқ, бутун вужудидаги қувватни сўриб олди-да, бор оғирлигини ташлаб, уни тўхташга мажбур қилди. Ҳанифа сумкасининг устига мажолсиз чўқди. У йўлнинг ҳаёт қўшиғи – автолар ва одамлар шовқинини эшитмас, нигоҳлари номаълум нуқтага қадалганча қотиб қолган, миясининг қайсидир қатида бошланган оғриқ бошини ёриб чиқиш пайида эди.

Шу пайт унинг онги-шуурига нимадир кирмоқчи бўлиб уринаётганини ҳис қилди. Диққатини жамлаб бунинг овоз эканини, телефондан таралаётган какку овози эканини зўрға англади. Какку овози! Жонини биров буровга олгандай инграб юборди. Какку овози яна янгради. Дафъатан миясида бир фикр чириллаб айлана бошлади, телефонни отиб юбориб, ўзини машина тагига ташласа-чи? Ҳаммасидан қутулади. Ногаҳон дарвоза олдида жудоликни кўтаролмай йиқилиб ётган онаси, Тошкентдан тобутини олиб кетаётган бир бурдагина отасининг қиёфаси кўз ўнгида намоён бўлди. Хўрлиги келди. Яна какку овози. У нима қилаётганини ўзи ҳам англамаган, ихтиёрсиз ҳолда ярим очик ҳаменидан телефонини қўлга олди. Қатор SMSлар. Ҳаммаси битта телефондан. “Ҳанифа, дарсдан чиқиб бизникига кел. Муҳим гап бор. Роҳила”. Ичидан кинояга ўхшаш бир нарса чизилиб ўтди: дунёда муҳим нарсаям борми? Какку овози яна бир неча бор янгради. Ўша хабар. Ҳанифа узоқ ўтирди. Киракашлар машинани

бибиллатиб тўхтатиб, “Қаёққа?” деб сўрайвериб жонига тегди. Ниҳоят, у ўрнидан кўзғалди. Ётоққа йўл йўқ, қишлоққа йўл йўқ...

Эшикни очган Роҳила хурсандлигидан терисига сиғмай кетди.

– Хайрият-эй, келдингми, дугонажон? SMSга жавоб ҳам ёзмайсан?

– Ёзиб ўтираманми, бир кириб ўтай дедим.

– Эҳ-ҳэ, катта сумка кўтариб олибсан?

– Уйга кетмоқчи эдим.

– Эрта-индин кетарсан. Қани, ичкарига кир.

Қанд-курс, чой-нон қўйилганидан чехраси очилган дастурхон икки қишлоқдош дугонани ёнига чорлади, дугоналар рўбарў ўтиришди. Роҳила чойни қайтараркан, гапни нимадан бошлашни ўйлаб кайфиятсиз ўтирган Ҳанифага зеҳн солди.

– Рангинг бир аҳвол, мазанг йўқми?

– Йўқ, яхшиман. Шу... сессиядаги имтиҳонлар чарчатди, шекилли.

– Парво қилма. Уйдагиларни бир кўрсанг чарчоғинг чиқиб кетади. Қани ол, дастурхонга қараб ўтир. Энди... Мен ҳозир, овқатнинг тагини пасайтириб келай.

Овқат оловиними, ичидаги ҳаяжон оловиними пасайтириб келган Роҳила гап бошлади:

– Ҳанифа, шу... кимдир нимагадир сабаб бўлади. Шу... биз болалиқдан дугонамиз... Тўхта, аввал сўраб олай, фақат тўғриси айт... бирорта йигитинг борми?

Ҳанифа биров бошига тош билан ургандай карахт бўлиб қолди. “Ётоқдаги гапларни бу қаердан эшитган? Қишлоққаям етиб боргандир?..”

– Қўйсанг-чи шунақа гапларни.

– Менга қара, барибир шу савдо бугун бўлмаса, эртага бошингга келади. Аввал эшит. Туғилган кунимда келганинг эсингдами? Бу гап ўша кундан кейин бошланган.

Ҳанифа энди донг қотиб қолди. “Демак, менга келган SMSни ўқиган. Қандай қилиб? Телефон қўлимда эди-ку...”

– Нима гап бошланади?

– Менга қара, меҳмонларни кўрувдингми? Уларни бирортасини танирмидинг?

– Нима деяпсиз? Ҳеч ким келгани йўқ эди-ку...

– Гапни бўлмай тур. Зинадан тушиб кетаётганингга меҳмонлар чиқиб келаётган экан, шундайми? Ўшаларнинг ичида мен билан бирга ишлайдиган Гулнора билан акаси ҳам бор эди.

Ҳанифа кераксиз бўлиб қолган буюмларни ташлаб юборишдан олдин яна бир бор титкилаган-

дек хотирасини титкилай бошлади. Зинадан кўпчилик чиқиб келаётганди. Икки қишлоқдош қиз билан саломлашди. Ўша пайт дарду дунёси ўзига етиб ортарди. Кимдир “Яхшимисиз?” деди. Жавоб бердимми-йўқми, ташқарига отилди. Тамом.

– Ўша Гулноранинг акаси сени билар экан...

– Нима? Билар экан? Роҳила, ётоқхона шунақа ғийбатларга тўлиб ётибди, жонимга теккан...

– Ётоқхонангдаги ғийбатлар бошқа. Ҳозир гап сен ҳақингда кетяпти. Бирпас сабр қил, илтимос. Билар экан дегани учрашиб юрган экан, дегани эмас-ку, бир марта кўрган экан.

Ҳанифа бу ёғига Роҳиланинг гапларини охиригача эшитишга маҳкум эканлигини англаб, бўшлиққа қарагандай дугонасига тикилиб ўтиришдан бошқа чора топмади. Бундай пайтларда қизлар қизиқиб, “Қачон, қаерда кўрган экан?” деб берадиган саволлар ҳам бўлмаганидан Роҳила йигитнинг таърифига тушди:

– Гулноранинг айтишича, акасига ҳар қанақа қизлар ёқавермаскан. Бир-иккитасини кўрсатишган экан, бўлмади, дебди. Яна топиб қистайверишган экан, мени тинч қўйинглар, керак пайти ўзим топаман, дебди. Келиб-келиб, кутилмаганда зинада сени кўриб қолибди. Бу қизни илгари кўрганман, студентлигиниям биламан, лекин отиниям, қаерда ўқиш-иниям билмасдим, суриштириб ҳеч бўлмаса телефонини олиб бер, дебди синглизига. Сен ҳақингда нима дебди дегин: кўп қизларнинг кўзида таъма бор, мен чиройлиман, мен сенга ёқдимми ёки пулинг кўпми, қаерда ишлайсан, шунга қараб муомала қиламан, деган ёзув ёзилган турармиш. У сенинг кўзингда бунақа ғубордан асар ҳам кўрмабди. Қара, қандай диққатли йигит экан, бир марта кўрганда шунча нарсани илғаб олибди. Кейин сени роса излаган экан...

– Роҳила яна нималарнидир айтсамми, айтмасамми деб бироз ўйланиб турди. – Хуллас, ўша кундан бери Гулнора “Гаплашдингизми?” деб ҳолимга қўймайди. Исмингни айтдим, ўзингдан сўрамасдан институтингни, телефонингни айтмадим. Шу пайтгача ўйладим, балки йигити бордир, дедим, Ҳанифага ёқмаса-чи дедим, қишлоқда Роҳила Ҳанифага эр излабди, деган гап чиқса-чи, дедим. Кеча Гулноранинг бир-икита аччиқ гапи жонимдан ўтиб кетди. “Акамни паст кўрряпсанми ёки бизнинг бирор ёмонлигимиз борми?” деди. Ухламай чиқдим... Нима дейсан, телефонингни берайми, ё бир учрашиб кўрасанми?

Роҳила дугонасидан садо кутиб узоқ ўтирди. Жавобсиз жимлик жонига тегди.

– Бир нарса десанг-чи! Ё кўнглимда биров бор деб айт...

– Роҳила, мениям, ўзингни ҳам қийнама. Ҳозир менда кўнгил ҳам йўқ, ичида биров ҳам йўқ. Биров билан учрашиш хоҳиши ҳам йўқ. Жуда чарчаганман.

– Ўқиш адои тамом қилибди сени, – Роҳила ҳавоси чиқарилган пуфақдай бўшашиб қолди, кайфияти тушиб кетди. – Майли, дамнингни ол, ўзингга кел. Кейин гаплашамиз бу гапларни.

Эрталаб Ҳанифа уйқудан турганда Роҳиланинг эри ишга кетиб бўлган, боласи боғчага қўйиб келинган эди. Икки дугона чой ичишга ўтиришди. Роҳила кечаги гапни қўзғамади, аммо одатдагидан сермулозаматроқ туюлди. Уни ол, буни ол, деб қистар, боласининг қилиқларини айтиб куларди. Лекин нимадандир безовта эди.

Шу пайт эшик кўнғироғи жиринглаб қолди. Роҳила отилиб туриб эшикка югурди.

– Ассалом-алейкум, келинлар-келинглар. Вой, нима қилиб юрибсиз овора бўлиб. Қани, ичкарига. Дугонам келиб қолган эди. Бу хонага, қани, марҳамат...

Хонага бўйи пастроқ, сочларини орқасига турмаклар олган, истараси иссиққина қиз жилмайганча кириб келди. Орқасида бир йигит турарди.

Роҳила меҳмонларни Ҳанифага таништирди:

– Бу Гулнора, бирга ишлаймиз. Бу киши акалари...

– Юсуф акам, – деди кулиб Гулнора.

Таништирув шунчалик тез юз бердики, меҳмонлар ҳурмати учун тик турган Ҳанифа нима бўлаётганини англашга ҳам улгурмади. У аввал қизга, сўнг йигитга қаради ва... турган жойида қотиб қолди.

Машинанинг олд ойнасидан бир лаҳза тикилган ўша нигоҳлар, уйқусиз тунлардаги хаёллар, саробга айланган орзулар, какку овози ҳар янграганда кўз ўнгида намоён бўладиган сиймога айланиб қаршисида турарди.

– Яхшимисиз? – деди йигит. – Ўша куни уйга яхши етиб бордингизми?

“Ҳой, эҳтиёт бўлинг, синглим. Яхшиямки, сизга ҳеч нарса қилмади, Худонинг ўзи асради” – бир пайтлар такрорланаверганидан қўшиқдай ёд бўлиб кетган ўша сўзларнинг соҳиби!

Ҳанифанинг жавоб қилишга тили айланмас, кўзларида ёш жилоланиб турарди.

Биби Робиа САИДОВАНИНГ “Какку овози” ҳикоясини ўқиб...

Сувон МЕЛИ,
адабиётшунос:

– Биби Робиа Саидованинг ҳикояси ҳақида аввало бир эслатмани айтиб ўтай. Бу ҳикояни биринчи бор ўқиганимда муаллифга бироз қаттиқроқ гапиргандим. Чунки ҳикоянинг ечими муносиб эмас, таъбир жоиз бўлса, шафқатсиз ва ноинсоний ечим эди. Кейин билсам, “Ёшлик” журнали таҳририяти ҳам ёзувчидан ҳикояни қайта ишлаб беришини сўраган экан. Ёш ижодкорларни асарни қайта-қайта ишлашга ўргатаётгани учун “Ёшлик”дан хурсанд бўлдим ва ҳикоянинг аввалги ва нашр этилаётган нусхаси ҳақида ёзишни маъқул кўрдим. Негаки, мақсадим – ёш ижодкорнинг изланишларини кўрсатиш.

“Какку овози” тугалланмаган ёки бадиий номақбул тугатилган ҳикоя бўлиб туюлганди. Аввал унинг мазмунига қисқача тўхталиб, сўнг фикримизни давом эттирсак.

Курсдош дугоналарининг никоҳ тўйи ва ундан қайтиш ҳақидаги тасвирда содда ва самимий қиз Ҳанифа асар ва муаллифнинг диққат марказида экани маълум бўлади. Дастурхондан қўзғалишдан олдин: “У майингина табассум қилди-да, қўлини дуога очди:

– Омин, дугонамиз ўзи истаган гўзал бахтга эришсин... – ҳаяжонли бир хўрсиниб олиб пичирлади, – Худо бизни ҳам шунақа кунларга тезроқ етказсин”.

Қизларнинг “Ў-ў-ў-” қийқиришидан сергакланган Ҳанифа ичимда айтдим, деб ўйлаганини эшитиб қолишганидан дувва қизарди.

Бахтга ташна қиз ўзлари чиққан машина ҳайдовчисининг пешойна орқали ташлаган бир нигоҳи орқали унга салкам ошиқ бўлади. “Салкам” дедик, чунки машинадаги оний лаҳ-

залар, ундан отилиб чиқар экан, орқада келаётган “Matiz”-нинг чийиллаганича бурилиб ўтиши, ҳайдовчининг “Ҳой, эҳтиёт бўлинг, синглим. Яхшиямки, сизга ҳеч нарса қилмади, Худонинг ўзи асради”, – дея хавотир билан айтган сўзлари содда ва самимий Ҳанифани севги тўрига туширган, буни шаддод дугоналари ҳам пайқашганди. Қитмир дугоналар уни калака қилиш учун кетма-кет севги изҳорига тўла SMSлар жўнатишади. Йўқ ошиқ номидан атиргул ва шоколадлар совға қилишади.

Бундай дил изҳорларидан Ҳанифа ўзгаради, унинг қалбига севилиш деган бахт ташриф буюради. Лекин тасодифан сир очилади, SMSларни дугонаси Маҳлиё юбораётганини қиз туйқус билиб қолади. Энди Ҳанифа алданган, масхара қилинган туйғулари учун уни лақиллатган дугоналаридан ўч олишни бошлайди. Севги чақирувлари, гул ва ширинликлар совға қилаётган “почча” ҳақиқатан мавжуд эканлигини исботлаш учун қишлоқдан ота-онаси жўнатган контракт пулини алам билан сарфлаб юборади.

Тўғри, мақолда айтилганидек, бургага аччиқ қилиб кўрпани куйдирган Ҳанифа танқид қилинаётган бўлиши мумкин. Лекин, наздимизда, ҳикоянинг тоши оғирроқ бўлиши лозим эди. Зеро, Ҳанифа Маҳлиё каби дугоналаридан ўч оламан деб аслида ўзидан ўч олди, ўзига ёмон қилди-ку. Айни Маҳлиёлар кўнглидаги иш бўлди-ку. Бадиий асарда ёмонликни ғолиблик шоҳсупасида қолдириб бўлмайдди. Бу – аксилбадиий ечим.

Шу боис ҳикояни бошқача яқунлаш мумкин эди ва лозим эди, деган ўйга бордик. Айтилган сўз, янграган, ҳатто ўйланган фикр моддий, амалий кучга эга – эзотерик илмлар қатъий қилиб шундай дейди ва ҳақиқатан ҳам шундай. Демак, Ҳанифага кетма-кет юборилган севги кўнғироқлари, ҳикоя бошланишидаги ҳайдовчи йигит ёки бошқа бир йигит онгига етиб бориб, улар чиндан ҳам Ҳанифага ошиқ бўлишлари, унинг севган йигитига айланишлари, қиз контракт пулини ишлатиб эмас, уларнинг совға-саломлари билан ётоқдошларини ҳайрону лол қолдиришлари мумкин эмасмиди? Шунда Маҳлиё каби бераҳм қизлар ҳикоянинг ҳозирги ечимида, “зап қилдим” деб тантана қилсалар, биз айтган ечимда “лаққи” қизнинг бахтидан куйиб ўлмас эдиларми!? Контракт пули “совға-салом”ларга сарфлаб юборилганда ҳам Ҳанифа азбаройи ўз толеига фидойи ишончи туфайли бахтга муносиб эмасми эди!?

Эҳтимол, бунда ҳикоя буткул бошқа асарга айланиб кетар, лекин бадиий ҳақиқатда эзгуликнинг ғалабаси, маънавий ғалабаси ҳамини муҳим. Ҳазрати Бобур айтганидек: “Яхши киши кўрмагай ёмонлик ҳаргиз...”

Ҳикоянинг ечими ҳақидаги мулоҳазаларимиз билан танишган ёш адиба асарга яна уч-уч ярим саҳифа қўшиб, уни бошқача яқунладик, бу ҳақда озгина сўзлаш жоиз. Зеро, бу ёш ижодкорлар учун ҳам назарий, ҳам амалий аҳамиятга эга бўлса ажабмас.

Асарга кейин қўшилган қисм: “– Дилқулова, декан ўринбосарининг хонасига кирар экансиз”

деган гап билан бошланади. Ўқишдан ҳайдалиб кўчада қолган қизнинг изтироблари жонлантирилган деталлар орқали, айтайлик: “Оёқларига суйкалиб, уни шошмасликка, орқага қайтишга ундаб келаётган сумкаси ниҳоят унинг кўлидаги, йўқ-йўқ, бутун вужудидаги қувватни сўриб олди-да, бор оғирлигини ташлаб уни тўхташга мажбур қилди” ёки “...миясининг қайсидир қатида бошланган оғриқ бошини ёриб чиқиш пайида эди” каби кўримли ва сезимли тасвирлайди.

Сўнг ҳамқишлоғи Роҳила юборган SMS боис тасвир унинг хонадонига кўчади. “– Бир нарса десанг-чи! Ё кўнглимда биров бор деб айт...” деган гаплардан наф бўлмагач, Роҳила Ҳанифага айтмасдан унга оғиз солган “номаълум” йигитни учрашувга чақиради. Хотимани ҳикоянинг ўзидан ўқиб қўя қолайлик:

“У аввал қизга, сўнг йигитга қаради ва... турган жойида қотиб қолди...”

– Яхшимисиз? – деди йигит. – Ўша кунни уйга яхши етиб бордингизми?

“Ҳой, эҳтиёт бўлинг, синглим. Яхшиямки, сизга ҳеч нарса қилмади, Худонинг ўзи асради” – бир пайлар такрорланаверганидан кўшиқдай ёд бўлиб кетган ўша сўзларнинг соҳиби!

Ҳанифанинг жавоб қилишга тили айланмас, кўзларида ёш жилоланиб турарди”.

Бу – кўзда тутганимиз, орзулаганимиз бадиий-мантикий ечим. Бадиий мантиқ шу даражада қатъий кучки, ҳамини ўзини намоён этади. “Какку овози” ҳикояси энди бадиий тугаллик, бадиий инсонийлик касб этибди, дея оламыз.

Маъсума АҲМЕДОВА,
ёзувчи:

– Ҳикояни ўқий туриб, қулоғим остида какку овози янграгандай бўлди. Олис-олислардан сокин табиат оғушида, аста шовиллаган қамишзорлар ортида беташвиш сайраган какку овози, чиндан ҳам, қалбларга кириб келган покиза муҳаббатдан дарак бераётгандай. Ҳикояга шундай ном танлаши билан Биби Робиа ўзининг катта адабиётга дахлдорлигини аён қилган.

Бу ҳикоя ҳажман салмоқли бўлишига қарамасдан қизиқиб ўқилади. Камсуқум ва кичиккўнғил талаба қиз Ҳанифанинг қувончлари, дард ва аламлари кишини бефарқ қолдирмайди.

Ёш адиба Ҳанифанинг ҳаёти билан яшайди, ўз қаҳрамони каби какку овозини мунтазир кутади, бу садони юраги ҳақриқиб эшитади. Биби Робиадаги ана шу ҳаяжон беихтиёр ўқувчига ҳам кўчади. Ўқувчи дугоналари камситган Ҳанифага хайрихоҳ бўлади. Зеро, инсонни хўрлаш, камситиш ҳуқуқи ҳеч кимга берилган эмас. Ана шу жиҳат Биби Робиа Саидовани ҳикоянавис сифатида ўқувчиларга танитади.

Муаллиф Ҳанифанинг қалб кечинмалари, унинг кундалик ҳаёти тафсилотларини эринмай баён қилади. Биби Робиа ана шундай тафсилотларга бой ҳикояси билан XIX аср адаблари насри – ишқий романларини ёдга солади. Хусусан, инглиз адабиси Шарлотта Бронтенинг “Жейн Эйр” романи ҳам шундай тафсилотларга бой эди. Мана, орадан икки аср ўтибдики, Жейн Эйр тақдири ҳали ҳеч бир китобхонни бефарқ қолдирган эмас. Албатта, бу билан мен уни инглиз адабиси асарига тақлид қилган демоқчи эмасман. Агар шундай тақлид бўлганида ҳам бу ёш ҳикоянавис учун ижобий ҳол саналар эди.

Назаримда, ҳикояда ютуқлари билан бир қаторда баъзи ишланмаган ўринлар ҳам бордай.

Ҳикоя давомида тугун ниҳоят ечилади – хабар муаллифи ким эканлиги аён бўлади. Аслида ўша дақиқада Ҳанифа руҳий изтиробга тушиши, бу унга катта зарба бўлиши керак эди. Йўқ, қаҳрамонда бундай ҳолат кузатилмайди. Бемалол кейинги воқеаларга ўтиб кетилаверади.

Ҳанифа гуё ёридан катта-катта совғалару уч юз битта атиргул олиб, унинг устидан майна қилиб кулган такаббур, маънавий пуч, мешчан дугоналаридан ўз интиқомини олади. Шу ўринда мен ҳикояда бошқача яқунни тасаввур қилдим. Ҳар ижодкор ўз асари билан ўқувчига ёзувчилик хулосасини ҳавола этади. Аслида дугоналари олдида ошқора мағлуб бўлган Ҳанифа руҳан голиб бўлиши керак эди. Ҳикоя поёнида ёзувчи назарда тутган қаҳрамонининг ошқора эмас, ҳақиқий маънавий-руҳий ғалабаси сезилмайди. Менимча, Биби Роби ўз ўқувчисига ана шундай яқунни ҳавола этганида эди, ҳикоя ютар эди. Яна муаллиф ҳикоя ҳажми ҳақида ўйлаб кўрса, устоз ёзувчимиз Саид Аҳмад айтганидай, “асари сувини қочирса”...

Албатта, бу тилакларимизни Биби Робиа тўғри қабул қилади, деб ишонамиз.

Абдукамол АБДУЖАЛИЛОВ,
тадқиқотчи:

– Бу ҳикояни ўқиган китобхон Яратганининг ўз бандаларига карами қанчалар кенглигини ҳис этади. Агар муаллиф хоҳлаганида эди, ҳикояни муаммолар қаршисида чорасиз қолган Ҳанифа саҳнаси билан тугатган бўларди. Бироқ адабиёт бундай йўл тутмайди.

Ҳикоя қаҳрамони Ҳанифа шаҳарга келиб ўқиётган, эртанги бахтли кунларга ишонган, қалбида оламвор орзулари бор оддийгина қишлоқ қизларидан. Ёнидагилар қизнинг бироз тўладан келгани, жўнроқ айтганда, “полвон қиз” лигини нуқсон деб билишади. Унинг устидан кулиб, беписандлик билан қарайдилар. Қизнинг кўнгил тубига яширинган самимий, соф туйғуларини кўришга уларда кўнгил кўзлари йўқ. Ҳаттоки Ҳанифанинг ҳали муҳаббат ишғол этмаган пок қалби борлиги-да улар учун эриш туюлади.

Ҳанифанинг курсдошидан аламини олиш мақсадида қилган иши, отаси юборган пулни кераксиз нарсаларга сарфлаб юбориши, шубҳасиз, тўғри йўл эмас. Лекин бу қадар тоза қалб эгаси бўлган қизнинг аросатда қолмоғи ҳам чиқиш йўли бўлмасди. Шу сабабли ҳам ҳикоянинг охири умидбахш яқун топади.

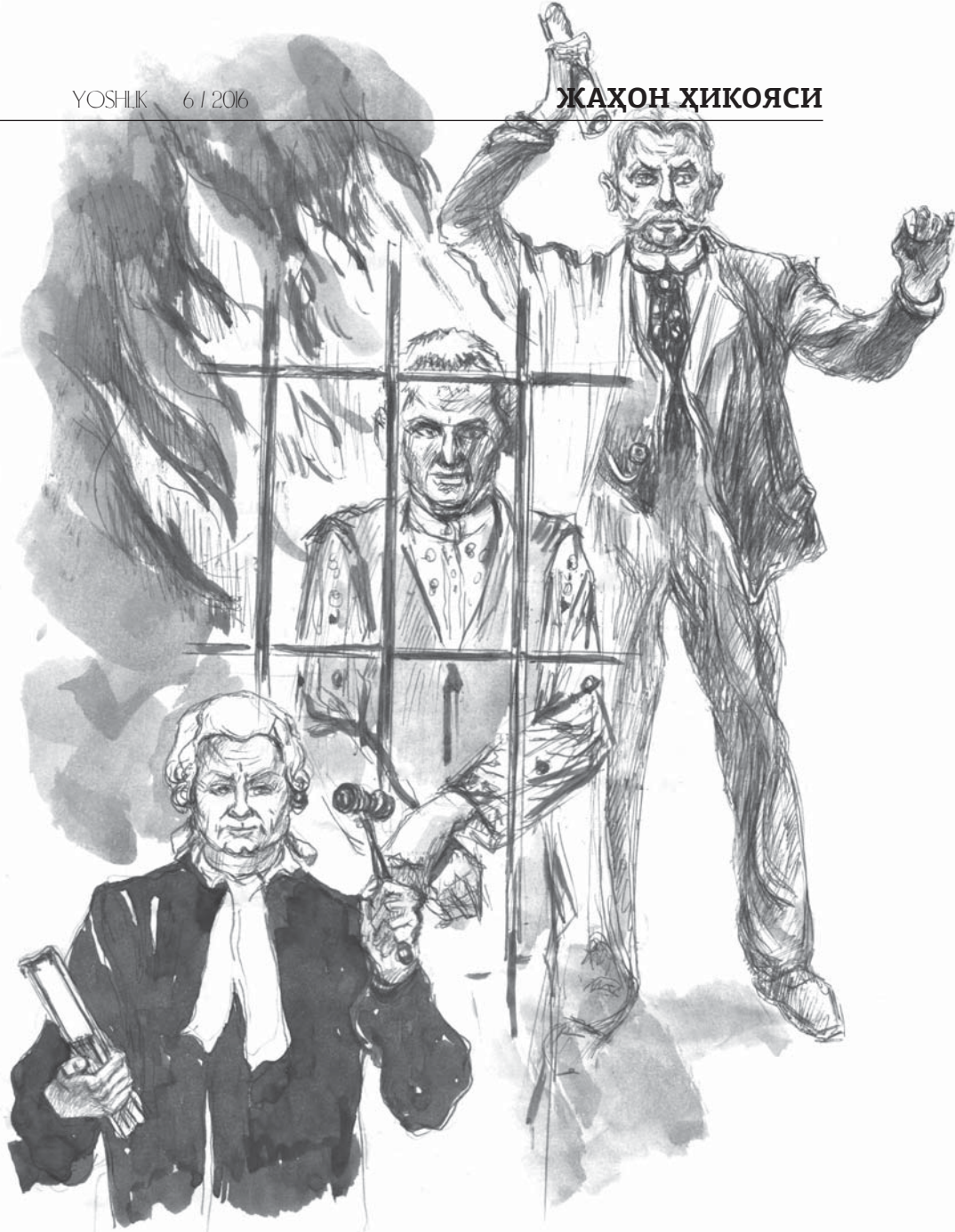
Ҳикояни ўқиётган ўқувчи муаллифнинг маълум ўрин-

ларда жумбоқнинг ечилишини осонлаштирувчи луқмаларни ташлаб кетаётганини сезади. Асар таркибига “Йўловчи чорлаб чироқ липиллатаётган”, “Машина ичи ғийбат аралаш суҳбатга тўлиб, бирозгинаси очиқ деразадан чиқиб тўйхонага қайтиб ҳам кетди”, “Йигитнинг нигоҳидан тушиб қолган бир парча чўғ уни борган сари ёндира бошлади”, “Нигоҳини қидирувга юборди”, “Ҳанифа шунча йиллар давомида муҳаббат туйғусига муҳаббат қўйган эса-да, лекин ҳали унга муҳаббат қўйишмагани” каби қайроқи жумлалар моҳирлик билан сингдириб юборилган.

Бироқ айрим ўринларда кичик камчиликлар ҳам мавжуд. Жумладан, воқеанинг бироз югуриклигидан муаллифнинг ўзи ҳам ҳикояни тезроқ тугатишга интилгани кузатилади. Бу ҳикоя воқеаларини янада қисқа ёзишнинг ҳам имкони бор эди, назаримда.

Қисқа қилиб айтганда, асар китобхонда яхши таассуротлар қолдиради. Биби Робияни ушбу ҳикояси билан табриклар, кейинги ижодига зафарлар тилаймиз.

Нурилла
тайёрлади.

Александр КУПРИН

(1870–1938)

“Ойдин кечада”, “Оқ момик”,
“Ботқоқ”, “От ўғрилари”
ҳикояларида олижаноб,
мард, садоқатли инсонларга
хос юксак фазилатлар
меҳр билан тасвирланади.
“Олеся”, “Суламиф”, “Ёқут
кўзли билагузук”, “Юзма-
юз” қиссалари ёзувчига
шуҳрат келтирган.
Асарлари кўплаб тилларга
таржима қилинган.

Миннатли нон

ҲИКОЯ

– Судланувчи, сизга қонунга биноан охирги сўз берилади, – деди суд раиси толиққан кўзларини аранг очиб, лоқайд бир оҳангда, – ўз қилмишингизга ойдинлик киритиш ёки ўзингизни оқлаш учун яна нималарни қўшимча қила оласиз?

Айбланувчи бу мурожаатдан сўнг бехос ўрнидан сапчиб турди ва асабий бир ҳолатда ингичка, узун бармоқлари билан судланувчи курсисини тўсиб турган панжарани маҳкам ушлаб олди. У кўримсизгина, озғин киши эди, ҳадиксирар, кўзларида акс этаётган қўрқувни яширишга ҳаракат қиларди. Оқ оралаб қолган сийрак сочсоқоли ва оппоқ киприги бўздек оқарган рангини худди камқонлик касалига чалинган бемор каби янада хастаҳол қилиб қўйган эди...

Рус тилидан
Дилором МУРОДОВА
таржимаси

У узоқ қариндоши граф Венцепольскийнинг уйида яшаб, 23 январдан 24 январга ўтар кечаси олдиндан ўйланган режа асосида унинг хонадонига қасддан ўт қўйганликда айбланмоқда эди. Тиббий экспертиза айбланувчининг ақлий ва руҳий ҳолатини ўрганиб, нормал деб хулоса чиқарди. Шунингдек, унинг асаб тизимидаги баъзи ўзгаришлар, яъни ички ҳиссиётларини тутиб туриш ҳолатининг заифлиги, кутилмаганда кўз ёш қилишга мойиллиги борлиги каби жиҳатлар қайд этилган эди.

Айбланувчи шу пайтгача давом этаётган айблов ишининг муҳокамасига аралашолмай, бепарво, худди бу жараёнда иштирок ҳам этмаётгандек жим ўтирган эди. Ўта расмий тарзда олиб борилаётган суд йиғилишидаги дабдабали вазият, судьяларнинг ўзига хос либослари, судя столининг тилла попукли қизил мовути, икки хил рангда тантанавор безатилган кенг, иссиқ зал ва унинг деворларига осиб қўйилган маҳобатли портретлар, суд залига йиғилганларнинг махсус тўсиқ орқасини тўлдириб ўтиришлари, ҳовлиқма нозирлар, киборли суд маслаҳатчилари, совуққон прокурорнинг салобати, ҳимоячининг бемазмун қилиқлари – буларнинг барча-барчаси айбланувчини янада эсанкиратиб қўйган эди. У гўё баҳайбат, кўрқинчли машинанинг тишлари орасида қолиб кетган-у, бу махлуқни бир нафас бўлса-да тўхтатишга бирор-бир инсон ва бирор-бир куч қодир эмасдек эди.

У ҳимоячиси нутқ сўзлаётган пайтда бир неча бор шарт ўрнидан туриб: “Жаноби адвокат, сиз умуман бошқа нарса ҳақида гапиряптсиз. Воқеа аслида ундай бўлган эмас. Менга имкон беринг, қилган айбим ҳақида ўзим гапириб берай”, дейишга чоғланди, аммо айтолмади. Унга сўз бериб қолишларини ҳам кутди. Мабодо сўз берилса, шу заҳоти барча воқеани, ўзининг ўша пайтдаги руҳий изтироблари, ўй-хаёллари, бошқа биров тасаввур қилиши қийин бўлган барча ички кечинмаларини аниқ ва тушунарли қилиб сўзлаб бермоқчи бўлди. Лекин ҳаракатга тушиб кетган бу беаёв машинанинг тинимсиз, бефарқ айланаётган филдиракларини тўхта-тишга унинг журъати етмади.

Суд раисининг кутилмаганда айтган охириги гапи умидсизлик ҳолатидан уйғотиб, унга ғайриоддий дадиллик бахш этди. Шу пайт ўзини тутиши худди ўлимга маҳқум этилган кимсанингни ўлими олдиндан жаллод кундасига бош қўйиш ёки ўлим сиртмоғини бўйнига солишга қаршилиқ кўрсатиб, жазавага тушаётган ҳолатини эслатиб юборди.

У бирдан, ялинганга ўхшаш баланд овозда:
– Ҳа, жаноби раис!.. Худо ҳаққи, мени эшитинг... Ҳамма нарсани ўзим гапириб, тушунтириб беришимга рухсат этинг!.. – деди.

Уни эшитган суд маслаҳатчиларининг қиёфаси худди диққат-эътиборини унга қаратгандек ўзгарди, судьялар бирин-кетин олдидаги варақларга энгашдилар, йиғилганлар эса унинг нима дейишини кутиб, диққат билан жимиб қолишди. Айбланувчи сўзлай бошлади:

– Мен ўтган йилнинг бошида бу шаҳарга келганимда келажак ҳаётим борасида бирор-бир режам йўқ эди. Чунки мен бу дунёга фақат омадсизлик учун келган бўлсам керак, деган фикрда эдим. Аслида ҳам шундай, ҳаётим давомида менга ҳеч қачон ҳеч нарсада омад кулиб боқмаган. Ҳаттоки ҳозир ҳам қирқ ёшга кирганимга қарамай, худди ёшлигимдаги каби нотавон ва тажрибасизлигимча қолиб кетганимга асло шубҳам йўқ.

Ўшанда Граф Венцепольскийдан жой топишимда ёрдам беришини сўрадим. Чунки у киши мархума онамининг узоқ қариндоши эди. Сахий, очикқўл, ўзгалардан ёрдамини аямайдиган граф эса негадир ўша пайтда мени ҳеч қарга жойлаштира олмади, аммо бирор қулай шароит туғилиб қолгунича ўзининг уйида яшаб туришимни таклиф қилди. Мен унинг уйига кўчиб келдим. Дастлаб у менга қандайдир эътибор кўрсатгандек бўлди. Аммо тезда унинг кўнглига урдим, шекилли, борманми-йўқманми-парво ҳам қилмай қўйди. Ҳатто баъзан мендан умуман хижолат ҳам бўлмасди. Уйида юрганимга шунчалар тез кўникдики, назаримда, мени буюм қаторида санай бошлади. Айнан ўша пайтдан бошлаб менингни ночор, аччиқ ва қайғули, сиғиндиликда топталган ҳаётим бошланди. Итоатгўйларча сўзлаш ва илжайиб туришдан бошқа иложим йўқ эди.

Ўша пайтдаги азобли кечмишимни ўз танидан ўтказмаган инсон тушуна олмайди. Ўзига тўқ, мағрур инсонлар тоифаси ночорлар, уларнинг тили билан айтганда “текинхўр, сиғиндилар” ҳақоратлардан йиғлаганини, таҳқирлардан титраганидаги заифлигини кўриб, буларни истасанча хўрлаш, топташ мумкин, улар кўникиб кетаверади, деб ўйлайдилар. Аммо, ишонинг, текинхўр ёки сиғинди эканимни киноя қилишганида мен мутлақо кўниколмадим, аксинча, бундай сўзлардан жуда ёмон таъсирланганман, уларни ўта оғир олганман. Ўша кезлар бундай муносабатлардан менингни қалбим қанчалар

топталганини билсангиз эди. Ҳар бир айтилаётган сўз, муомала қалбимни баттар эзар, яралар, худди қиздирилган темир каби жизиллатиб куйдирарди, таърифлашга бундан ортиқ сўз тополмайман. Аммо вақт ўтгани сайин бундай хўрликлардан қутулишимга ишонмай қўйдим, чунки кучим етмаслигини сезардим, ўта ночор ва кўрқоқ эканимни билиб турардим. Графнинг уйидаги тўқ ҳаёт ва ундаги мен тушиб қолган муҳит мени буткул бўшанг қилиб қўйганди, у иродамининг қолганини ҳам худди занг каби кемириб, еб битирди. Баъзи пайтлар уйқуга кетишдан олдин кундузи хўрланганим алам қилиб, ғазабим қайнар, шундан сўнг ўз-ўзимга: “Йўқ, бўлди етар, эртага буларнинг барчасига чек қўяман! Кетаман, Графнинг сурбетлигию кўполлигини юзига айтиб, кетаман. Бундай пасткашларча кун кўргандан кўра юпун кийимда бўлса-да, совуқда, очликда қолиб бўлса-да, эркин яшаган афзал”, дердим.

Аммо мен айтган ўша “эртага” ҳам келар, қарорим ўз-ўзидан сўнарди. Лабимни мажбуран қийшайтириб, илжайиб кўринишга ҳаракат қилардим. Ҳар кунгидек ҳижолатдан ўзимни ўнглай олмасдим, режалаштирганим каби тушлик пайтида столга қўлимни шарт қўйиб, ичимдагини тўкиб-сололмасдим. Унинг ўрнига аҳволим ўта ночор ва аянчли эканидан яна озор чекардим, холос.

Бир куни гарфга унинг мени қаергадир жойлаштириб қўйишни ваъда қилганини эслатмоқчи бўлганимда, доимгидай қаттиқ нигоҳ қадаб эътироз билдирди:

– Қаерга шошиляпсиз, азизим?.. Менинг уйимда ёмон кун кечиряпсизми?.. Ҳозирча тура туринг-чи, кейин бир ўйлаб кўрармиз...

Унинг бу жавобидан кейин мен яна жим бўлиб қолдим. Иродамни букиб, итоаткорлик қилишга шунчалар мажбур эдимки, граф бирорга эски кийимини совға қилганида, кийимлари менга катта ва кенг келса-да, ҳеч қандай эътироз билдира олмай кияр эдим. Бир куни графнинг уйига келган меҳмонлардан бири эгнимдаги қўйлагим тоғаваччамники билан бир хил эканини айтиб қолди. Буни эшитган бир исқирт ва сурбет жаноб, уни муттаҳам дейишар эди, мендан безбетларча сўради:

– Федоров, янглишмасак, сиз либосларингизни граф билан битта тикувчига буюртма қилсангиз керак?

Уларнинг бирортаси мени Фалончи Пистончаевич деб чақирмасдилар. Граф эса мени таништиришни ҳар доим ёдидан чиқариб қўярди. Аслини олганда, йиғилганларнинг кўпчилиги текинхўр ва сиғиндилардан бошқа ҳеч ҳеч ким эмас эди. Аммо улар сурбетларча графнинг атрофида гирдикапалак бўлишар, унга ўзларини тенг қилиб кўрсатишга, ўзларини унга яқин ва муносиб санашга ҳаракат қилишар эди.

Мен эса улардан фарқли ўлароқ, ўзимни четга олардим, журъатсиз ва итоатгўй эдим. Улар менга шундай ўткир нафрат билан қарардики, бундай ёмон кўриш хўжайиннинг меҳри учун курашадиган одамлар орасидагина бўлади, холос.

Графнинг хизматкори ҳам шу касб эгалари сингари калондимоғлик билан сурбетларча муомала қиларди. Менга атаб ҳам дастурхонга ош-овқат, ичимлик келтиришга одатланишган бўлса-да, уларнинг малайларга хос сўзлари ва қарашларидан менга нисбатан текинхўр хизматчига қараган каби ижирганишларини сезар эдим. Мен тураржойим, кўрпа-тўшакларимни ўзим йиғиштирар ва кийимларимни ҳам ўзим тозалар эдим.

Кечалари баъзан гарфнинг уйида “винт” деган карта ўйини ташкил қилинар эди. Ўйинга шерик етишмай қолган пайтлар, граф менга ҳам карта узатар эди. Мен эса ҳар доим пулсиз, аммо ҳар гал ютиш тўғрисидаги катта истак билан ўйинга киришар эдим. Ҳар доим, баъзан эса ич-ичимдан Худога илтижо қилар, ютишимни сўраб, иштиёқ билан ўйнар эдим. Аммо мен ҳар доимгидек ютқазиб қўярдим.

Ўйин тугаб, шериклар ўзаро бир-бирлари билан ҳисоблашаётган пайтда уятдан бошимни кўтаролмай, ўлгудай қизариб, титраб, бармоғимни қайириб ўтирардим. Бу ҳолат узоқ давом этаверса, чидолмай, ўзимнинг хижолатимни билдириш учун ғўлдираб:

– Илтимос... Граф... Ҳозирча пул масаласида қийналиб турганимдан хабарингиз бор. Менинг ютқазганимни ўзингиз тўлаб турунг... Мен сизга эртага қайтараман... – дердим.

Албатта, бу ваъдани ёлғон эмас, чиндан берардим. Аммо бу қарзимни эртага ҳам, индинга ҳам қайтара олмаслигим ҳаммага аён эди.

Бир куни кечаси гарф ва унинг уйига йиғилган меҳмонлар аввал ресторанга, кейин эса аёллар билан учрашувга бормоқчи бўлишди. Мени ҳам шунчаки тил учида таклиф қилишди. Мен албатта рад жавобини бермоқчи бўлдим. Чунки “йўқ” деган жавобим уларнинг ҳаммасига жуда маъқул тушишини билар эдим. Аммо, Худо ҳаққи, ҳанузгача тушунолмайман, ўшанда қандайдир бир куч мени пальтомни шоша-пиша кийиб олишга ва уларга қўшилиб жўнашга мажбур қилган эди.

Ресторанда овқат пайти ҳамма яйраб, ўзаро ҳазил-хузул қилиб ўтирди. Мен эса худди ўргатилган кучук каби тинмай қийқириб кулар эдимки, бу менга беҳисоб хузул бахш этарди.

Аммо хаёлимга бирор-бир қизиқ ёки кулгили фикр келиб қолса, мен уни айтиб берай десам, ҳеч ким менга эътибор қилмасди. Мен қанчалик оғиз жуфтлашга уринмай, шу заҳотиёқ сўзимни бўлишар эди. Бир сўзни ўнинчи бор айтишга ҳаракат қилиб, ҳамсуҳбатларимнинг кўзларига бирин-кетин қарар эканман, бирортасининг ҳам нигоҳи нигоҳимга қадалмасди...

Айниқса, менга кечаси даҳшатлироқ эди. Худди коридорга ўхшаш, ҳамма кириб-чиқадиган тор хонада ухлар эдим. Тўшагим пружиналари чўкиб, ўртаси қийшайиб қолган, толаси титилиб, ташқарига чиқиб ётган эски узун курси – кушетка эди. Олдиндаги икки оёғининг йўқлиги учун ўрнига чамадонимни қўйиб олгандим. Бу ўриндиқни қанчалик ёмон кўришимни тасаввур ҳам қилолмайсиз! Уни ҳатто душманимга ҳам раво кўрмайман. Эски нарсаларга ўта ўч бўлган ашаддий эскифуруш ҳам бундай расво, эски нарсанинг баҳридан аллақачон кечган бўлар эди. Навбатдаги узун кечалар ҳар куни такрорланар, чидаб бўлмас азобли, уйқусиз тун ўз бағрига чорлар эди. Ниҳоят мен ўша кеч ҳам жойимга ётдим. Ётоқ курсининг букчайган қийшиқ жойи елкамга ботиб, қаддимни тобора бука бошлади. Чиқиб турган пружиналар икки ёнимдан танимга ботар, ёстигим жуда кичкина бўлгани учун бошимда турмай, сурилиб кетаверар эди. Беш дақиқа вақт ўтгач, ҳар доимгидек белим ва елкамда оғриқ сездим. Бошим қизиб, бечора миямда турли ўй-хаёллар айланиб, гўёки талваса ўпқонида чарх ура бошладим... Шунда ақл бовар қилмайдиган, ҳеч қачон рўёбга чиқмайдиган, ушалмайдиган режалар бир-ма-бир миямга кела бошлади. Негадир тунда бу каби хаёлий режаларга ишонардим, аммо тонг ёришиши билан улар мени худди иситма аралаш алаҳсираш каби даҳшатга соларди.

Кундузги ҳодисаларнинг таассуротлари, ўзим ва бошқаларнинг айтган сўзлари, кечган ҳар бир дилсиёҳлик, камситиш ва ҳақоратлар қайта-қайта хотирамда жонланарди. Мени қийноққа солиб, бирин-кетин ёдимга тушаётган бу каби даҳшатли кечинмалар, изтироблар ичида борлигимни жизиллатиб куйдиргувчи азоблардан ёниб, кул бўлардим. Бу ҳолатимни фақатгина ёлғизликка маҳқум ва хўрланган инсонгина тасаввур қилиши мумкин, холос. Бундай ярамас ўйларни хаёлга келтирар эканман, гўё қалбимнинг туб-тубидан жирканч балчиқ кавлаб олаётгандай ҳис этардим ўзимни... Йўқ... бундай нарсалар ҳақида суд залида, ҳатто ўзинг

ни ҳимоя қилиш учун ҳам гапириб бўлмайди...

Гарфнинг дўстлари мен ётган қий-шиқ курсининг ёнидан ўтаверишда масхара қилишни ёқтирарди. Улар кушеткамни “қийноқ курсиси” деб атардилар.

Ўша мен жиноят содир этган куним графнинг танишларидан бири жаноб Лбов барча улфатларни ресторанга таклиф қилган эди. Чунки у меросга эга бўлганди. Мен ҳам кийина бошладим. Зинага чиқаётган пайтда жаноб Лбовга нохос туртиниб кетдим ва дарҳол узр сўрадим. У эса:

– Ҳечқиси йўқ, аҳамият берманг...
– деди. Сўнг тўсатдан қўшиб қўйди: –
Ҳа, айтганча, Федоров, бекорга овора бўляпсиз, сизни ҳеч ким таклиф қилгани йўқ.

Бу аёвсиз сўзлардан довдираб, нима қилишимни билмай, пиллапояда тўхтаб қолдим. Меҳмонлар шовқин солиб, бирин-кетин эшикка чиқаётган эдилар. Улардан кимдир менга қараб:

– Бора қолинг, ўзингизнинг ўша қийноқ курсингизга, – дея қичқирди.

Унинг гапини бошқаси илиб кетди:

– Роҳатижон курсингизга, десангиз-чи!

Улар яйраб кулишганча, ресторанга жўнаб кетишди. Мен қайтиб келиб, ўрнимга чўзилдим. Ич-ичимда эса нимагадир дамба-дам “Улар айтган гапларидан афсусланишади, мени олиб кетиш учун кимнидир юборишади”, деган хаёл ўтарди. Аммо ҳеч ким келмади. Шундан сўнг ноилоҳ, алаимдан икки-уч соатча аччиқ кўзёш тўқдим. “Роҳатижон курси”нинг азблари устига устак бўлди. Секин ўрнимдан турдим. Юрагим ана шу курсига нисбатан нафрат билан тўлганди. Шляпамдан бир неча бўлак картон суғуриб олдим, уни эски газетага ўраб, керосинга ботирдим ва курсининг тагига кўйиб, ўт ёқдим. Ўша пайтда менинг ҳушим, ихтиёрим умуман ўзимда эмас эди.

Ўзимга келганимда бутун хона олов ичида эди. Қилган ишимдан қаттиқ даҳшатга тушдим ва одамларни ёрдамга чақирдим. Қолган гап сизга маълум, жаноб суд маслаҳатчилари...

Бу галги луғатимиз Гиждувон тумани шева-сига хос сўзлардан тузилган.

Инак

– сигир. Масалан: “Бизнинг ҳовлимизда тўртта мол бор. Шулардан иккитаси инак”.

Язна

– почча, опанинг эри. Масалан: “Язнам уйга келганда опанинг оёғи олти, қўли етти бўлади”.

Доммот

– куёв. Масалан: “Доммотлар муборак, ҳам-соя”.

Бийи

– ота(она)нинг бувиси. Масалан: “Биз бийимнинг панд-насихатларини эшитиб катта бўлганмиз”.

Жилоп

– пайпоқ. Масалан: “Жилопингни кийиб чиқ. Кўча совуқ”.

Янгача

– келинойи. Масалан: “Бодринг, дринг-дринг, Янгача, уйга киринг. Амаким келоптилар, Эгилиб салом беринг”.

Нана

– она, ая. Масалан: “Нана, нанажон! Қаранг, акам коптогимни олиб қўйди”.

Иби

– вой. Масалан: “Иби, эгачи, ҳа энди, қизи борнинг нози бор. Кутамиз. Сиз масалаҳатлашиб олинг”.

Барра

– янги туғилган қўзичоқ. Масалан: “Анвар янги туғилган баррачани томоша қилиш учун югуриб келди”.

Ўзбекистон Миллий
университетини талабаси
Ситора ШАРОПОВА
тайёрлади.

“Илмий фантастика” атамаси қандай пайдо бўлган?

Бу жанрнинг атоқли вакили Жюль Верн (1828–1905) романларини “илмий”, бошқа бир машҳур ёзувчи Ҳерберт Уэллс эса “фантастик” деб ҳисоблаган. Рус олими, фан тарғиботчиси Яков Перельман 1914 йили “Вазнсиз ошхонадаги нонушта” номли ҳикоя эълон қилади ва унинг жанрини “илмий фантастика” деб белгилайди.

Перельманга қадар шунга ўхшаш атамани таниқли рус ёзувчиси Александр Куприн ишлатган. У “Редиярд Киплинг” (1908) номли мақоласида Ҳерберт Уэллс ва бошқа муаллифларнинг асарларини “илмий фантастик саёҳатлар” деб атаган.

Айтганим ҳам масал

Машҳур рус масалчиси Иван Крылов жуда кўнгилчан бўлганидан муаллифи хафа бўлмасин деб бўшроқ асарларни ҳам мақтаб қўяверган. Бир сафар истеъдодсиз бир шоир китобига ўзи киришсўз ёзиб, асарига Крылов яхши баҳо берганини қистириб ўтади.

– Кўрдингми, Иван Андреевич, сенинг бағрикенглигингдан фойдаланибди, – дейди ёзувчига бир дўсти куюниб. – Энди доим шу гапни айлантириб юраверади.

– Парво қилма, – деб жавоб беради Крылов. – Ахир, менинг ёзганим ҳам, айтганим ҳам – масал. Буни ҳамма билади!

Энг қисқа хат

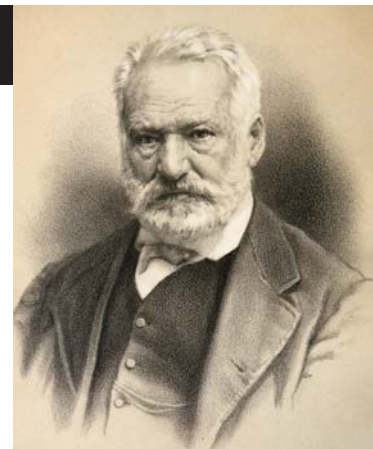
Фикрни имкон қадар лўнда ифода-далаш ёзувчининг маҳоратини кўрсатади. Атоқли француз ёзувчиси Виктор Ҳюго энг қисқа хат муаллифи сифатида ҳам эътироф этилади. У “Хўрланганлар” романи сотуви қандай кетаётганини билиш ниятида китоб дўкони эгасига хат ёзади. Мақтуб биргина белгидан иборат эди:

“?”

Сотувчи ҳамма нарсани англайди ва худди шундай лўнда жавоб ёзади:

“!”

Роман, ҳақиқатан ҳам, жуда тез сотилади ва ёзувчига 400 минг франк қаламҳақи олиб келади.

Қимматбаҳо буюм

Машҳур инглиз драматурги, шоири ва ёзувчиси Оскар Уайлд қочиримлари, гапга усталиги билан ҳам ном қозонган. Бир куни у Нью Йоркка боради. Чегарачи юсак мартабали меҳмоннинг юкларини текширувдан ўтказиш чоғида:

– Декларацияга киритиш зарур бўлган қимматбаҳо буюмларингиз ёки санъат асарларингиз борми? – деб сўрайди.

– Нодир иқтидоримдан бошқа қимматбаҳо нарсам йўқ, – деб жавоб беради ёзувчи.

Ақлнинг чегараси бор

Қаҳвахонада бир йигит Артур Шопенхауэрга қандайдир бир савол беради. Машҳур

файласуф эса шунчаки:

– Билмайман, – деб қўя қолади.

Бундан йигитнинг жаҳли чиқади:

– Мен сизни донишманд, ҳамма нарсани биладиган одам деб ўйлаган эканман!

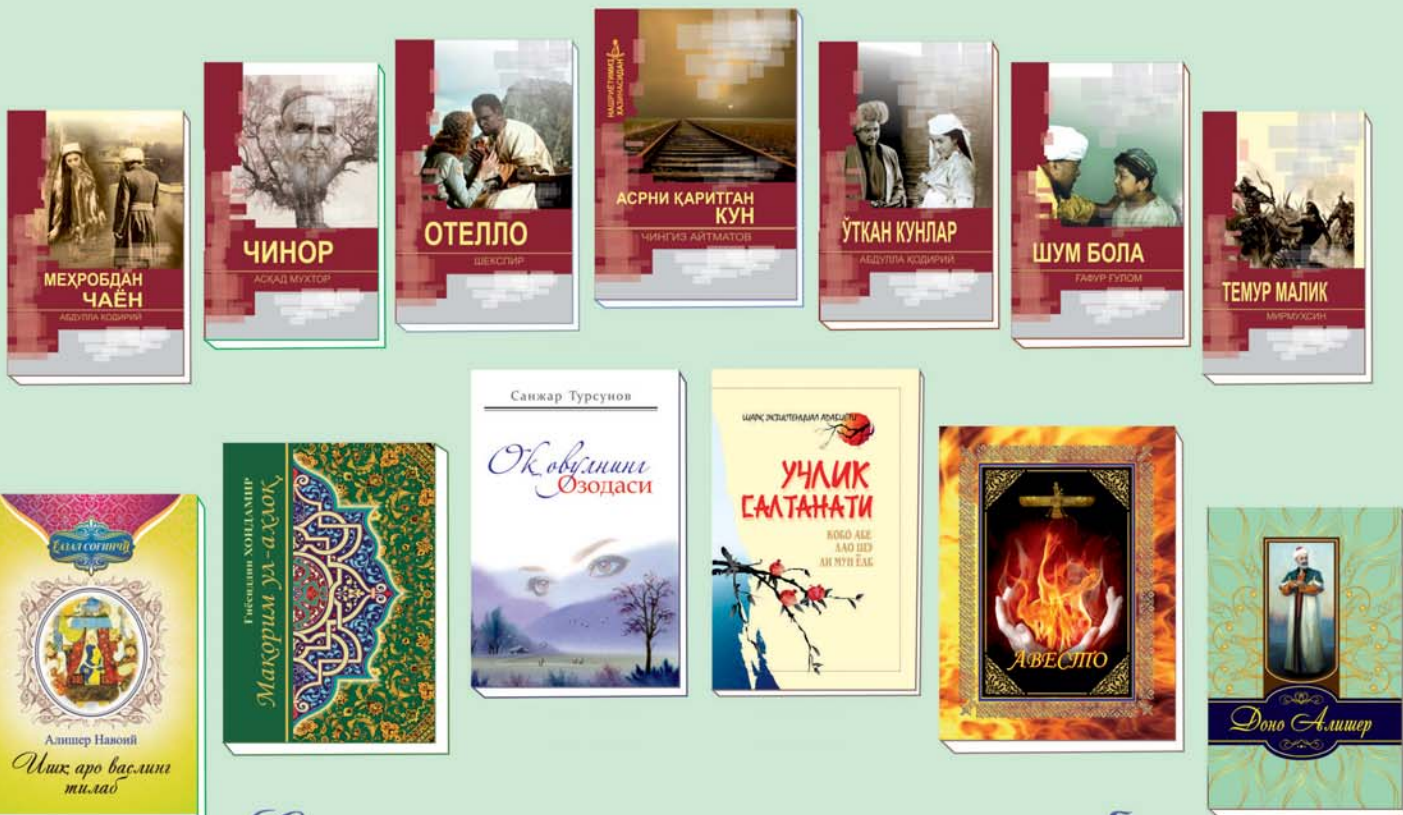
– Бундай ўйлаш хато. Ақлнинг чегараси бор. Фақат аҳмоқликнинг чегараси йўқ! – дейди Шопенхауэр.

Ориф ТОЛИБ
тайёрлади.

Китоб миллатнинг ақл кўзини ёритувчи офтобдир!

ҒАФУР ҒУЛОМ НОМИДАГИ НАШРИЁТ-МАТБАА ИЖОДИЙ УЙИ

*Сизга тақдим этилаётган ўзбек
ва жаҳон адабиётининг энг сара намуналаридан
бахраманд бўлинг.*

Мурожат учун манзил: 100128, Тошкент ш., Лабзак кўчаси, 86 уй.

Телефонлар: (+99871) 241-83-29. Моб.: (+99895) 144-41-82, (+99893) 791-00-70, (+99895) 195-42-42
www.gglit.uz E-mail: info@gglit.uz

Маҳсулотлар сертификатланган. Хизматлар лицензияланган.

YOSHLIK ⁶ 2016

Баҳодир РАҲМОНОВ
Йўл изтироблари

Ўлмас УМАРБЕКОВ:
“Сен давр сурадиган
замон келди”

Шодмонқул САЛОМ
Ойдан келди юрагимга товушлар

Йилнинг фаол журналистлари тақдирланди

27 июнь – Матбуот ва оммавий ахборот воситалари ходимлари куни муносабати билан Ўзбек миллий академик драма театри тантанали тадбир бўлиб ўтди.

Ҳар йили анъанавий тарзда ўтказилаётган “Олтин қалам” халқаро танлови, “Энг улуг, энг азиз” танлови, “Йилнинг энг фаол журналисти”, “Энг фаол спорт журналисти”, “Журналистлар баҳори”, “Озод юрт тўлқинлари” каби ижодий лойиҳалар қалам аҳлини янги-янги марралар сари руҳлантирмоқда.

Тантанада “Йилнинг энг фаол журналисти” республика кўрик-танловининг ғолиб ва совриндорлари тақдирланди. Қувонарлиси, улар сафида “Ёшлик” журнали масъул котиби Ориф Толиб ҳам бор. Маданият ва спорт ишлари вазирлиги томонидан ҳамкор ташкилотлар билан биргаликда таъсис этилган “Энг фаол спорт журналисти” ижодий танлови ғолибларига ҳам эсдалик совғалари топширилди.

Тадбирда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримовнинг Матбуот ва оммавий ахборот воситалари ходимларига йўллаган табригини Давлат маслаҳатчиси Хайриддин Султонов ўқиб эшиттирди.

Биз Истиқлол фарзандларимиз

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида “Биз Истиқлол фарзандларимиз” деб номланган баёзнинг тақдироти бўлиб ўтди. Тадбирда таниқли шоир ва ёзувчилар ҳамда баёзга ижодидан намуналар кирган,

юртимизнинг турли ҳудудларида яшаб, ижод қилаётган умидли, истеъдодли ёшларимиз иштирок этди. Уюшмаси раиси, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Муҳаммад Али кириш сўзида ёш ижодкорларни баёз билан табриклади. Ўзбекистон халқ ёзувчиси Худойберди Тўхтабоев, Ўзбекистон халқ шоирлари Омон Матжон, Сирожиiddин Сайид, академик Бахтиёр Назаров, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими, шоира Шарифа Салимова баёз ҳақида илиқ фикрлар

айтди.

Ушбу тўғламдан 66 нафар ёш қалам-кашнинг машқлари ўрин олди.

Тадбир сўнггида баёз муаллифларининг мушоираси бўлиб ўтди.

